

Національний
банк України

Звіт про фінансову стабільність

Червень 2023 року

Звіт про фінансову стабільність (далі – Звіт) – ключова публікація Національного банку України (далі – Національний банк). Його мета – проінформувати про наявні та потенційні ризики, які можуть загрожувати стабільності фінансової системи України. Цей випуск сфокусовано на ризиках для фінансового сектора та економіки України в умовах тривалої повномасштабної війни. Також Звіт містить рекомендації органам влади і фінансовим установам, спрямовані на протидію ризикам в умовах воєнного часу, підвищення стійкості фінансової системи до них та підготовки передумов для повоєнного відновлення.

Звіт адресовано насамперед учасникам фінансового ринку та всім, хто цікавиться питаннями фінансової стабільності. Його оприлюднення підвищує прозорість та передбачуваність макропруденційної політики, допомагає сформувати довіру суспільства до неї, відтак сприятиме Національному банку в управлінні системними ризиками.

Цей Звіт схвалено Комітетом з фінансової стабільності 27 червня 2023 року.

Зміст

Головне	4
Індекс фінансового стресу	6
Частина 1. Зовнішні умови та ризики	7
1.1. Тенденції зовнішнього середовища	7
Частина 2. Внутрішні умови та ризики	10
2.1. Макроекономічні та фіскальні ризики	10
2.2. Ринок нерухомості та іпотечне кредитування	13
2.3. Домогосподарства та пов'язані ризики	16
Частина 3. Умови та ризики банківського сектору	18
3.1. Карта ризиків фінансового сектору	18
3.2. Ризик ліквідності та фондування	19
3.3. Ризик корпоративного кредитування	22
Вставка 1. Криза “зеленої” енергетики призводить до втрат для банків	26
3.4. Ризик роздрібного кредитування	27
3.5. Ризик прибутковості	31
3.6. Ризики бізнес-моделей банків	35
3.7. Ризик високої частки державного капіталу в банківському секторі	38
Вставка 2. Чи може в Україні реалізуватися сценарій банкрутств банків як у США	42
3.8. Ризик достатності капіталу	44
Вставка 3. Особливості оцінки стійкості банків у 2023 році	46
3.9. Операційна діяльність та операційний ризик	48
Рекомендації	50
Абревіатури та скорочення	53

Головне

Фінансовий сектор успішно адаптувався до роботи в складних умовах повномасштабної війни. Банки безперервно надають послуги, підтримують роботу мережі, зберігають операційну ефективність, прибутковість та нарощують капітал. Накопичений запас міцності сприяє фінансовій стабільності, посилює стійкість банків до подальших викликів тривалої війни та готує до повноцінного відновлення кредитування.

Осінньо-зимовий енергетичний терор, вчинений росією, виявився менш згубним для економіки, ніж очікувалося торік. Енергосистема встояла, тож економічна активність поживалася. Цьогоріч економіка помірно зростатиме, інфляція надалі сповільнюватиметься, а валютний ринок залишатиметься стабільним. Тож Національний банк зможе перейти до зниження облікової ставки раніше, ніж очікувалося. Фінансові показники діяльності бізнесу поліпшуються, попри все ще низькі обсяги виробництва. Однак потреба в кредитних коштах підприємств помірною. Ринок праці та доходи населення поволі відновлюються, у результаті зростає схильність до споживання. Це підсилює попит населення на банківські кредити, передусім карткові.

Тривалі бойові дії потребують значного фінансування, що призвело до рекордного дефіциту бюджету. Наявних внутрішніх ресурсів недостатньо для фінансування всіх бюджетних потреб. Тож міжнародна допомога залишається критичною для України. Започаткована програма із МВФ сприятиме отриманню 115 млрд дол. від партнерів у наступні чотири роки та робить міжнародну фінансову підтримку системнішою. Виконання Україною зобов'язань перед міжнародними партнерами – запорука подальшого планомірного надходження коштів.

Надходження коштів від міжнародних партнерів підтримують платіжний баланс та дали змогу досягти найвищого за понад десятиліття обсягу золотовалютних резервів НБУ. Це створює додатковий запас міцності для підтримки валютного ринку, ситуація на якому значно поліпшилася останніми місяцями. Обсяги інтервенцій Національного банку знизилися, а готівковий валютний курс впритул наблизився до офіційного. Національний банк поволі послаблює валютні обмеження.

Ліквідність банківської системи не викликає занепокоєнь: коефіцієнти короткострокової ліквідності в середньому втричі перевищують мінімальні вимоги. Обсяги коштів населення на рахунках у банках стабільні. Дають результати зусилля Національного банку з поліпшення строкової структури вкладень населення. Кроки регулятора спонукали банки підвищити привабливість строкових гривневих депозитів: підняти ставки за довгими вкладами та переглянути лінійку депозитів. Внаслідок цього обсяги гривневих строкових депозитів почали зростати, як і їхня частка. Приплив коштів бізнесу триває. З огляду на свою ринкову переговорну силу підприємства досягають вищих ставок за своїми вкладами. Підвищення ставок та більші обсяги коштів на рахунках зумовили значне зростання витрат банків на фондування від бізнесу. До мінімальних рівнів скоротилися частки кредитів рефінансування та зовнішніх позик у зобов'язаннях банків.

Кредитний портфель бізнесу надалі скорочується. Основна причина – слабкий попит: обсяги нового кредитування не покривають погашення раніше виданих позик. Попри це, банки налаштовані оптимістично та сподіваються на зростання гривневого кредитного портфеля протягом року на близько 10%. Фінустанови очікують, що такий приріст переважно буде забезпечено кредитуванням у межах державних програм підтримки. Державні програми залишаються основним каналом кредитування бізнесу. З огляду на це доступ до них банків та підприємств має зберігатися, а банки вчасно отримувати компенсацію процентів.

Роздрібний кредитний портфель нарешті стабілізувався після стрімкого падіння з початку вторгнення, однак про його повноцінне відновлення поки говорити зарано. Рушій стабілізації – вищий попит на карткові кредити для задоволення поточних потреб. Банки із найкращими онлайн-застосунками відновлюють портфель – вони підвищили кредитні ліміти та нарощують клієнтську базу. Однак решта роздрібних сегментів усе ще

пригнічені. Прагнення відновити портфель не повинно приспати увагу фінустанов до збереження якості портфеля. Також з огляду на погіршення під час війни фінансового стану населення кредитування має бути відповідальним, не створювати надмірне боргове навантаження для клієнтів.

Епізодичні сплески іпотечного кредитування забезпечуються роботою державної програми "єОселя". Проте її фінансування здійснюється з перебоями, тож плани з кредитування значно недовиконуються. Ринкового попиту на іпотечні кредити майже немає, так само вкрай пригніченим залишається попит на купівлю нерухомості за власні кошти. Невизначеність ще довго стримуватиме розвиток ринку нерухомості та іпотечне кредитування.

Цьогоріч банки різко скоротили формування резервів після відображення значних втрат від кредитного ризику торік. З початку повномасштабної війни банки визнали втрату майже 15% портфеля, що був працюючим на момент російського вторгнення. Втрати дещо нижчі для корпоративного портфеля і вищі – для роздрібного. Однак частина бізнес-кредитів, що перебувають у реструктуризації та для яких послаблено умови обслуговування, можуть з часом стати непрацюючими. З урахуванням цих додаткових потенційних збитків сукупні втрати портфеля через війну наблизатимуться до оцінок Національного банку річної давнини – близько 20%. Песимістичний сценарій кредитних втрат, що припускався в разі тривалих негативних наслідків від дефіциту електроенергії, не реалізувався.

Попри збитки від війни, банки були прибутковими у 2022 році, а в 2023 ці прибутки зросли. Основна причина – високі процентні доходи від вкладень у високоліквідні активи. Переорієнтація на менш ризикові інструменти – звична реакція банків на кризу, а в період високих процентних ставок вони ще й генерують значні доходи. Крім того, стійкими залишаються і доходи від кредитування бізнесу. Значні процентні доходи дали змогу зберегти високу проценту маржу, попри зростання вартості фондування. Це створює банкам комфорт перед можливим зниженням процентних ставок, тож ризики прибутковості незначні.

Висока чиста процентна маржа та операційна ефективність властиві банкам усіх класичних бізнес-моделей: корпоративним, роздрібним та універсальним. Тож банки з приватним капіталом не прагнули змінювати власні бізнес-моделі після початку повномасштабної війни. Роль державних банків посилилася: вони виконують соціальні функції, активно кредитують у межах державних програм та є лідерами з кредитування державних підприємств. Їхня частка на ринку зростає, що характерно для кризових періодів. Приватизація державних банків повернеться на порядок денний у післявоєнний період. Наразі ж ключове питання – оновлення їхніх стратегій з урахуванням тривалих умов безпекової невизначеності.

Висока прибутковість забезпечила зростання достатності капіталу сектору. Нині вона вдвічі перевищує мінімальні вимоги, лише один банк порушує вимоги. Достовірно оцінити ймовірну потребу банків у капіталі в перспективі трьох років покликана оцінка стійкості, яку Національний банк розпочав у квітні. За її результатами банки, для яких буде виявлено потребу в капіталі, складатимуть програми капіталізації або реструктуризації. Основним джерелом поповнення капіталу очікувано стануть прибутки фінустанов. За рахунок накопичених прибутків банки надалі повинні будуть виконати відтерміновані та нові вимоги до капіталу відповідно до європейських норм. Крім того, за результатами оцінки стійкості Національний банк може поновити вимоги до формування банками буферів капіталу. Доки цих пріоритетних цілей не буде досягнуто, доти обмеження на розподіл капіталу зберігатиметься.

Індекс фінансового стресу

Індекс фінансового стресу (ІФС) зберігає значну волатильність на високих рівнях уже понад рік, його значення останніми місяцями зросло після зимового падіння. Основна причина – одночасне підвищення кількох складових індексу. Протягом останнього півріччя поступово зростав субіндекс поведінки домогосподарств передусім через підвищення відсоткових ставок за гривневими депозитами. Нинішнє підвищення ставок не пов'язане з впливами вкладень, тож не свідчить про додатковий тиск на ліквідність. Однак воно відображає жорсткіші монетарні умови, що посилює виклики для фінансової системи. Банківський субіндекс також зріс унаслідок певного зниження показників ліквідності, проте він залишається найнижчим з усіх компонентів ІФС. Субіндекс державних цінних паперів досі перебуває на високих рівнях з огляду на значну дохідність суверенних єврооблігацій. Водночас зниження спреду між офіційним і готівковим курсами валют та зменшення обсягів валютних інтервенцій НБУ привело до поступового скорочення валютного субіндексу.

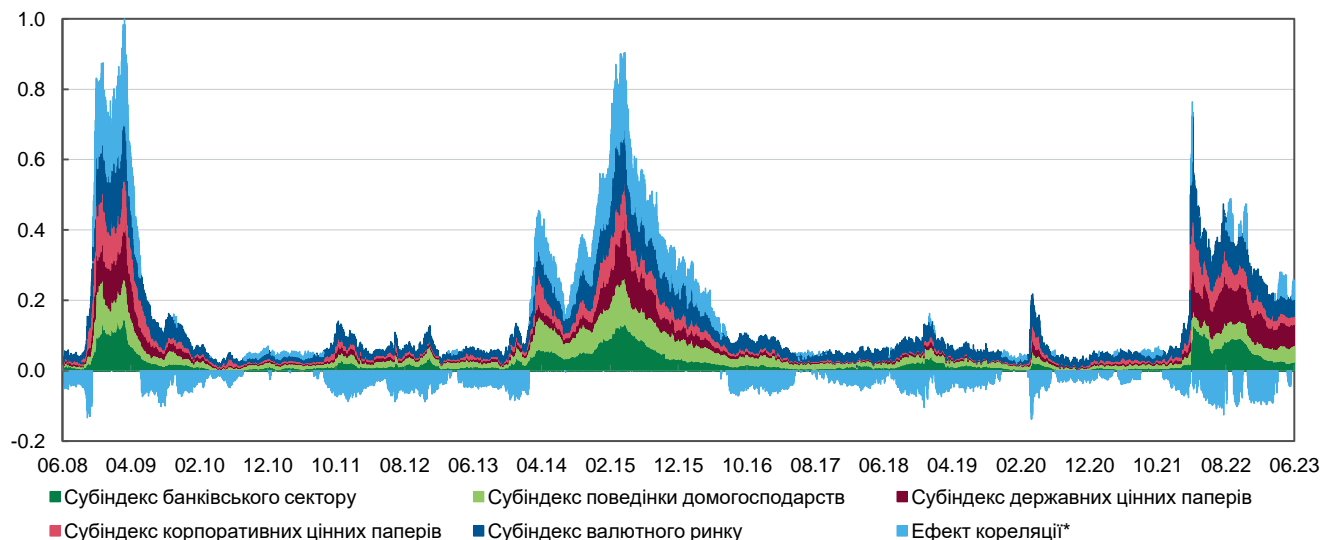
ІФС відображає виключно поточний стан справ у фінансовому секторі та не вказує на майбутні ризики в короткостроковій чи довгостроковій перспективі.

Графік ІФС1. Індекс фінансового стресу

Джерело: НБУ.

Графік ІФС2. Декомпозиція Індeksu фінансового стресу

* Ефект кореляції – внесок поточної кореляції між субіндексами порівняно із середньою за весь період спостережень.

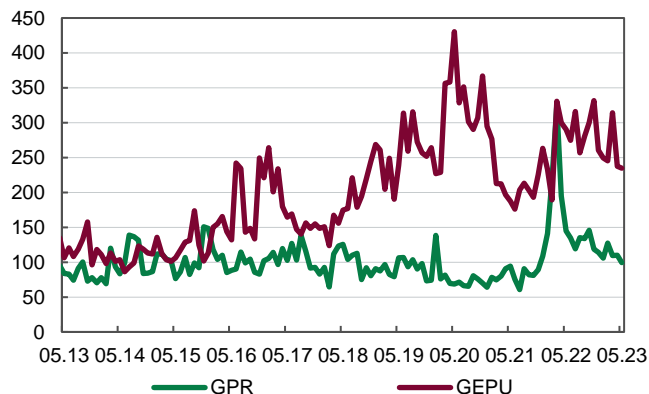
Джерело: НБУ.

Частина 1. Зовнішні умови та ризики

1.1. Тенденції зовнішнього середовища

Міжнародна фінансова та військова допомога Україні стає системнішою та більшою мірою відповідає потребам держави. Проте механізму фінансування повоєнного відновлення, зокрема за рахунок передавання Україні заморожених російських активів, на сьогодні немає. Ризиків світової рецесії вдалося уникнути, що сприяє подальшій підтримці України. Падіння цін на енергоносії у поєднанні з дією санкцій негативно позначається на економіці росії, проте санкції необхідно посилити. Ціни на продовольство поволі знижуються, однак на український експорт більше впливає непевність каналів постачання.

Графік 1.1.1. Індекс геополітичних ризиків (GPR)* та індекс невизначеності світової економічної політики (GEPU)**

* <https://www.matteoiacoviello.com/gpr.htm>
 ** https://www.policyuncertainty.com/global_monthly.html

Джерело: Dario Caldara and Matteo Iacoviello. Davis, Steven J.

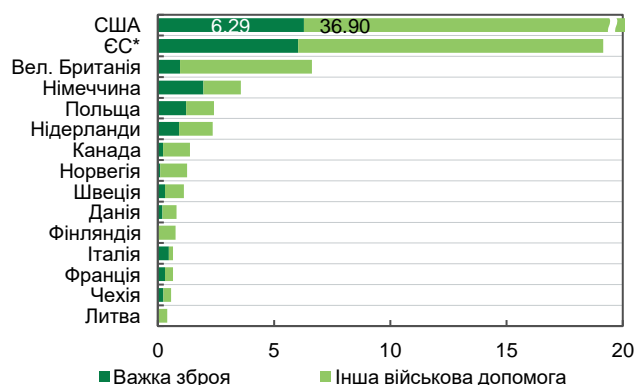
Сили оборони України втримали фронт і готуються до звільнення територій

Останніми місяцями лінія фронту майже не змінювалася. Із допомогою союзників, які надавали зброю, українські сили оборони зупинили зимовий російський наступ. Також було посилено протиповітряну оборону, що, серед іншого, допомагає уберегти енергосистему від подальших руйнувань. Утім війна триває, подальший її хід непередбачуваний, а строки завершення невизначені. Після підриву дамби Каховської ГЕС Москва може скоїти нові масштабні теракти. Прихована тривала мобілізація в росії свідчить про те, що у ворога немає намірів деескалації війни. Тож потреба в міжнародній підтримці досі критична. Військова підтримка України стала значно системнішою, ніж у перші місяці широкомасштабного вторгнення. Успішно та регулярно працюють платформи координації військової допомоги, передусім "Рамштайн". Українське військо надалі отримує все сучасніші та потужніші системи озброєння для визволення окупованих територій. В цей час у лавах ворога ширяться конфлікти.

Міжнародна фінансова підтримка стала системною

Визначальним фактором більшої системності та передбачуваності зовнішньої фінансової підтримки стало погодження у березні нової програми розширеного фінансування МВФ для України. Фонд схвалив чотирирічну програму фінансування на суму 15.6 млрд дол. Кредит від МВФ – складова масштабнішого пакета фінансування обсягом 115 млрд дол. у наступні чотири роки. ЄС вже оголосив про пакет підтримки у розмірі 50 млрд євро з наступного року і продовжує програму макрофінансової допомоги. Підтримка стає планомірнішою: за прикладом США та ЄС низка країн, зокрема Велика Британія та Нідерланди, перейшли на річні горизонти планування допомоги. Сукупно запланована на 2023 рік допомога відповідає поточним фінансовим потребам уряду, проте ризики зростання військових витрат та більших потреб у допомозі наразі великі. Запорукою своєчасного надходження коштів у межах заявленої підтримки є виконання Україною взятих на себе зобов'язань, зокрема сумлінного проведення реформ.

Графік 1.1.2. Оголошена військова допомога Україні від 15 найбільших партнерів з кінця січня 2022 року до кінця лютого 2023 року, млрд євро

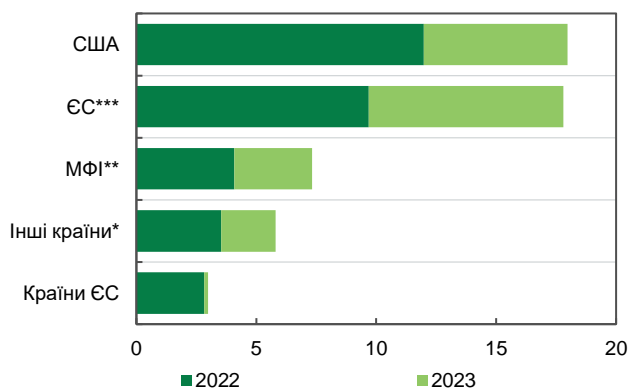

* Сукупно країни та інституції ЄС.

Джерело: Інститут світової економіки, Кіль (Німеччина).

На саміті країн групи Великої сімки в Японії лідери провідних країн світу вчергове заявили про підтримку України та намір надавати їй усі види допомоги "так довго, як це буде потрібно", у тому числі з коштами для покриття потреб бюджету. Водночас графік та деталізація обсягів підтримки з'являться лише з часом.

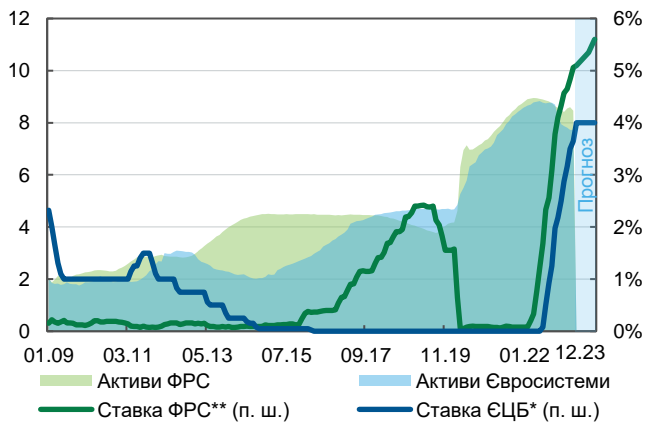
Графік 1.1.3. Зовнішнє фінансування держбюджету станом на 14 червня 2023 року, млрд дол.

* Канада, Британія, Японія, Швейцарія, Норвегія, Ісландія, Албанія.
 ** МВФ, Світовий банк. *** Установи ЄС включно з ЄІБ.

Джерело: Мінфін.

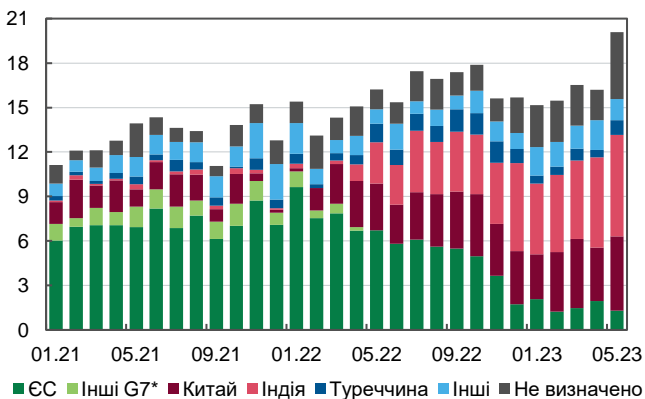
Графік 1.1.4. Активи*** та ставки ЄЦБ та ФРС США

* Основна ставка за операціями рефінансування. Прогноз персоналу ЄЦБ ** Ставка ФРС за федеральними коштами. Прогноз персоналу ФРС. *** Млрд євро та дол. відповідно.

Джерело: ЄЦБ, ФРС США, Fred.

Графік 1.1.5. Основні покупці російської нафти, що експортується морем, млн т

* США, Канада, Велика Британія, Японія.

Джерело: Breugel, Russian crude oil tracker.

Прогрес у пошуку механізмів фінансування повосенного відновлення України повільний

Обсяг руйнувань та втрат унаслідок війни зростає. За оцінками Світового банку, вартість відбудови України перевищить 400 млрд дол. впродовж наступних 10 років. Розроблення механізму фінансування відновлення України триває на кількох платформах. США та інші партнери анонсували допомогу на відновлення інфраструктури. Частину потреби в ресурсах можна покрити за рахунок заморожених коштів росії. За межами України, за оцінками Bloomberg, на кінець травня заморожено майже 360 млрд дол. активів росії. Механізми передавання цих коштів Україні ще напрацьовуються і тестуються. За оцінками агенції, у США вже стягнуто близько 635 млн дол. У Канаді створено спеціальний механізм конфіскації приватних та державних російських активів. Уряд Бельгії планує передати відсотки від заморожених російських активів Україні. Однак жодних із заморожених чи конфіскованих коштів Україні ще не передано.

Санкції та несприятливі умови торгівлі стримують економіку росії, проте недостатньо

Санкційний тиск на росію надалі посилюється. США та Європа активізували боротьбу зі спробами допомогти москві обійти санкції чи постачати товари подвійного призначення. Усе ще багато великих країн не приєдналися до обмежень на країну-агресора та продовжують торгівлю з росією. Так, нафта та нафтопродукти і надалі експортуються морем, хоча цей експорт тепер вимушено скеровано на інші, переважно азійські ринки, а оплачується він із дисконтом від світових цін. Разом зі зниженням загального рівня цін на енергоресурси та падінням експорту газу це привело до скорочення нафтогазових надходжень до російського бюджету за перші чотири місяці року більше ніж наполовину до аналогічного періоду минулого року. Через скорочення надходжень за одночасного збільшення витрат дефіцит бюджету за січень–травень уже перевищив запланований показник на весь 2023 рік.

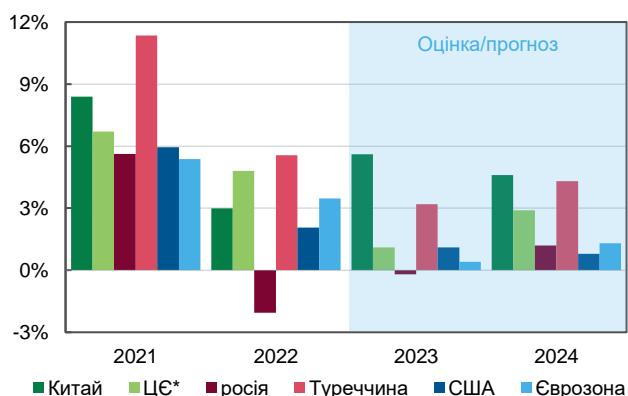
Однак економіка росії пристосовується до кризових умов, ВВП цьогоріч може дещо зрости, попри санкції, через значне зростання витрат на тероризм та ведення війни. Це залишається фонд добробуту росії – 8.2% її ВВП, який дає змогу покрити дефіцит бюджету. Тож санкційний тиск має бути суттєво посилений.

Економіки партнерів можуть уникнути рецесії

Цьогоріч економіки ключових країн – партнерів України зростатимуть повільно, однак прогнози провідних МФІ помітно поліпшилися порівняно з очікуваннями торік. Зокрема у червні Світовий банк поліпшив прогнози зростання ВВП США до 1.1% та Єврозони до 0.4%. Зниження ризиків рецесії полегшує подальшу підтримку України. Водночас у кількох європейських країнах, зокрема Великій Британії, Німеччині, Чехії та Литві, очікується стагнація за результатами цього року. Натомість економіка Китаю зростатиме цьогоріч майже вдвічі швидше після посткоронакризового відкриття, проте економічні дані останніх місяців свідчать про появу

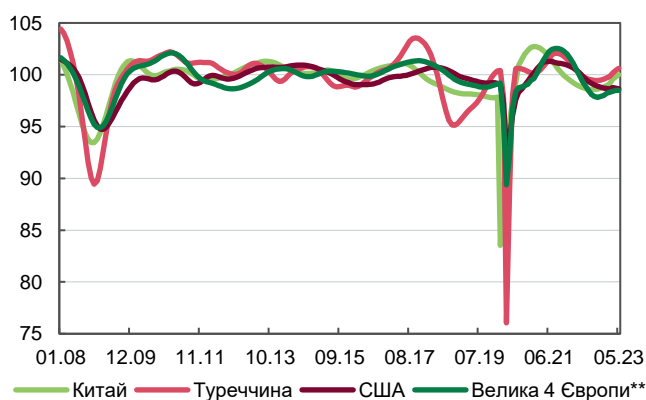
Графік 1.1.6. Зміна ВВП росії та країн – основних торговельних партнерів України

* Центральна Європа: включає Болгарію, Польщу, Румунію, Угорщину.

Джерело: Світовий банк, Global Economic Prospects, June 2023.

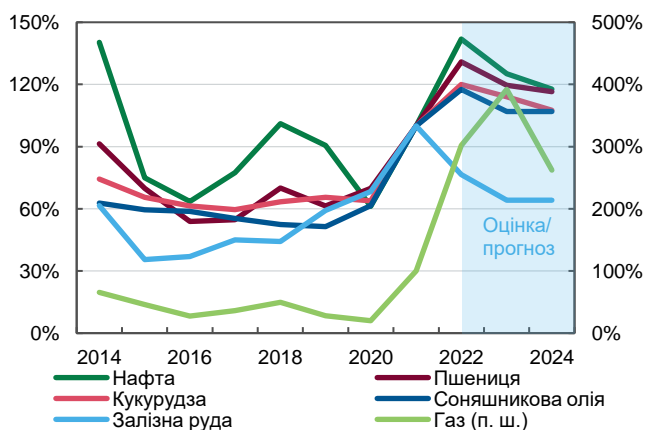
Графік 1.1.7. Складені випереджальні показники економічної активності (CLI) ОЕСР* для основних торговельних партнерів України

* Значення 100 позначає довгостроковий тренд. ** Велика Британія, Німеччина, Франція, Італія.

Джерело: ОЕСР.

Графік 1.1.8. Світові ціни на сировинні товари*, 2021 = 100%

* Нафта – сорт Brent; природний газ із росії; залізна руда – концентрат, Китай; сояшнікова олія, пшениця, кукурудза – міжнародні ринки.

Джерело: МВФ, World Economic Outlook, April 2023.

нових ризиків для економічного зростання. Загалом, за прогнозами, темпи зростання світової економіки будуть нижчими, ніж торік. Зростання стримуватимуть жорсткі фінансові умови на глобальних ринках капіталу та геополітичні загрози. Темпи зростання світової торгівлі скоротяться до 2.4%, вдвічі проти минулого року й вчетверо проти позаминулого. Очікується, що ці темпи будуть пригніченими впродовж найближчих років.

Світова інфляція почала знижуватися з найвищих за кілька десятиріч рівнів, зокрема завдяки підвищенню провідними центробанками ключових ставок до рівнів 2008 року та згортання програм кількісного стимулювання. Водночас монетарна політика цих центробанків ймовірно залишиться жорсткою протягом тривалого часу для подальшого стримування все ще суттєвих інфляційних ризиків. Інший виклик для фінансової системи, який виник на початку року, – банкрутство банків у США та Швейцарії, який не переріс у системну кризу, проте призвів до жорсткіших фінансових умов на ринках капіталу. Тож залучення коштів на світових ринках залишатиметься дорогим, особливо для економік, що розвиваються. Це не становить безпосередньої загрози для України, оскільки доступ країни до глобальних ринків запозичень наразі закритий, однак відіб'ється на стані країн-партнерів.

Ціни на товарних ринках знижуються

Ціни на світових сировинних ринках знижуються. Вартість енергоносіїв в Європі знизилася майже вдвічі з серпня минулого року. Через м'яку зиму, значні запаси та нові джерела постачання ціни на газ у Європі впали більш ніж удесятеро з пікових значень кінця серпня минулого року. Зниження ціни, ймовірно, триватиме, хоча нові епізоди високих цін можливі з початком холодного сезону. Ціна на нафту знизилася через менший попит унаслідок сповільнення економік. Натомість їх подальше поступове відновлення може сприяти певному підвищенню ціни протягом року.

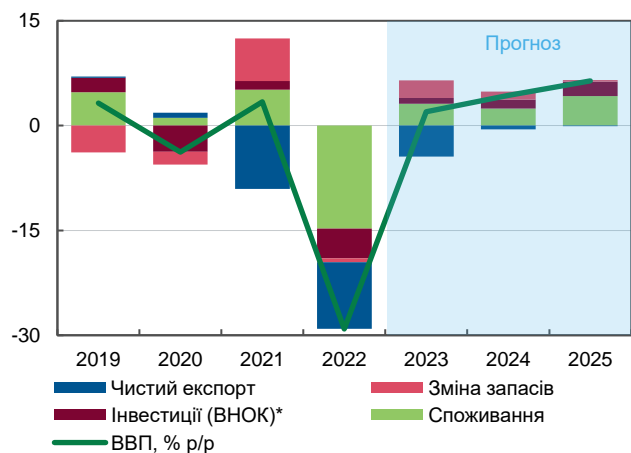
Світові ціни на продовольство, що формує основу українського експорту, також знижуються переважно через значну пропозицію. Зменшення вартості пшениці буде повільним, оскільки більшу пропозицію низки провідних виробників (Австралії, Казахстану, Бразилії) компенсує зменшення поставок з Аргентини та вищий попит, зокрема з боку Індії. Ціни на кукурудзу поступово знижуватимуться через високі врожаї у США та Бразилії, а також нижчий імпорт Китаю та Єгипту. Однак ціни на продовольство залишатимуться суттєво вищими за середні за останнє п'ятиріччя, зокрема з огляду на низькі світові запаси. Ключовим ризиком для українського експорту є непевність роботи каналів постачання: короткостроковість домовленостей про роботу "зернового коридору" та постійні погрози росії призупинити його. Додатковим обмеженням для українських агровиробників є заборона імпорту чотирьох сільськогосподарських продуктів до п'яти країн ЄС до середини вересня, що вже спричинило проблеми для вітчизняних виробників. Проте обмежень на транзит експортних продуктів немає.

Частина 2. Внутрішні умови та ризики

2.1. Макроекономічні та фінансові ризики

Стойкість української енергосистеми – ключова причина поліпшення прогнозів цього річного зростання економіки: ВВП підвищиться на 2%, а інфляція прогнозується нижчою за 15%. Значна і ритмічна міжнародна фінансова підтримка покриває дефіцит торгівлі товарами й послугами, велику частину бюджетних потреб, а також дає змогу нарощувати міжнародні резерви. Ситуація на валютному ринку поліпшилася: інтервенції НБУ знизилися, готівковий курс наблизився до безготівкового, поліпшилися очікування населення і бізнесу. Однак українська економіка все ще залишається слабкою і вразливою до безпекових ризиків, а попит на банківські послуги пригніченим.

Графік 2.1.1. Внески категорій кінцевого використання в зміну реального ВВП, в. п.

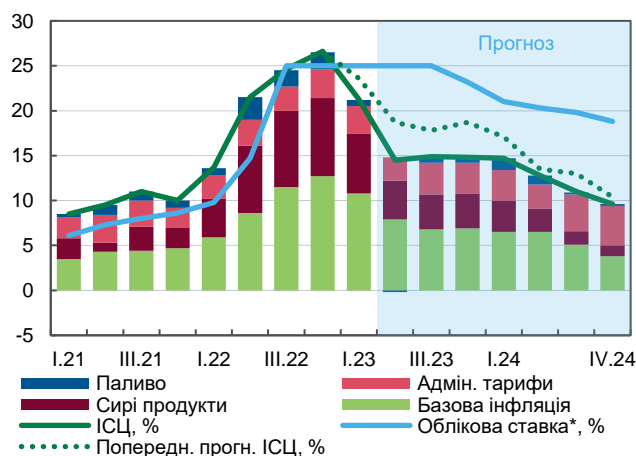
Прогноз на 2023–2025 роки буде оновлений у липні.
* ВНОК – валове нагромадження основного капіталу.

Джерело: ДССУ, розрахунки НБУ.

Економіка поступово відновлюється, однак залишається вразливою

Попри продовження бойових дій та повітряні атаки росії на українські міста, економіка України почала поступово відновлюватися. У 2023 році очікується зростання реального ВВП на 2%. НБУ поліпшив прогноз порівняно з початком року передусім завдяки тому, що енергетичний сектор вистояв, попри російські повітряні атаки. Тож поліпшилися показники діяльності підприємств, передусім роздрібною торгівлі та сектору послуг. Поліпшення очікувань домогосподарств та зростання видатків держбюджету завдяки значній міжнародній допомозі підтримуватимуть споживчий попит. Проте руйнування виробничих потужностей та інфраструктури, зокрема енергетичної, і надалі обмежуватиме економічну активність, а її відновлення потребуватиме значних ресурсів. Економіка продовжує нести втрати від війни і залишається вразливою до безпекових ризиків, що наочно показав підлив Каховської ГЕС російськими військами. Зберігається непевність з приводу безперервної роботи “зернового коридору” та перспектив зростання пропускної здатності сухопутних експортних шляхів. Інша проблема – триваліша дія обмежень на імпорту українського продовольства до сусідніх з Україною країн ЄС. Безпекові ризики стримують інвестиційну активність. З огляду на повільне відновлення економіки попит на окремі банківські послуги, зокрема на кредити, залишається кволим.

Графік 2.1.2. Внески компонентів (в. п.) у річну зміну ІСЦ та облікова ставка

Внески з II кварталу 2023 року – прогноз НБУ станом на квітень 2023 року. * На прогнозному горизонті – середина довірчого інтервалу.

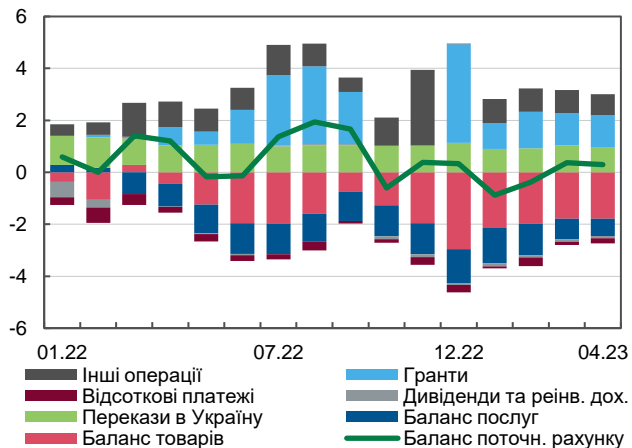
Джерело: ДССУ, розрахунки НБУ.

Слабша інфляція дасть змогу раніше перейти до зниження ставок

Інфляція знижується швидше, ніж очіувалося. Цьому сприяють достатня пропозиція продовольства та пального, менший дефіцит електроенергії, поліпшення інфляційних очікувань з огляду на сприятливу ситуацію на валютному ринку. Свій внесок у сповільнення росту цін надалі матиме зниження світової інфляції. За прогнозами НБУ зростання споживчих цін наприкінці року не перевищуватиме 15%.

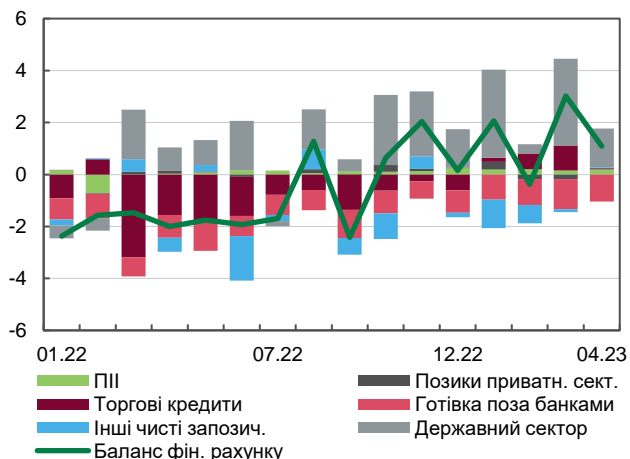
Зниження інфляції, стабільна ситуація на валютному ринку та накопичення комфортного рівня міжнародних резервів створюють передумови для зниження облікової ставки. Відповідно до поточних оцінок це можливо вже протягом цього року, ймовірно навіть раніше, ніж передбачав квітневий макропрогноз. Тож фінансова система поволі виходитиме із середовища високих номінальних процентних ставок. Поступовість і прогнозованість цього процесу дасть фінансовим

Графік 2.1.3. Баланс рахунку поточних операцій, млрд дол.

Джерело: НБУ.

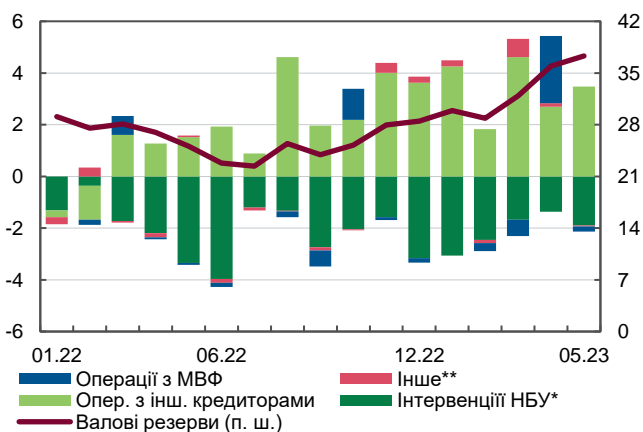
Графік 2.1.4. Баланс фінансового рахунку*, млрд дол.

* Разом із помилками та упущеннями.

Джерело: НБУ.

Графік 2.1.5. Зміна валових міжнародних резервів, млрд дол.

* Чисті інтервенції НБУ: (+) – купівля валюти в резерви (-) – продаж із резервів; ** Інше – переоцінка фінансових інструментів унаслідок зміни ринкової вартості та курсів валют, а також інші операції.

Джерело: НБУ.

установам достатньо часу для пристосування цін на свої ключові продукти.

Міжнародна допомога покриває розриви платіжного балансу та сприяє нарощуванню резервів

Значний дефіцит торгівлі товарами й послугами зберігається та в I кварталі становив 9.3 млрд дол., що відповідає 27.8% ВВП за прогнозом НБУ. Порівняно з IV кварталом 2022 року скоротилися надходження від експорту низки товарів: продовольства – через зниження світових цін та менші врожаї, хімічної промисловості – через внутрішній попит на добрива. Меншими були і обсяги експорту послуг в ІТ-галузі. Вагомий негативний вплив на поточний рахунок мали витрати громадян України за кордоном. Ці чинники зберігатимуться і надалі. Із квітня додатковими чинниками тиску на поточний рахунок стали чергові ускладнення роботи “зернового коридору” та запровадження імпорتنних обмежень на українське продовольство окремими європейськими країнами. Водночас надходження грантів від міжнародних партнерів значною мірою покриватимуть дефіцит торгівлі товарами та послугами.

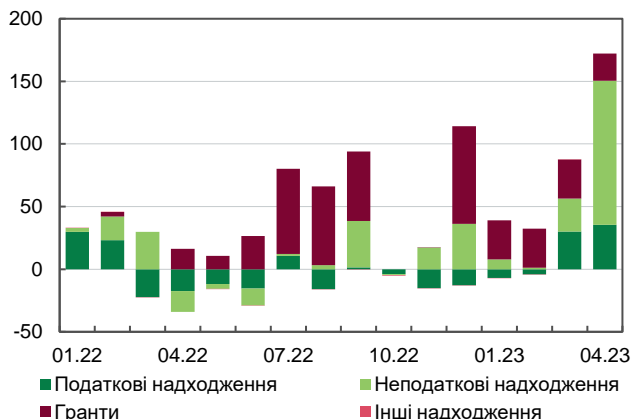
Приплив капіталу за фінансовим рахунком забезпечила міжнародна фінансова допомога у вигляді позик. Крім того, знизилася заборгованість нерезидентів за торговими кредитами. Потреба у фінансуванні діяльності підприємств та стабільність валютного ринку сприяють припливу коштів приватного корпоративного сектору в країну. Ця тенденція збережеться і надалі.

Комфортний рівень міжнародних резервів поліпшує курсові очікування

Ситуація на валютному ринку поліпшилася. Порівняно з зимовими місяцями скоротилися обсяги інтервенцій НБУ. Цьому сприяло зростання обсягів продажу валюти аграрними підприємствами для проведення посівної кампанії та зменшення попиту на валюту з боку імпортерів енергоресурсів у весняні місяці. Також зменшилися відпливи коштів за операціями з картками, у тому числі завдяки врегулюванню діяльності грального бізнесу. Як наслідок, готівкова гривня зміцнилася на 9% з початку року, а готівковий курс практично зрівнявся із безготівковим. Наприкінці минулого року різниця між ними сягала 10%. Відтак поліпшилися курсові очікування бізнесу і населення. Це, у свою чергу, знижує попит населення на валюту. Зокрема, у травні обсяги чистої купівлі валюти населенням були найменшими з минулого серпня.

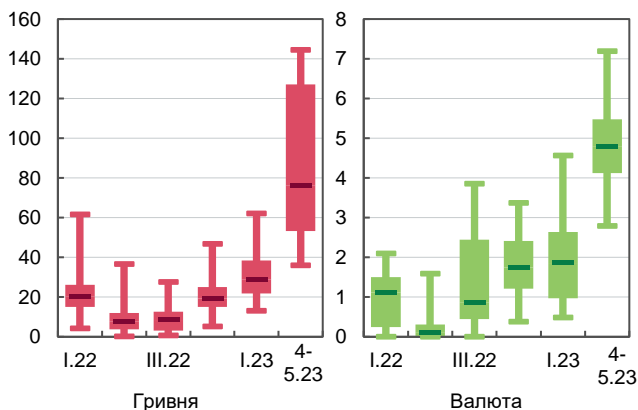
Суттєва міжнародна допомога разом із меншими обсягами інтервенцій НБУ сприяла зростанню міжнародних резервів до найвищого за останні 11 років рівня. Наприкінці травня їхній обсяг сягнув 37.3 млрд дол., що еквівалентно майже п'яти місяцям майбутнього імпорту. Такий запас міцності дає більше можливостей для поступового перегляду валютних обмежень.

Графік 2.1.6. Внески в річну зміну доходів зведеного бюджету, в. п.

Джерело: ДКСУ, розрахунки НБУ.

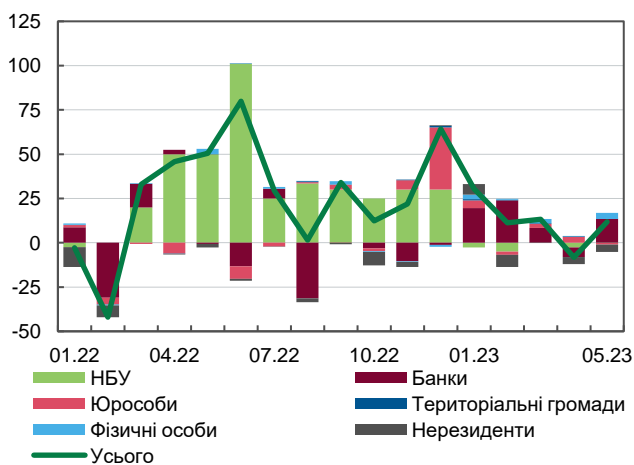
Графік 2.1.7. Щоденні залишки коштів Держказначейства в гривні та валюті (дол. екв.) у 2022–2023 роках, млрд одиниць*

* Грани прямокутника – перший і третій квартилі розподілу. Лінія всередині прямокутника – медіана. Верхні та нижні лінії поза прямокутником – максимум та мінімум.

Джерело: розрахунки НБУ.

Графік 2.1.8. Зміна обсягів ОВДП в обігу, за номінальною вартістю, млрд грн

Джерело: НБУ.

Ритмічне надходження коштів від донорів забезпечує ліквідність уряду

Значні потреби в забезпеченні обороноздатності визначають рекордно високий розмір дефіциту держбюджету. Запланований на 2023 рік номінальний дефіцит держбюджету без урахування грантів становить понад 1.7 трлн грн або 26% ВВП за прогнозом НБУ. Водночас ризики його розширення зберігаються, плановий дефіцит цього року вже **двічі** переглянули. Потенціал скорочення видатків, з об'єктивних причин, обмежений. Натомість вони можуть зрости в разі додаткових потреб на фінансування сил оборони, соціальну підтримку, відновлення пошкодженої інфраструктури. Ще одним викликом залишається накопичення квазіфіскальних дефіцитів в енергетичному секторі, що лише частково буде пом'якшене підвищенням тарифів.

Ключовим джерелом фінансування бюджетних потреб залишається міжнародна допомога. Важливою для бюджету є нова чотирирічна програма з МВФ, затверджена в березні. У травні відбувся її перший успішний перегляд. Крім доступу до значних фінансових ресурсів, її виконання сприятиме структурним реформам, зокрема у сфері управління державними фінансами. Завдяки ритмічному надходженню міжнародної допомоги ліквідність уряду значно поліпшилася. Сформований буфер ліквідності дає змогу збільшити горизонт планування витрат та своєчасно виконувати зобов'язання. Одним із позитивних наслідків має бути поліпшення графіка платежів за державною програмою "Доступні кредити 5-7-9%".

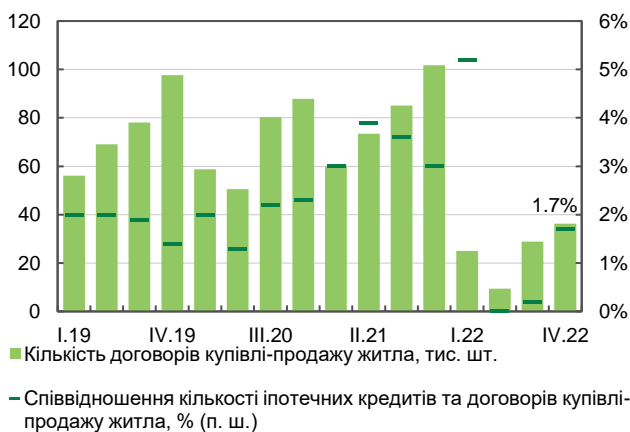
Роль внутрішніх залучень у фінансуванні дефіциту бюджету зростатиме

Наповнення бюджету в поточному році відбувається без емісійного фінансування. Після низьких минулорічних показників роловеру за внутрішнім боргом цього року він значно перевищує 100% як у національній, так і в іноземних валютах. Гривневі залучення уряду вже перевищили обсяги за увесь 2022 рік. Портфель ОВДП у власності банків із початку року зріс на 60 млрд грн. Однак значною мірою це зростання забезпечили заходи НБУ, а саме дозвіл частково покривати обов'язкові резерви банків через бенчмарк-ОВДП. Проте цей ефект нині вже майже вичерпано. Натомість подальшому нарощенню залучень сприятиме значний запас ліквідності банківського сектору. Ще один фактор – сповільнення інфляції, яке призводить до зростання реальної дохідності гривневих боргових інструментів. Надалі залучення уряду мають відбуватися через ринкові розміщення.

2.2. Ринок нерухомості та іпотечне кредитування

Купівельна активність на ринку житла залишається дуже низькою, ознаки відновлення слабкі. Попит буде пригніченим ще тривалий час через безпекові ризики, падіння доходів населення та значну еміграцію. Житловий фонд зменшується через руйнування, а темпи створення нового житла під загрозою з огляду на невизначеність та погіршення фінансового стану забудовників. Заявлені ціни переважно зростають, однак фактичні угоди відбуваються зі знижками. Співвідношення ціни та вартості оренди і надалі свідчить про суттєві ринкові диспропорції. Ринкової іпотеки майже немає, а робота державних програм підтримки нині нестабільна. Ринок торговельних площ відновлюється, а офісних – надалі стагне.

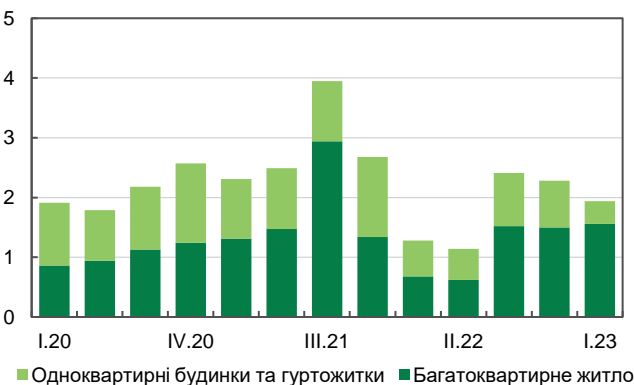
Графік 2.2.1. Активність на ринку житла

Кількість нових іпотечних кредитів – результати опитування банків, сукупний валовий іпотечний портфель яких становить 95% портфеля сектору на кінець 2021 року.

Джерело: Мін'юст, дані банків.

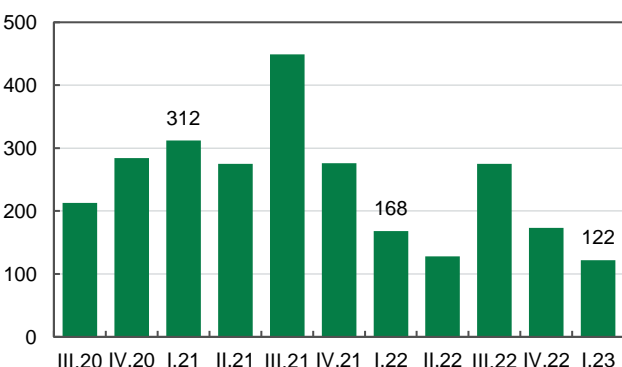
Графік 2.2.2. Введення в експлуатацію житла в Україні, млн кв. м

Дані за I кв. 2023 року – оцінка на основі даних про кількість квартир, введених в експлуатацію за період.

Джерело: ДССУ.

Графік 2.2.3. Кількість виданих дозволів на будівництво багатоквартирного житла за період

Джерело: Єдина державна електронна система у сфері будівництва.

Попит на житлову нерухомість низький

Протягом другого півріччя 2022 року кількість угод купівлі-продажу житла поволі зростала. Проте сукупно торік їхня кількість становила лише третину від обсягів довоєнного 2021 року. Перші ознаки поступового відновлення з'явилися в середині 2022 року, проте його надалі стримала невизначеність наслідків масованих повітряних обстрілів. З огляду на високі безпекові ризики та скорочення реальних доходів більшості категорій населення активність покупців залишається низькою.

За даними опитування забудовників, проведеного ЛУН, минулого року продажі на первинному ринку зменшились у 8–12 разів р/р. Купівля незавершеного житла нині не приваблива через підвищені ризики недобудови з огляду на безпекові умови та погіршення фінансового стану забудовників. Попит на готове житло в західних областях підтримують переселенці із регіонів зі складною безпековою ситуацією. У той самий час, за даними опитування потенційних покупців, проведеного ЛУН, половина платоспроможних потенційних покупців відкладає купівлю житла до закінчення воєнного стану. Через повільне відновлення економіки та доходів, еміграцію та загальну невизначеність, попит залишатиметься низьким ще тривалий час.

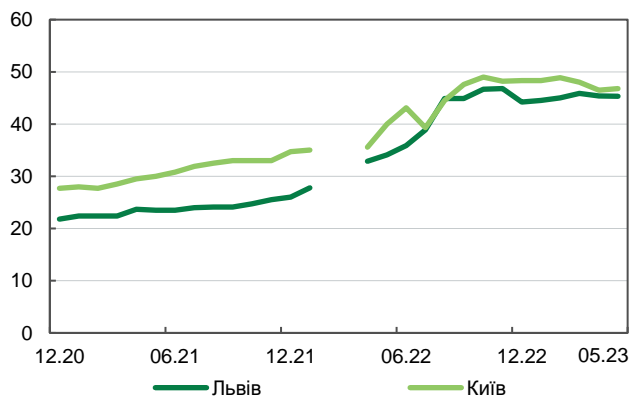
Купівля житла переважно здійснюється за рахунок накопичень – іпотека, як і до початку повномасштабного вторгнення, формує дуже малу частку продажів. Менше 2% з угод за минулий рік було профінансовано із залученням банківського кредитування.

Пропозиція житла під загрозою

За даними ЛУН, на кінець травня будівництво відновилося майже на ¼ об'єктів, що будувались у лютому 2022 року. У західних областях цей показник близький до ста відсотків, а в столиці лише трохи більше половини. На тих об'єктах, де будівництво відновилося, його темпи переважно нижчі ніж довоєнні. Забудовники насамперед добудовують об'єкти на завершальних стадіях.

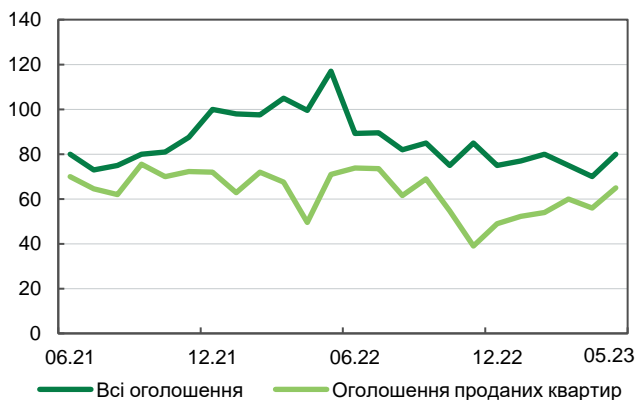
За I квартал було введено в експлуатацію майже 25 тисяч квартир у житлових будинках. Переважно це багатоквартирне житло, будівництво якого було розпочато задовго до повномасштабного вторгнення. Це майже вдвічі більше ніж за аналогічний період минулого року, проте на 18% менше ніж за перші три місяці довоєнного 2021 року. Разом із цим кількість виданих дозволів на будівництво продовжує скорочуватися. Торік забудовники отримали вдвічі менше дозволів ніж роком

Графік 2.2.4. Заявлені ціни на новобудови, тис. грн / кв. м

Джерело: ЛУН.

Графік 2.2.5. Середні заявлені ціни на двокімнатні квартири в місті Києві, тис. дол

Джерело: Rieltor.

Графік 2.2.6. Відношення “ціна до оренди”

Джерело: сайти агентств з нерухомості, розрахунки НБУ.

раніше. У I кварталі цього року скорочення стартів нових будівництв продовжилось.

Водночас триває руйнування житлового фонду. За даними проекту “росія заплатить”, за рік повномасштабної війни було зруйновано чи пошкоджено понад 150 тисяч житлових будинків на загальну вартість у 53.6 млрд дол.

Оскільки житловий фонд зменшується через руйнування, а нові проекти розпочинаються все рідше – дедалі ймовірнішим стає дефіцит пропозиції на ринку житла в довгостроковій перспективі. Станом на кінець травня у Києві, за даними ЛУН, у продажу було на 17% менше новобудов ніж на початку лютого торік. Прогнози погіршуються через те, що запас фінансової міцності багатьох забудовників через тривалу кризу під питанням, як і добування поточних об’єктів.

Заявлені ціни не підкріплені ринковими чинниками

За рік заявлені ціни на житло помітно зросли. Станом на травень у Києві вартість житла на первинному ринку зросла більше ніж на 16% р/р. У той самий час у західних регіонах зростання було ще жвавішим. Зважаючи на дуже кволий попит, заявлені в оголошеннях ціни передусім відображають очікування продавця та його бажання покрити зростаючу собівартість будівництва.

Ціни на вторинному ринку краще відображають баланс ринкових сил, адже більшість угод відбуваються саме у цьому сегменті ринку. Житло переважно продається зі знижками: на поступки йдуть продавці. Усереднені ціни в оголошеннях за всіма об’єктами помітно вищі ніж у тих оголошеннях, квартири за якими було продано. За даними інформаційного порталу про нерухомість Rieltor, ця різниця була найбільшою в перші місяці повномасштабної війни та під час активних обстрілів інфраструктури наприкінці 2022 року. Станом на травень ціни на житло в оголошеннях, за якими квартири було продано, були на чверть нижче, ніж середні за всіма оголошеннями.

Про те, що ціни на ринку нерухомості є далекими від свого природнього, підкріпленого ринковими факторами рівня, свідчить і співвідношення ціни та оренди. Воно і надалі майже в два рази перевищує історичне середнє. Умови оренди є привабливішими за придбання, що і надалі стримуватиме купівельну активність на ринку житла.

Протягом останнього півріччя ціни на оренду житла залишаються стабільними. Проте їхня зміна з початку повномасштабної війни є нерівномірною за регіонами. Якщо в столиці оренда у середньому на третину дешевша від довоєнного рівня, то у Львові ціна ренти майже вдвічі вища ніж наприкінці 2021 року.

Іпотечне кредитування знову майже припинилося

Іпотечного кредитування практично немає: на ринкових умовах за рік повномасштабної війни банки видали менше ніж дві з половиною сотні кредитів. Деякі з цих угод були погоджені ще до лютого минулого року.

Графік 2.2.7. Нове іпотечне кредитування, млн грн

Джерело: дані банків, ФРП, УФЖК.

Кредитування із державною підтримкою було жвавішим. У жовтні 2022 року почала роботу державна програма підтримки іпотечного кредитування "єОселя", яка пропонує знижену відсоткову ставку 3% річних для пільгових категорій населення: військових, правоохоронців, медиків, педагогів та науковців. У межах державної програми відтоді було надано дещо більше півтори тисячі позик. Проте загалом обсяги наданих кредитів за понад рік повномасштабної війни в дев'ять разів менші ніж за 12 місяців, що передували вторгненню. Майже 100% нових кредитів було видано на житло на вторинному ринку. Попит на первинному ринку слабкий, а банки уникають цього сегмента ринку через значні ризики.

Після нетривалого сплеску надання кредитів у межах державної програми призупинилося на три місяці. Наприкінці січня кошти фінансової компанії Укрфінжитло, яка є розпорядником програми, були повністю розподілені між банками-партнерами, тож компанія зіштовхнулася із дефіцитом фондування. Станом на кінець травня кредитування відновилося завдяки додатковому фінансуванню з відкритого ринку, але плани компанії на 2023 рік досі виконані менше ніж на 10%.

Ринок торгових площ надалі керується споживчим попитом та безпековою ситуацією, офісів – стагнує

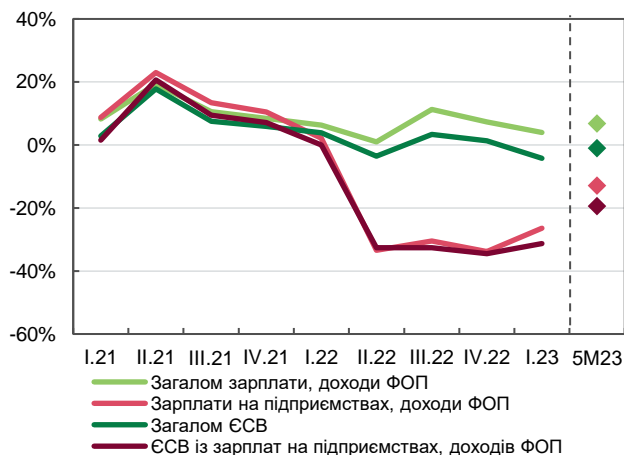
З початку року разом із зростаючим товарообігом ритейлерів зростали і рентні доходи власників площ. У травні зростання зупинилося через частіші обстріли мирних міст, насамперед Києва. Кращі показники відвідуваності та окупності – у ТЦ у густонаселених містах з нижчими безпековими ризиками – у західних областях країни. Споживчі преференції, набуті за час повномасштабної війни, закріпилися. Населення віддає перевагу відвідуванню малих та середніх торгових центрів, що розташовані поруч із житловими масивами. Там вакантність близька до нуля. У той самий час великі та віддалені торгові центри мають вільні площі, зокрема через небажання окремих міжнародних якірних операторів повертатися на український ринок. Загалом попит поволі повертає баланс сил орендарів та власників площ до рівноваги. Дисконти, що сягали щонайменше третини орендної ставки торік, зменшуються і зараз їх практично немає для якісних площ. Пошкоджені через обстріли об'єкти відбудовуються.

Ситуація на ринку офісних приміщень критична попри поліпшення очікувань ділової активності. Це зумовлено популярністю режиму віддаленої роботи, що безпечніший та дешевший для роботодавців. Із закінченням договорів оренди компанії схильні зменшувати займані площі або відмовлятися від них. Тож вакантність на ринку зростає, а ставки і далі знижуються внаслідок суттєвіших дисконтів – офісні площі генерують все нижчі доходи. Подекуди власники погоджуються на ціну ренти, що покриває лише операційні витрати на утримання площ. Оскільки до повномасштабної війни було розпочате зведення нових площ, пропозиція на ринку ще тривалий час перевищуватиме слабкий попит.

2.3. Домогосподарства та пов'язані ризики

Номинальні доходи населення підтримуються значними обсягами виплат військовослужбовцям та відновленням обсягів зарплат у приватних та державних компаніях. Однак висока інфляція стримує відновлення реальних доходів: їхній рівень за перші п'ять місяців року майже незмінний у річному вимірі. Пожвавлення економіки та сповільнення інфляції сприятиме поліпшенню фінансового стану домогосподарств, що збільшить схильність до споживання та попит на позики. З початку повномасштабної війни закредитованість населення знизилася. Однак окремі категорії позичальників, передусім із найнижчими доходами, мають значне боргове навантаження.

Графік 2.3.1. Реальні доходи населення*, зміна р/р

* Суми зарплат та доходів ФОП отримано із звіту банків "Дані про касові обороти та залишки готівки в касах банку/в касах інкасаторської компанії". Дані Приватбанку скориговано, враховано лише виплати зарплат.

Джерело: ПФУ, ДКСУ, дані банків, розрахунки НБУ.

Попри інфляцію, реальні доходи населення не скорочуються

Пожвавлення економіки навесні 2023 року сприяло наближенню основної складової доходів населення – зарплат працівників корпорацій та доходів приватних підприємців – у номінальному вираженні до показників кінця 2021 року. Внаслідок цього річного перегляду підходів до оплати праці оборонцям виплати військовим скоротилися. Проте їхня частка в доходах домогосподарств залишається значною, а рівень – високим. Завдяки відновленню зарплат та значним виплатам військовим загальні доходи населення не зменшуються в реальному вимірі.

Підприємства стримані у своїх планах підвищувати оплату праці

Однак подальше пожвавлення економіки сприятиме зростанню зайнятості, а отже, і доходів від зарплат. Водночас інфляція надалі очікувано сповільнюватиметься. Це створить передумови для подальшого відновлення фінансового стану домогосподарств.

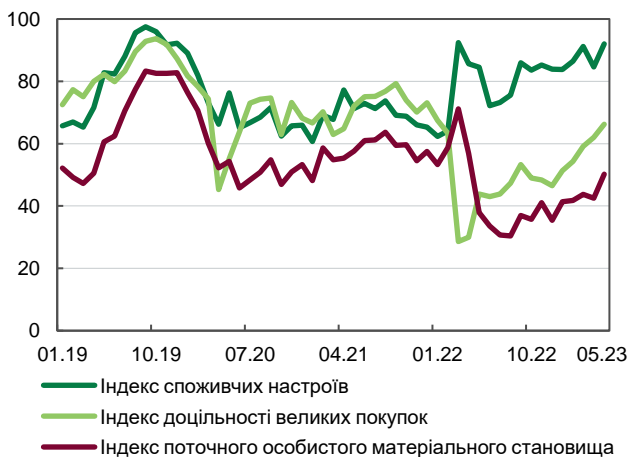
Ринок праці стабілізується, однак безробіття залишається високим

Ситуація на ринку праці поволі поліпшується. З початку року стрімко зростала кількість вакансій на сайтах з пошуку роботи. Деякий час незначно зростала і кількість нових резюме, однак загалом вона залишається близькою до довоєнних показників. Ключовою проблемою на ринку праці є професійні та регіональні диспропорції, передусім через значну кількість внутрішньо переміщених осіб і тих, які виїхали за кордон. Рівень безробіття знижувався із пікових показників середини 2022 року, проте залишається значним – близько 20%. Якщо не станеться додаткових потрясінь, він надалі поволі знижуватиметься.

Поліпшення споживчих настроїв сприяє відновленню окремих сегментів кредитування

Поступове відновлення доходів та зростання зайнятості поліпшили споживчі настрої населення. За результатами опитувань Info Sapiens, індекс споживчих настроїв у травні досяг допандемічного рівня. Це позитивно позначилося на кредитному попиті на окремі види позик, зокрема на карткові, та сприяло стабілізації роздрібного кредитного портфеля. У I кварталі 2023 року вперше з початку повномасштабного вторгнення банки в опитуванні про умови банківського кредитування зазначили, що споживчі настрої не знижують кредитного попиту. Разом з тим значна невизначеність і надалі стримуватиме населення від великих покупок, зокрема

Графік 2.3.2. Споживчі настрої домогосподарств*, пункти

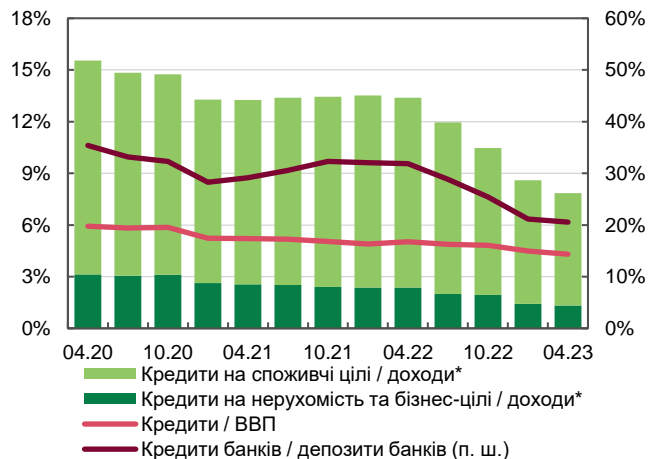

* Значення індексу менше 100 означають, що у суспільстві переважають негативні оцінки.

Джерело: НБУ, Info Sapiens, щомісячні опитування населення (вік 16+).

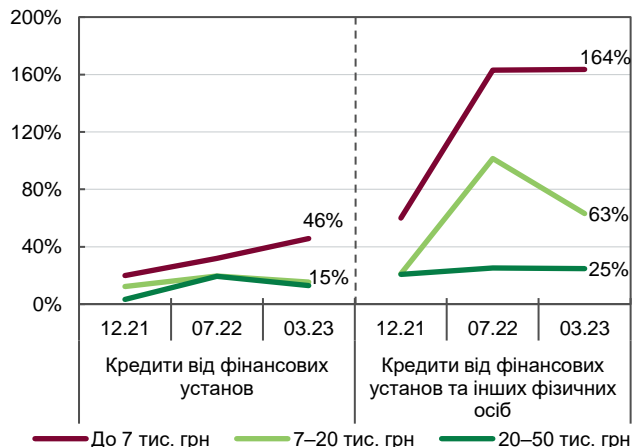
Графік 2.3.3. Боргове навантаження на домогосподарства

* Оцінено як суми зарплат та доходів ФОП із звіту банків "Дані про касові обороти та залишки готівки в касах банку / в касах інкасаторської компанії", а також пенсії, сплачені Пенсійним фондом України.

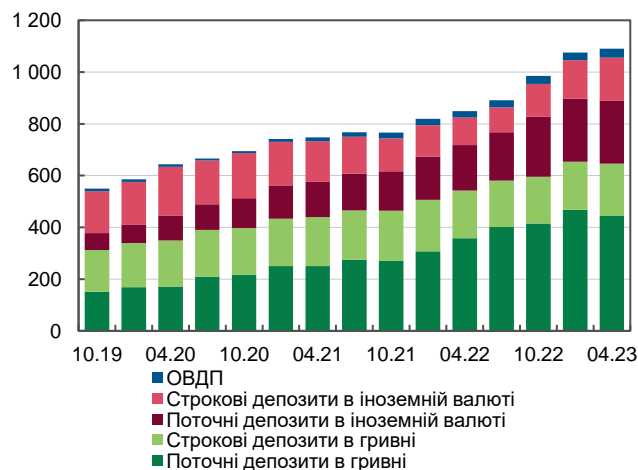
Джерело: ПФУ, розрахунки НБУ.

Графік 2.3.4. Співвідношення боргу та річного доходу домогосподарств, групи за рівнем місячного доходу

Джерело: Info Sapiens, щоквартальні опитування населення (вік 16+).

Графік 2.3.5. Основні види фінансових заощаджень населення, млрд грн

Джерело: розрахунки НБУ.

нерухомості. Коло потенційних позичальників обмежує все ще висока кількість незайнятих, внутрішньо переміщених осіб та біженців за кордоном, чії кредитні ризики банки оцінюють дуже консервативно.

Проникнення кредитування падає, борговий тягар менш забезпеченого населення зріс

Слабкий попит на кредити та зростання номінальних доходів визначили зниження усередненого співвідношення боргу та доходів домогосподарств. Однак боргове навантаження багатьох категорій населення зросло. Ключовий чинник цього – позики, отримані від родичів, друзів або знайомих. Відповідно до результатів дослідження Info Sapiens, у середньому для домогосподарств із доходами до 20 тисяч грн борг перед фінустановами складає менше чверті загального боргу. Обсяги запозичень у родичів та знайомих у разі зросли на початку повномасштабної війни. Лише останніми місяцями вони поволі скорочуються. Ця сама категорія населення найбільш закредитована в банках. Тож ризики неплатоспроможності для боржників із нижчими доходами досить високі. Водночас боргове навантаження клієнтів із вищими доходами залишається помірним.

Заощадження цього року зростають повільно, частка строкових інструментів підвищується

Обсяги заощаджень населення зростали протягом 2022 року, підкріплені високими номінальними доходами. Загалом співвідношення коштів на рахунках у банках та доходів помітно підвищилось минулого року. Кошти залишалися на рахунках з огляду на слабкий споживчий попит і бажання мати заощадження в умовах невизначеності. Торік значна частина надходжень залишалася в банках на поточних рахунках, бо ставки за строковими депозитами були низькими. Підвищення дохідності гривневих депозитів цього року сприяло зростанню строкових вкладень, зменшило попит на готівку та на депозити в іноземній валюті. Однак через повільніший приріст номінальних доходів сукупні обсяги заощаджень вже майже не зростають. Надалі їх стримуватиме поштовх споживчого попиту.

Частина 3. Умови та ризики банківського сектору

3.1. Карта ризиків фінансового сектору

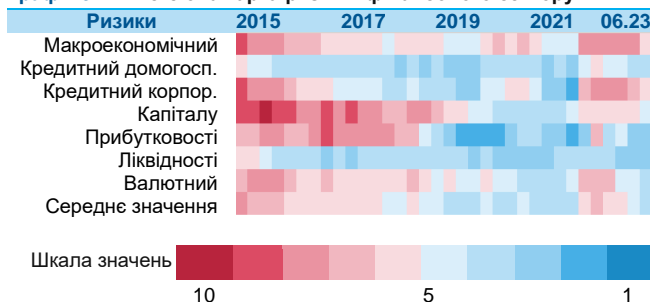
Графік 3.1.1. Карта ризиків фінансового сектору*

* НБУ оцінює ризики за шкалою від 1 до 10, де 1 – найнижчий рівень ризику, 10 – найвищий рівень ризику. Оцінка відображає очікуваний стан на наступні 12 місяців. [Методологія побудови карти ризиків](#) була скоригована з огляду на доступність даних.

Джерело: оцінка НБУ.

Графік 3.1.2. Теплова карта ризиків фінансового сектору

Джерело: оцінка НБУ.

Пояснення:

- макроекономічний ризик відображає рівень загроз, що виникають в реальній економіці, зовнішньому секторі або фіскальній сфері;
- кредитний ризик домогосподарств та корпоративного сектору відображає перспективи зміни рівня непрацюючих кредитів у портфелях банків та необхідність додаткового формування резервів під такі кредити;
- ризик достатності капіталу оцінює можливості банків забезпечувати достатній рівень капіталу;
- ризик прибутковості оцінює спроможність банків генерувати чистий прибуток;
- ризик ліквідності відображає здатність банків повною мірою та вчасно виконувати свої зобов'язання перед вкладниками і кредиторами;
- валютний ризик показує те, наскільки тенденції валютного ринку можуть впливати на стійкість банків.

Макроекономічний ризик знизився

З огляду на вищу, ніж очікувалося, стійкість енергетичної системи та пожвавлення внутрішнього попиту прогноз зростання ВВП цього року поліпшився. Водночас значний дефіцит державного бюджету переважно профінансований за рахунок міжнародної фінансової допомоги. Відношення державного та зовнішнього боргу до ВВП дещо зросло та залишатиметься високим.

Кредитний ризик домогосподарств знизився

Рівень кредитного ризику домогосподарств знизився передусім через фактичне поліпшення якості кредитного портфеля та оптимістичніші очікування банків стосовно неї. Економічні очікування домогосподарств теж оптимістичні. Боргове навантаження населення дещо знизилося з огляду на скорочення кредитного портфеля.

Кредитний ризик корпорацій знизився

Стрімке скорочення дефіциту електроенергії та поступове пожвавлення внутрішнього попиту поліпшили ситуацію для бізнесу. Боргове навантаження бізнесу дещо знизилося. Очікування зміни ділової активності підприємств вперше після початку вторгнення позитивні, хоча і стримані. Разом із цим показники міграції кредитів у непрацюючі протягом року залишаються високими.

Ризик капіталу знизився

Обсяги капіталу зросли завдяки заробленим банками прибуткам. З огляду на це, а також скорочення кредитного портфеля та скасування НБУ підвищених ваг ризику за незабезпеченими споживчими кредитами показники капіталу залишаються високими. Тиск на капітал можуть створювати набуті під час війни непрацюючі кредити, що лише частково зарезервовано.

Ризик прибутковості знизився

Ризик прибутковості знизився до помірного рівня. Високий прибутковості сектору сприяє насамперед значне зростання процентних доходів завдяки вкладенню вільної ліквідності у цінні папери та зниження відрахувань у резерви порівняно з попереднім роком. Операційна ефективність банків залишалася високою.

Ризик ліквідності не змінився

Ризик ліквідності залишився помірним. Банки зберігали високу ліквідність та нарощували кошти клієнтів.

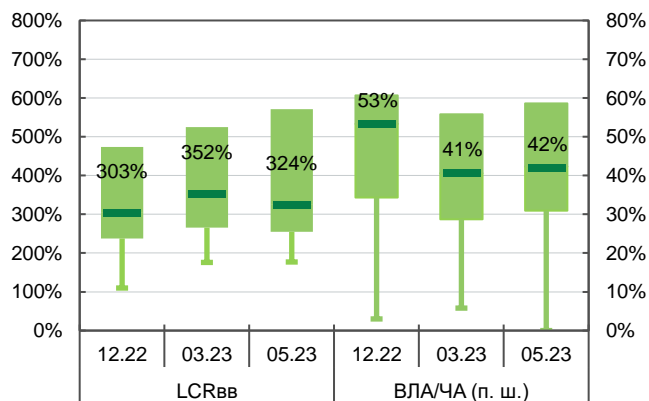
Валютний ризик знизився

Рівень ризику знизився до помірного. Ситуація на валютному ринку поліпшилася, готівковий обмінний курс впритул наблизився до безготівкового. Значна міжнародна фінансова підтримка дала змогу і надалі нарощувати міжнародні резерви. Курсові очікування поліпшилися.

3.2. Ризик ліквідності та фондування

Банки зберегли значний запас високоліквідних активів навіть попри суттєве підвищення вимог НБУ до обов'язкових резервів. Коефіцієнти ліквідності як в усіх валютах так і в іноземних валютах більше ніж втричі перевищують мінімальні вимоги. Структура високоліквідних активів змістилася на користь довших інструментів: значні обсяги коштів банки вклали в тримісячні депозитні сертифікати та бенчмарк-ОВДП. Основними джерелами поповнення коштів останнім часом стали ресурси бізнесу, а от надходження коштів населення до банків значно сповільнилися. Натомість банки поліпшили строкову структуру вкладів населення. Тож ризик ліквідності для системи загалом помірний.

Графік 3.2.1. Розподіл LCR у всіх валютах та частки високоякісних ліквідних активів (ВЛА) у всіх валютах у чистих активах (ЧА)*

* Грані прямокутника – перший та третій квартилі розподілу. Лінія всередині прямокутника – медіана. Нижні лінії поза прямокутником – мінімальне значення.

Джерело: НБУ.

Банківський сектор залишається високоліквідним

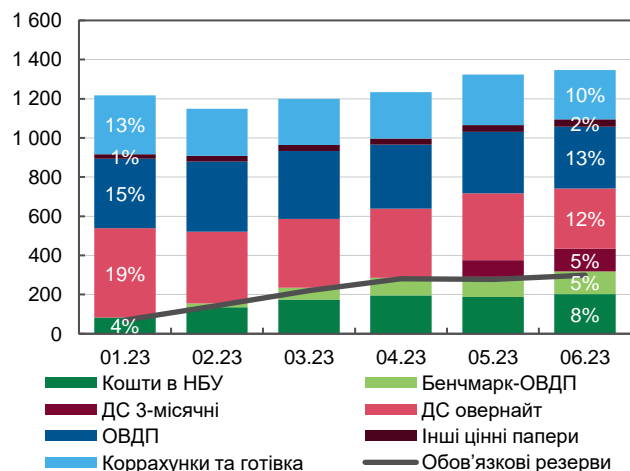
Банківський сектор зберігає високу ліквідність. Норматив короткострокової ліквідності LCR у всіх валютах у середньому по сектору більше ніж втричі перевищує мінімальне значення. Достатній запас високоякісних ліквідних активів мають банки усіх груп завдяки припливам коштів клієнтів. Останні формують уже понад 90% зобов'язань. Банки не потребують інших ресурсів тож повертають кредити рефінансування Національному банку та скорочують зовнішні борги. Частка рефінансування у зобов'язаннях у червні становила уже менше 1%. Зовнішні борги банків з початку 2022 року також скоротилися на майже 14% – їхня частка в зобов'язаннях становить вже менше 2% – найнижча з першої половини 2004 року. В умовах війни ринок зовнішніх залучень фактично закритий для банків. Однак вітчизняні фінустанови не відчувають браку ресурсів з внутрішнього ринку, у тому числі і в іноземній валюті.

Структура гривневих високоліквідних активів змінюється у відповідь на рішення НБУ

Наприкінці травня порівняно з початком року обсяг високоякісних ліквідних активів знизився на 9%. Основна причина такої зміни – запроваджені НБУ заходи для зв'язування ліквідності. Насамперед з початку 2023 року відбулося значне підвищення вимог до обов'язкового резервування, найпомітніше за короткостроковими коштами населення. Тож банки були змушені частину високоякісних ліквідних активів трансформувати в кошти на коррахунку в НБУ. Разом із тим, банки отримали змогу покрити частину вимог до обов'язкових резервів спеціальними бенчмарк-ОВДП, які приносять ринкову дохідність. Тож більшість банків майже повністю використала ліміт придбання бенчмарк-ОВДП для їх включення в покриття обов'язкових резервів. Обсяг цих інструментів сягнув 116 млрд грн або 4.7% чистих активів. Менш активно придбавали бенчмарк-ОВДП іноземні банки, через обмеження на інвестування у державні цінні папери, встановлені материнськими банками.

Додатково у квітні 2023 року НБУ змінив операційний дизайн монетарної політики та запровадив тримісячні депозитні сертифікати з дохідністю, вищою ніж за інструментами овернайт. Тож банки вже вклали 117 млрд грн у новий довший інструмент. Щоб мати доступ до цього інструменту банки докладають зусиль для залучення коштів фізичних осіб на термін понад три місяці. Зростання частки високоліквідних активів, що представлені довгими інструментами, не створює додаткового тиску на ліквідність банків, адже під заставу цих паперів можна легко отримати рефінансування.

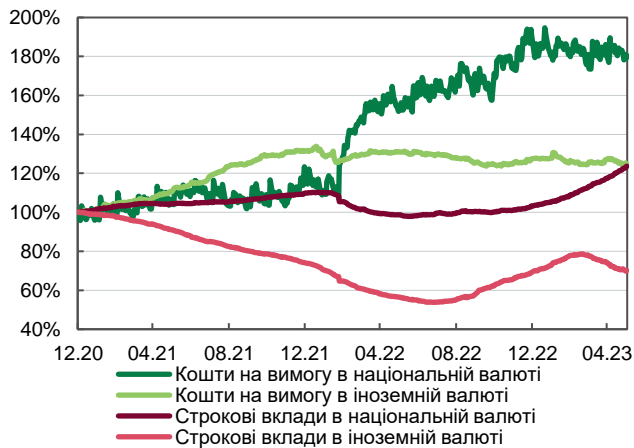
Графік 3.2.2. Високоліквідні активи та їхня частка у чистих активах*, млрд грн

* У банках, платоспроможних на кожну звітну дату. У відсотках зазначено частку у структурі.

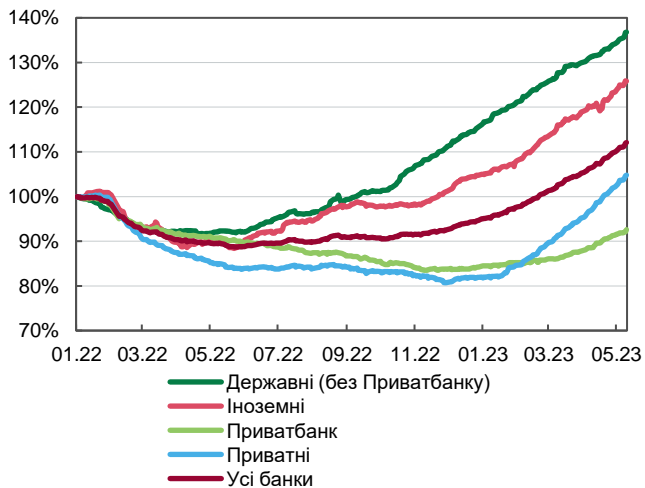
Джерело: НБУ.

Графік 3.2.3. Кошти фізичних осіб, 31.12.2020 = 100%

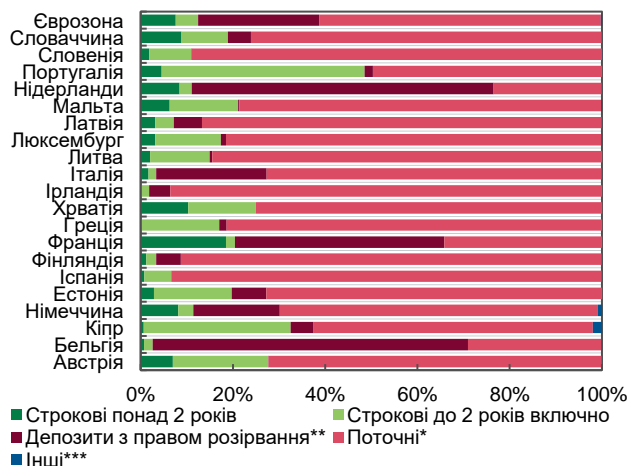
Джерело: НБУ.

Графік 3.2.4. Строкові гривневі кошти фізичних осіб, 23.02.2022 = 100%

Джерело: НБУ.

Графік 3.2.5. Структура коштів домогосподарств в Єврозоні на кінець 2022 року

* Поточні рахунки та депозити на вимогу. ** Депозити з правом дострокового розірвання з повідомленням до трьох місяців; *** Депозити з правом розірвання з повідомленням понад три місяці, угоди репо.

Джерело: ЄЦБ.

Валютні високоліквідні активи складаються переважно з коштів на коррахунках в іноземних банках інвестиційного класу, валютних ОВДП та готівки. З 1 січня 2023 року вступила у дію норма, відповідно до якої частка коррахунків у банках інвестиційного класу не має перевищувати 80% високоліквідних активів для цілей розрахунку LCR в іноземних валютах. Це змусило банки інвестувати частину коштів із рахунків в іноземних банках у суверенні облигації, передусім США. Оскільки дохідності за цими цінними паперами нині високі, це не погіршило маржинальність валютних операцій для банків. Норматив короткострокової ліквідності LCR в іноземних валютах зростає, медіанне значення у секторі більше ніж втричі перевищує мінімальні вимоги. Більша частина високоліквідних коштів в іноземній валюті зосереджена у банках з іноземним капіталом.

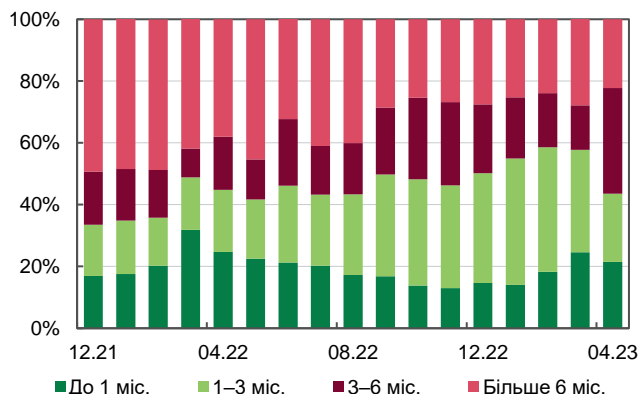
Гривневі кошти населення майже не зростають, але їхня строкова структура поліпшується

З початку року гривневі кошти населення в банках ледь зросли. Насамперед це пов'язано зі зміною політики оплати праці військовим, виплати яким були рушієм зростання ліквідності торік. Нерівномірність припливів коштів населення між групами банків зберігається – переважно кошти надходять до державних та приватних банків. Незначному нарощенню вкладів останніми місяцями сприяв приплив строкових депозитів.

Від початку року темпи приросту строкових гривневих депозитів населення відчутно зросли. Цьому сприяло підвищення банками процентних ставок за довгими депозитами (подекуди зі зниженням за короткими) у відповідь на зміни в монетарній політиці НБУ. З початку року роздрібні строкові кошти в гривні зросли на 19%, а їхня частка – на близько 5 в. п. – до 35%. Ця тенденція відповідає прагненню НБУ підвищити частку строкових вкладень у загальних коштах населення.

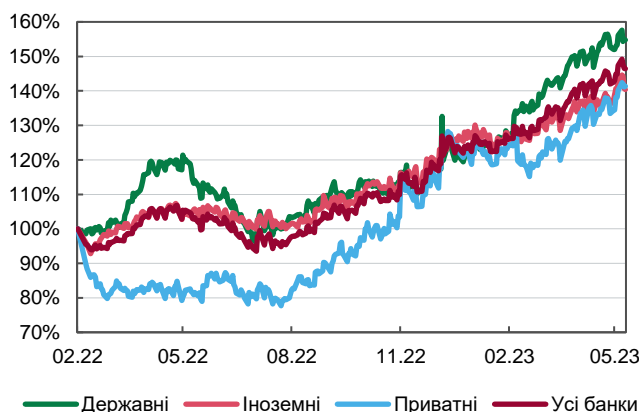
Загалом невисока частка строкових депозитів у вкладах населення є типовою для більшості країн ЄС. У середньому частка поточних рахунків та депозитів на вимогу для Єврозони – близько 61%, для ЄС – 76%. Відповідно до євродиректив для розрахунку нормативів ліквідності навіть поточні вклади населення трактуються як стабільні. Частка строкових вкладів перевищує 50% лише у трьох країнах, де більшість становлять депозити з правом дострокового розірвання. В Україні банки також пропонують такі вклади, їхня частка становить до 14% усіх строкових депозитів населення. Близько чотирьох п'ятих таких вкладів зосереджено в шести системно важливих банках, включно з одним державним. Частка таких коштів останнім часом незначно зросла. Право дострокового розірвання депозиту може бути привабливою опцією для клієнтів в умовах значної невизначеності. Зазвичай, за таке право клієнти втрачають у дохідності.

Графік 3.2.6. Структура нових депозитів домашніх господарств

Джерело: НБУ.

Графік 3.2.7. Гривневі кошти суб'єктів господарювання за групами банків, 23.02.2022 = 100%

Джерело: НБУ.

Популярність валютних вкладів серед населення знизилася

Із стабілізацією валютного ринку та скороченням спредів між готівковим та офіційним валютним курсом, населення втрачає мотиви купляти безготівкову валюту на депозити. Крім того, з огляду на підвищення депозитних ставок строкові вклади в гривні виглядають привабливішими за валютні. Тож завершення строків старих вкладів та значне сповільнення припливу нових визначили тенденцію до зниження обсягів строкових депозитів в іноземній валюті. Разом із тим, кошти з поточних рахунків не забирають. Внаслідок цього обсяги фондування від населення в іноземній валюті для банків майже не змінилися. Як і раніше, більшість цих коштів банки зберігають у високоліквідних активах адже валютного кредитування майже немає. Тож банки не зацікавлені в нарощенні валютних вкладів і зберігають ставки за ними майже на нулі. Водночас додаткових ризиків ліквідності для банків ця складова фондування не створює.

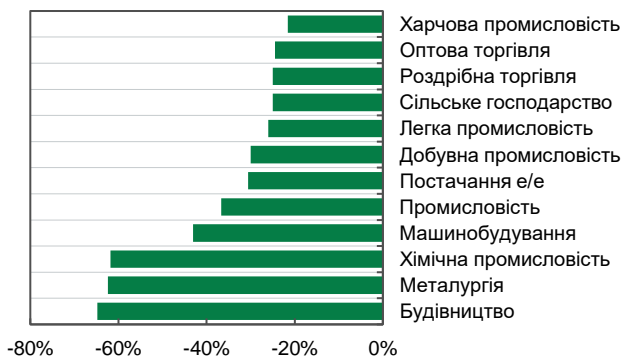
Нарощення фондування відбувається за рахунок коштів корпорацій

Приріст коштів корпорацій останнім часом зжвавівший, ніж коштів населення. Це пов'язано з одного боку з відновленням доходів, з іншого – з помірними потребами підприємств у їх використанні. В [опитуванні про умови фондування](#) банки зазначають, що основним рушієм приросту є пропозиція зі сторони самих корпорацій. З початку року до червня як гривневі так і валютні кошти корпорацій зросли майже на 20%. Залишки зростають у банках усіх груп. Загалом частка депозитів бізнесу в загальній структурі зобов'язань банків зросла з січня на 5 в. п. – до понад 49% і з січня вперше від початку повномасштабної війни перевищила частку коштів населення. Насамперед нарощують залишки банки, для яких кошти бізнесу – це основне джерело фондування. Конкуренція за кошти підприємств між банками досить активна, аби утримати клієнтів банки вимушені підвищувати ставки. Якщо не буде значних економічних потрясінь, то припливи коштів бізнесу триватимуть.

3.3. Ризик корпоративного кредитування

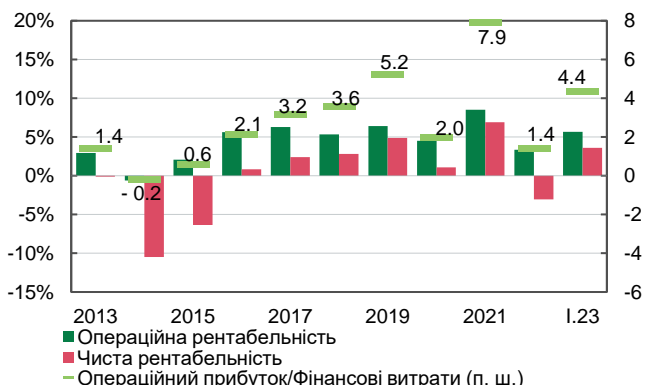
Більшість позичальників реального сектору показали свою стійкість до кризи, адаптуючись до роботи в умовах невизначеності. Хоча реальні доходи та обсяги виробництва більшості галузей значно впали порівняно з рівнем до повномасштабного вторгнення, фінансові показники підприємств переважно прийнятні та цього року помітно поліпшилися. Попит на кредити залишається кволим: потреби в оборотних коштах помірні, а інвестиції надто ризиковані. Банки готові кредитувати переважно в межах державних програм підтримки і лише в гривні. Тим часом погашення переважають над новим кредитуванням, що надалі знижує кредитний портфель. Банки вже визнали більшу частину кредитних втрат унаслідок війни, однак вони можуть зростати, зокрема за частиною реструктуризованих кредитів. НБУ проведе оцінку якості активів для виявлення рівня кредитного ризику.

Графік 3.3.1. Обсяг виробництва галузей у 2022 році, зміна р/р

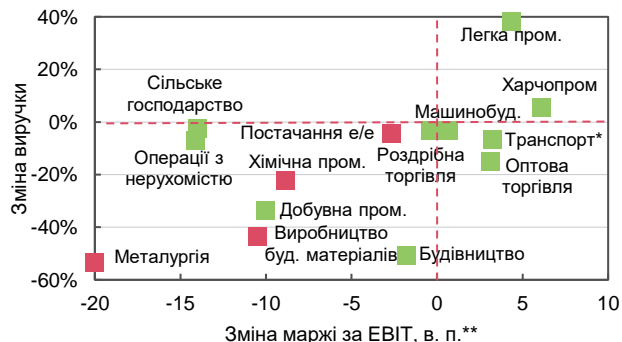
Джерело: ДССУ.

Графік 3.3.2. Прибутковість і боргове навантаження реального сектору

Джерело: data.gov.ua, ДССУ, розрахунки НБУ

Графік 3.3.3. Зміна виручки та операційної маржі за 12 місяців, що закінчуються березнем 2023 року, у розрізі галузей, р/р

Світло-зелені позначки свідчать про операційний прибуток галузі, світло-червоні – про операційний збиток галузі за останні 12 місяців.
* За винятком трубопровідного транспорту.
** Розраховано як різниця між значеннями.

Джерело: data.gov.ua, розрахунки НБУ.

Реальний сектор адаптується до кризових умов, проте не всі галузі відновлюються від шоку війни

Із середини минулого року бізнес почав відновлювати діяльність після стрімкого падіння навесні. Однак уже восени компанії стикнулися із новим потрясінням – наслідками перебоїв у енергопостачанні. Стійкість енергосистеми та адаптивність підприємств перевищила очікування, тож уже у 2023 році показники діяльності почали знову поліпшуватися.

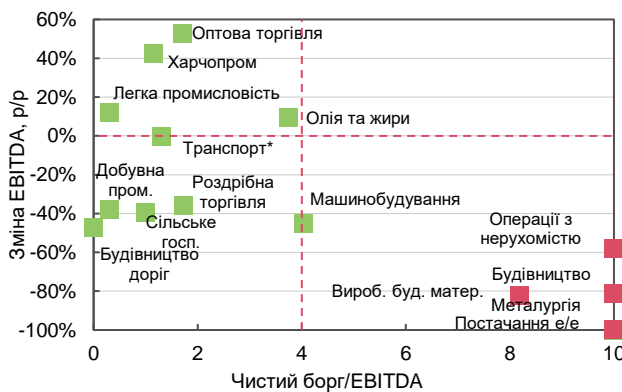
За 12 місяців, що закінчуються березнем 2023 року, доходи підприємств реального сектору¹ знизилися на 14%. Однак цей показник нерівномірний для галузей та переважно зумовлений стрімким спадом доходів металургії, будівництва, хімічної та добувної промисловості. Металургія чи не найбільше скоротилася насамперед через руйнування найбільших заводів. Відновлення виробництва на неушкоджених потужностях стримується порушеною логістикою для експорту продукції. Додатковим фактором ризику стало руйнування Каховської дамби – через вимушене скорочення постачання води суттєво скоротилися обсяги виробництва на найбільшому металургійному комбінаті. Через зниження споживчого попиту та безпекові ризики стагнує житлове та комерційне будівництво.

Натомість операційні доходи в машинобудуванні, транспорті, роздрібній торгівлі майже не змінилися. Перенасиченість внутрішнього ринку та низькі ціни на сировину для харчової промисловості дали змогу компаніям галузі зберегти доходи, незважаючи на ускладнення логістики, та навіть підвищити операційну прибутковість. Державні замовлення на потреби оборони збільшили доходи легкої промисловості та оптової торгівлі. Але падіння доходів у реальному вимірі свідчить про значне скорочення обсягів виробництва в усіх галузях.

Попри складнощі з каналами експорту, менші урожаї та низькі внутрішні ціни сільське господарство адаптується до нових умов роботи. Державні програми підтримки дали змогу компаніям галузі покрити потребу в оборотних коштах, надавши час налагодити роботу бізнесу в умовах високої нестабільності. Ризиками для галузі залишаються все ще ускладнена та дорога логістика, зокрема можливі перебої в роботі “зернового коридору” та обмеження на імпорт агропродукції, установлені ЄС.

¹ Тут і далі для розрахунку фінансових показників компаній реального сектору дані не охоплюють малі підприємства.

Графік 3.3.4. Боргове навантаження за 2022 рік і зміна EBITDA 2022 до 2021 у розрізі галузей

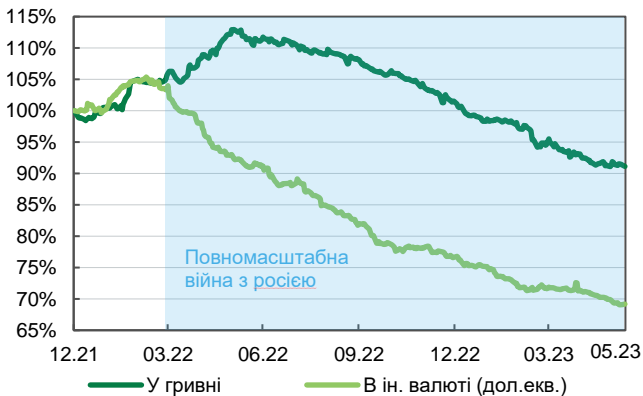

* За винятком трубопровідного транспорту.
Джерело: data.gov.ua, розрахунки НБУ.

Компанії продемонстрували стійкість до кризи

Операційний прибуток за рік від вторгнення скоротився на дві третини порівняно з 2021 роком, передусім через падіння показників найбільш постраждалих галузей. Однак початок 2023 року просигналізував про помітне поліпшення показників діяльності. Деякі компанії реального сектору виявилися стійкими до наслідків повномасштабного вторгнення. Серед причин: високі довоєнні показники ефективності, швидка адаптація бізнесу до поточних умов, переорієнтація на нові ринки після вторгнення росії у 2014 році. Якщо у 2022 році операційна рентабельність становила лише 3%, а чиста рентабельність була від’ємною, то за три місяці 2023 року ці показники становлять 6% та 4% відповідно, що зрівнює із рівнем доковідного 2019 року. Галузі, що займають найбільшу частку в кредитному портфелі банків України, зберегли прийнятне боргове навантаження, а в оптовій торгівлі та харчопромі воно навіть поліпшилося.

Графік 3.3.5. Чисті кредити суб’єктам господарювання, грудень 2021 = 100%

Джерело: НБУ.

Корпоративний кредитний портфель скорочується через кволий попит на кредити

Чистий гривневий корпоративний кредитний портфель і далі скорочується зі свого піку в червні минулого року. Із початку воєнного стану він скоротився на 12.4%, валютний – на третину в доларовому еквіваленті. Скорочення гривневого портфеля триває майже сталими темпами, а от зниження валютного портфеля останнім часом сповільнилося. Цьогоріч обсяг повернення кредитів перевищує нові видачі, зокрема, це найпомітніше в агросекторі. А от формування резервів дуже сповільнилося і вже не визначає динаміку чистого портфеля.

Графік 3.3.6. Нові корпоративні гривневі кредити, млрд грн

Кредити більше 2 млн грн. На основі чистої балансової вартості.
Джерело: НБУ.

Задоволення наявного споживчого попиту часто не вимагає від бізнесу нарощення оборотних коштів, а інвестиції стримуються безпековими ризиками. Крім того, низка компаній має запас ліквідності завдяки достатній операційній ефективності та генеруванню операційного грошового потоку. Натомість платоспроможність компаній, що не мають цього запасу, часто не задовольняє чинні кредитні стандарти банків. Однак банки надалі очікують зростання попиту на всі види кредитів для бізнесу через підвищення економічної активності та потреби в оборотних коштах. Найбільше – на позики МСБ, короткострокові та гривневі кредити (див. [Опитування про умови банківського кредитування](#)).

Банки готові надавати кредити бізнесу переважно в межах державних програм підтримки

До певної міри кредитування обмежується посиленням кредитних стандартів банків та зниженням ризик-апетиту. З початку вторгнення у відповідях на опитування про умови кредитування банки зазначали про посилення стандартів кредитування та зниження рівня схвалення кредитних заявок. Нині ця тенденція майже вщухла. Найбільші банки², за результатами проведеного НБУ опитування, закладають у свої бізнес-плани збільшення валового гривневого кредитного портфеля майже на 10% у 2023 році. Натомість банки очікують подальшого

² Найбільші 24 банки за валовими корпоративними кредитами станом на 1 травня 2023 року.

Графік 3.3.7. Зміна кредитного попиту корпоративного сектору (баланс відповідей*)

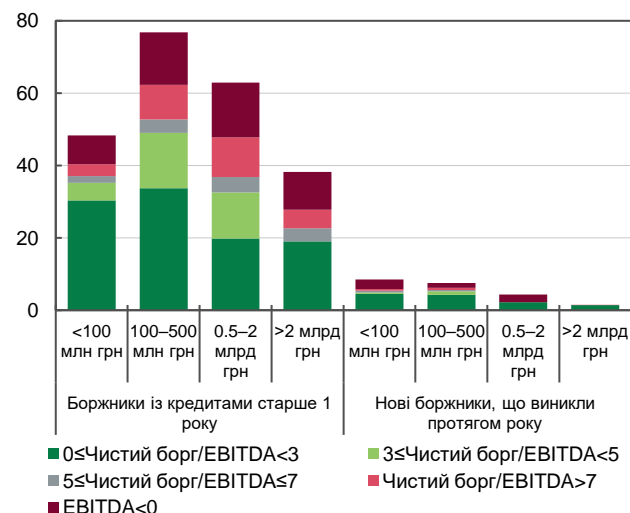

* Побудовано на нормалізованих балансах відповідей респондентів [Опитування про умови банківського кредитування](#). Позитивні значення свідчать про збільшення попиту та пом'якшення кредитних стандартів.

** Значення за II квартал 2023 року прогнози.

Джерело: НБУ.

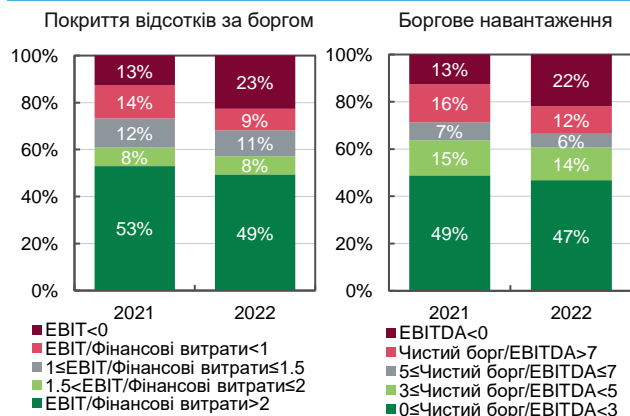
Графік 3.3.8. Розподіл працюючих кредитів корпоративних позичальників на 1 червня 2023 року за борговим навантаженням та розміром кредиту, млрд грн

Кредити більше 2 млн грн. За винятком державних компаній.

Джерело: НБУ, data.gov.ua.

Графік 3.3.9. Розподіл працюючих кредитів корпоративних позичальників на 1 червня 2023 року за борговими метриками

Кредити більше 2 млн грн. За винятком державних компаній.

Джерело: НБУ, data.gov.ua.

скорочення валютного портфеля – приблизно на 5%. Нарощення гривневого портфеля за очікуваннями банків відбуватиметься переважно в межах державних програм, передусім програми “Доступні кредити 5-7-9%”. У 2024 році зростання портфеля, на думку банків, буде співмірним, а роль державної програми послабиться. Активніше кредитування розвиватиметься лише після встановлення відповідних умов насамперед безпечних.

Нині банки надають переважно невеликі кредити. Водночас поступово знижується частка в портфелі кредитів бізнес-груп, що сприяє його диверсифікації. Основними реципієнтами нових кредитів є підприємства сільського господарства та оптової торгівлі в межах програми “Доступні кредити 5-7-9%”.

Уряд у березні 2023 року оптимізував дизайн програми. Підтримка відтепер надається на інвестиційні цілі та фінансування оборотного капіталу. Основний приріст портфеля упродовж весни відбувся за рахунок кредитів на поповнення обігових коштів – близько 10 млрд грн. Удвічі менші обсяги приросту були зафіксовані за кредитами на підтримку посівної та на подолання наслідків війни. Нині портфель кредитів за програмою “Доступні кредити 5-7-9%” становить 108 млрд грн, або третину чистого гривневого корпоративного кредитного портфеля.

Корпоративні позичальники зберігають прийнятне боргове навантаження

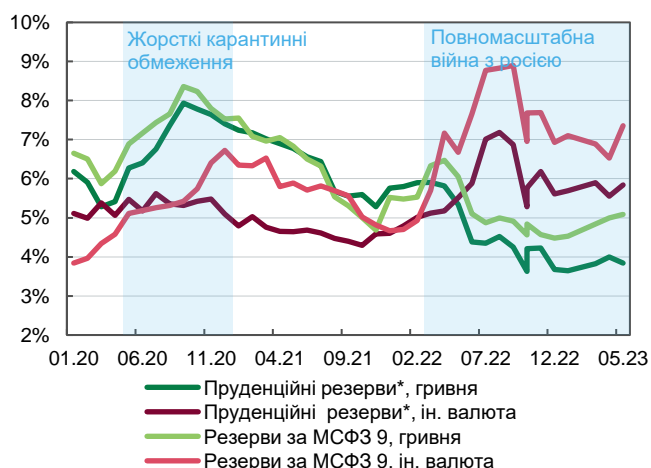
Виважена кредитна політика банків у попередні роки забезпечила порівняну стійкість багатьох позичальників навіть до воєнних шоків. Боргові метрики тих компаній, кредити яких залишилися працюючими, ледь помітно погіршилися, а для окремих боржників – навіть поліпшилися через погашення позик. Найнижче боргове навантаження – у боржників за невеликими позиками. Воно зростає для клієнтів із більшими кредитами, однак у більшості клієнтів залишається прийнятним навіть за мірками мирного часу. Середньозважене співвідношення операційного прибутку та фінансових витрат за 2022 рік становить 1.5x, тоді як за 2021 рік становило 1.8x.

Кредитні втрати банків від війни очікувано перевищать 20% портфеля

Втрати від кредитного ризику цього року зростали менш помітно, ніж у перші місяці після вторгнення. У травні 2023 року частка непрацюючих корпоративних кредитів сягнула 45%. Загалом у категорію непрацюючі потрапило близько 14% кредитів бізнес-клієнтів, що були працюючими на початку повномасштабної війни. Сукупно втрати на формування резервів за бізнес-кредитами перевищили 13% чистої вартості працюючого портфеля на початку лютого 2022 року. Це нижче за торішні оцінки НБУ рівня можливих втрат, однак частина з кредитних збитків має “визріти” із часом. Нині реструктуризовані після 24 лютого 2022 року працюючі чисті кредити становлять 13% портфеля (ця частка суттєво різниться між банками: від 1% до майже чверті). Компаніям з реструктуризованими кредитами вийти на довоєнний графік обслуговування може бути складно. Крім того,

Графік 3.3.10. Резервування працюючих кредитів суб'єктів господарювання

Резервування дорівнює відношенню резервів до валових кредитів.
* Кредитний ризик за Положенням № 351.

Джерело: НБУ.

тривала війна підвищує ймовірність нових шоків для окремих галузей або підприємств. Тож очікувано значна частка реструктуризованих кредитів усе ж може стати непрацюючими в перспективі року. Отже сукупні втрати від кредитного ризику внаслідок війни наблизатимуться до попередніх оцінок НБУ – понад 20% портфеля. Вони скоріше за все не сягнуть верхньої оцінки НБУ в 30%. Ця консервативна оцінка припускала тривалі негативні наслідки від атак на енергосистему, яких вдалося уникнути.

Щоб упередити накопичення прихованих ризиків та збитків на балансах, НБУ розпочав оцінку стійкості двадцяти найбільших банків для з'ясування реальної якості кредитного портфеля та визначення потреби в капіталі. За результатами оцінки деяким банкам, як очікується, доведеться відобразити додаткові втрати від кредитного ризику.

Таблиця 1. Стан корпоративного кредитного портфеля станом на 1 червня 2023 року

№	Галузь	Валові працюючі кредити			Міграція* кредитів у NPL за 12 міс.		Частка NPL**, %	Коефіцієнт покриття відсотків (ЕВІТ/фінансові витрати)***		Коефіцієнт боргового навантаження (чистий борг до ЕВІТДА)***		Структура позик, "5-7-9%", % (усього 108 млрд грн)
		усього, млрд грн	у т. ч. МСБ, млрд грн	покриття кредитним ризиком, %	за кількістю, %	за сумою боргу, %		2021	2022	2021	2022	
1	Сільське господарство	94	78	4.1%	15.2%	12.3%	14.7%	2.6	2.1	2.3	3.5	56.9%
2	Добувна промисловість	2	1	6.7%	26.5%	27.8%	48.4%	2.4	1.5	1.9	4.1	0.5%
3	Харчова промисловість	47	19	4.1%	11.4%	16.5%	23.4%	1.4	2.0	6.1	4.5	6.9%
4	Легка промисловість	2	2	2.9%	4.5%	1.2%	16.6%	1.8	1.2	3.3	7.7	0.5%
5	Хімічна промисловість	6	5	2.2%	11.2%	21.7%	30.0%	2.1	1.7	3.3	4.6	2.9%
6	Виробн. буд. матеріалів	5	1	4.5%	17.9%	17.2%	22.1%	2.0	1.5	4.7	5.2	0.6%
7	Металургія	6	4	3.8%	13.8%	30.6%	55.6%	2.3	1.8	3.0	4.3	1.5%
8	Машинобудування	6	4	3.5%	19.0%	27.2%	46.8%	1.6	2.0	5.3	4.5	1.9%
9	Постачання е/е, інші ЖКГ	6	4	6.5%	10.8%	30.0%	55.1%	2.3	1.9	7.4	6.8	0.2%
10	"Зелена" енергетика	17	12	5.2%	18.9%	45.9%	50.8%	2.4	1.1	3.1	7.1	0.7%
11	Будівництво	6	4	4.4%	26.2%	22.2%	65.2%	1.0	0.6	3.9	6.4	1.6%
12	Торгівля авто	4	3	1.8%	6.5%	4.5%	17.2%	2.3	2.3	2.7	2.4	1.5%
13	Оптова торгівля	78	43	6.0%	12.2%	20.0%	23.2%	1.8	1.5	5.2	5.6	15.0%
14	Роздрібна торгівля	21	5	9.2%	7.2%	2.6%	18.0%	1.2	1.5	4.7	4.1	2.7%
15	Транспорт	10	5	4.5%	12.2%	17.5%	25.5%	2.1	1.8	3.7	4.3	1.8%
16	Готелі	0	0	1.0%	35.7%	95.7%	95.8%	1.8	0.6	6.8	6.3	0.0%
17	Операції з нерухомістю	11	7	8.4%	15.5%	26.7%	37.1%	1.0	0.6	8.2	9.2	0.4%
18	Ком. нерухомість	9	5	4.1%	22.5%	64.3%	83.7%	1.4	1.8	7.0	4.6	0.3%
19	Фінансові послуги	4	4	7.3%	15.6%	14.9%	24.7%	1.2	1.1	8.5	8.4	0.1%
20	Інше	18	9	3.5%	14.2%	16.5%	19.4%	2.0	1.7	2.5	3.1	4.1%
21	Державні підприємства	64	1	2.3%	24.2%	7.9%	8.7%	1.3	0.7	5.3	6.6	0.0%
	Усього	418	216	4.6%	14.4%	20.7%	30.8%	1.8	1.5	4.7	5.1	100%

* Співвідношення кількості або суми боргу боржників, кредити яких перейшли із працюючих у непрацюючі протягом 12 місяців за вимогами Положення № 351. ** До розрахунку частки непрацюючих кредитів не включено кредити в АТ КБ "Приватбанк", надані компаніям, пов'язаним із колишніми акціонерами та афілійованими з ними особами (з урахуванням таких кредитів загальна частка NPL становить 45%).

*** За позичальниками великими та середніми підприємствами (близько 70% у кредитному працюючому портфелі) з працюючими кредитами на 01.06.2023. Зважено на суму кредиту.

Джерело: НБУ, data.gov.ua.

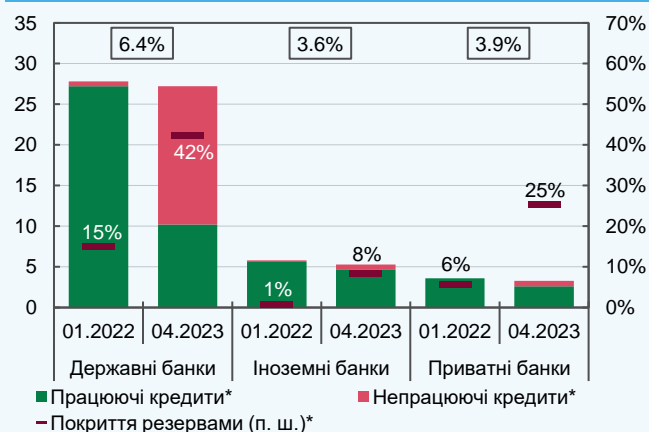
Вставка 1. Криза “зеленої” енергетики призводить до втрат для банків

Українські банки, передусім державні, активно кредитували “зелену” енергетику. Галузь не встигла оговтатися від кризи недофінансування, як шок війни спричинив стрімке зростання частки непрацюючих кредитів.

Третина потужностей “зеленої” енергетики побудована із залученням кредитних коштів

У період розквіту галузі банки активно кредитували “зелену” генерацію. У валовому кредитному портфелі частка кредитів “зеленої” енергетики становить майже 4%. Цей показник значно вищий для державних банків, яким належить понад три чверті кредитів галузі. У окремих банках частка портфеля досягає 13%.

Графік В.1.1. Валові кредити “зеленої” енергетиці, млрд грн

За курсом станом на 1 травня 2023 року. У рамці у відсотках зазначена частка галузі “зеленої” енергетики в корпоративному кредитному портфелі груп банків станом на 1 травня 2023 року.
* Відповідно до Положення № 351.

Джерело: НБУ.

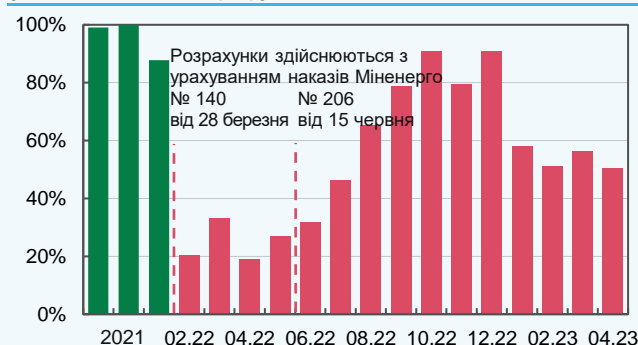
Проблеми “зеленої” генерації тривають роками, а війна їх поглибила

Криза на ринку почалася ще кілька років тому. Обсяги виробництва з відновлюваних джерел енергії (далі – ВДЕ) зростали, а надходжень від продажу електроенергії не було достатньо для сплати генерації за високим “зеленим” тарифом. Зміна правил роботи сектору, якою передбачено продаж електроенергії за “зеленим” тарифом через ДП “Гарантований покупець” (далі – ГарПок) не вирішила проблеми. Заборгованість зростала, що призвело до віхи нових домовленостей між державою та виробниками ВДЕ. Передбачалося збереження дещо зниженого “зеленого” тарифу та поступове погашення боргів (див. [Вставка 2. Вплив кризи в енергетиці на банківську систему](#), ЗФС, червень 2020 року).

3 березня 2022 року через брак коштів Міненерго обмежило виплати за електроенергію виробникам ВДЕ. Обмеження становили від 15% до 60% “зеленого” тарифу залежно від виду генерації. Цей рівень визначався потребою для покриття операційних витрат. Вже з червня 2022 року передбачався перерахунок виробникам усіх коштів, що ГарПок отримав від продажу електроенергії – це підвищило надходження виробників. Нині виробники в середньому отримують близько половини від “зеленого” тарифу, накопичений борг за куплену електроенергію становить 18.6 млрд грн на початок травня 2023 року.

За оцінками експертів, приблизно 20% об’єктів сонячної енергетики та приблизно 80% об’єктів генерації з вітру зазнали руйнувань, знищено або окуповано. Їх відновлення проблематичне: власні ресурси компаній обмежені, кредитування майже зупинилося. Внаслідок перебоїв в електропостачанні запроваджена раніше балансуєча модель призводила до непропорційно великих штрафів за небаланси для виробників. Для вирішення ситуації виробники звернулися до суду.

Графік В.1.2. Рівень виплат виробникам ВДЕ від ГарПок, у % до “зеленого” тарифу

Джерело: ДП “Гарантований покупець”.

Певні перспективи для галузі окреслює право виробників ВДЕ вийти з групи ГарПок та продавати електроенергію на внутрішньому ринку на стандартних для іншої генерації умовах. Поки лише поодинокі виробники наважилися на це, однак така можливість ставатиме привабливішою у разі підвищення ринкових цін на електроенергію. Окремі виробники працюють над поліпшенням балансуєчих характеристик “зеленої” генерації через її накопичення. Надалі, за наявності гарантій походження електричної енергії з відновлюваних джерел вигідним буде і її експорт через європейську мережу передачі електроенергії ENTSO-E.

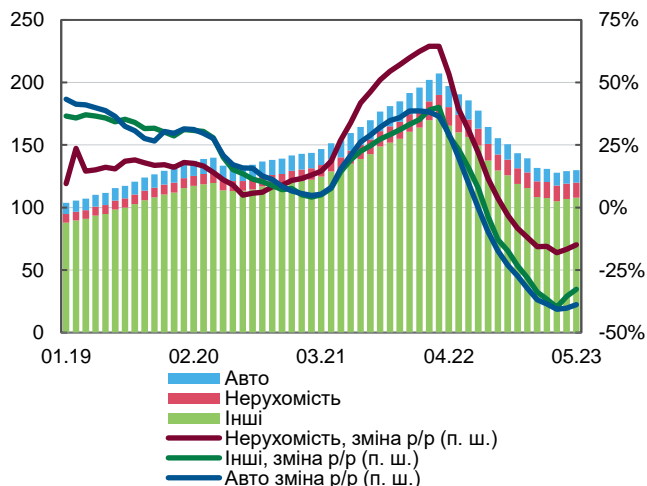
Збитки банків сягнули половини портфеля

Через недоотримання доходів, пошкодження та втрату потужностей низка компаній не здатна обслуговувати свої борги. Частка непрацюючих кредитів галузі на початок травня зросла до 51% порівняно із менш ніж 3% до вторгнення. Під час війни неповних надходжень за “зеленим” тарифом та накопичених фінансових ресурсів окремим виробникам ВДЕ вистачало на обслуговування процентів. Крім того, банки переважно контролюють рахунки компаній, тож забезпечували першочерговість сплати боргу за наявності надходжень. Водночас рівень виплат за “зеленим” тарифом залишається низьким, а перспективи сектору непевними. Відсутність запасу міцності може призвести до нової хвилі дефолтів після виходу компаній із режиму тимчасових послаблень сплати за боргами.

3.4. Ризик роздрібногo кредитування

Падіння роздрібногo кредитного портфеля, що тривало з початку повномасштабногo вторгнення, призупинилося. Однак про повноцінне відновлення ще не йдеться: динаміка кредитування дуже різнилася за видами кредитів. Не всім банкам вдається стабілізувати чи, тим більше, наростити портфель. Лідирують банки з розвиненими онлайн-каналами продажів та спеціалізацією на кредитних картках. Натомість кеш-кредитування, автокредитування та іпотека все ще не відновлюються. Водночас якість роздрібногo кредитного портфеля поліпшується: частка непрацюючих кредитів дещо знижується, як і частка прострочених позик. Це свідчить про те, що пік кредитних збитків унаслідок війни пройдено.

Графік 3.4.1. Обсяг чистих гривневих кредитів фізичним особам, млрд грн

Джерело: НБУ.

Зниження роздрібногo кредитного портфеля призупинилося

Зниження портфеля кредитів домогосподарствам, що тривало від початку повномасштабногo вторгнення, зупинилося навесні. У квітні 2023 року обсяг таких кредитів уперше з лютого 2022 року зріс порівняно з попереднім місяцем. Водночас він був на 32% меншим, ніж у квітні минулого року. Нині видається, що портфель стабілізувався, проте про перехід до висхідного тренду говорити передчасно. За час повномасштабногo війни частка роздрібногo кредитного портфеля в активах банків скоротилася майже вдвічі, до 5%.

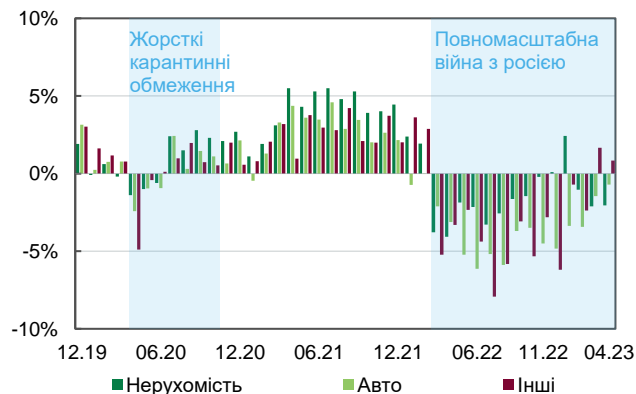
Динаміка кредитного портфеля різнилася за кредитними продуктами, регіонами та від банку до банку. Зокрема, обсяги незабезпечених споживчих кредитів зростали два останні місяці поспіль, автокредитів та іпотечних – надалі скорочувалися. За свідченнями банків, обсяги кредитування у західних областях та місті Києві відновлюються швидше, ніж у східних та південних регіонах. Кредитний портфель зростає не в усіх банків, а лише в лідерів ринку.

Щоб краще вивчити поточний стан споживчого кредитування, НБУ провів інтерв'ю з банками, активними в різних роздрібних сегментах. Усі опитані фінустанови зазначили, що не змінили свої бізнес-моделі та пріоритетні сегменти роздрібногo бізнесу. У кожному роздрібному сегменті і надалі найактивніші дві-три фінустанови, що були лідерами до початку вторгнення. Вийти в неохоплені ними сегменти ринку банки майже не намагаються. Переваги роботи на роздрібному ринку, за твердженням банків, також не змінилися. Ключова з них – високі процентні доходи. Окремі банки також зазначили, що мають суттєві супутні комісійні доходи за картковими операціями. Крім того, в останні півтора року банки отримували значні доходи від валютообмінних операцій, зокрема за картковими операціями, коли купівля за кордоном оплачувалася з гривневих рахунків чи клієнти знімали готівкову валюту. Проте доходи, відмінні від процентних, фінустанови вважають лише ситуативним бонусом.

Карткові кредити відновлюються найшвидше

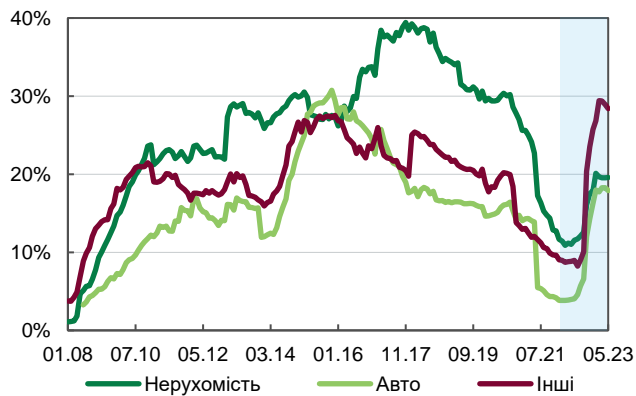
Головним рушієм роздрібногo кредитування залишаються кредитні картки. Карткові позики клієнти беруть переважно для фінансування поточних базових витрат. Цей сегмент портфеля нині найшвидший. Цьому сприяли і нещодавні підвищення банками кредитних лімітів. Кредитні ліміти за картками зросли в середньому на 10–20% порівняно з довоєнним рівнем. Хоча

Графік 3.4.2. Зміна чистих кредитів до попереднього місяця

Джерело: НБУ.

Графік 3.4.3. Частка непрацюючих гривневих кредитів фізичним особам

Синій діапазон – повномасштабна війна. Без урахування одноразових статистичних викидів.

Джерело: НБУ.

використання кредитних коштів значно нижче, ніж ліміт, підвищення ліміту призвело до майже пропорційного зростання середнього обсягу позики. У цьому сегменті банки роблять спроби активно залучати нових клієнтів, хоча їх кількість у рази нижча за довоєнну. Водночас банки намагаються спонукати до використання кредитних коштів клієнтів, які позиками активно не користуються. До карткового кредитування банки часто залучають клієнтів із зарплатними проектами.

Наявність зручного та багатофункціонального застосунку є ключовою конкурентною перевагою у картковому кредитуванні. Без повноцінного мобільного банкінгу розширити клієнтську базу та нарощувати портфель вкрай складно. Саме тому банки інвестують значні кошти в удосконалення мобільних застосунків, зокрема для полегшення дистанційної верифікації клієнтів.

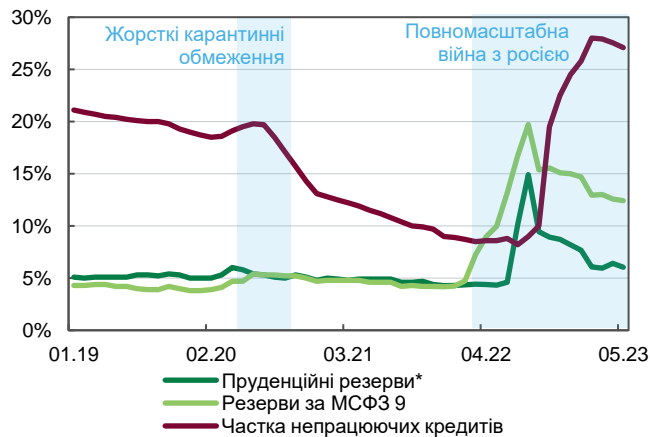
Незважаючи на посилення ризиків кібершахрайства з початком повномасштабної війни, фінустанови оцінюють онлайн-канали як надійно захищені. Переважно банки працюють над розробленням онлайн-банкінгу самостійно, не залучаючи сторонніх розробників. Хоча витрати на розроблення і підтримку онлайн-сервісів є значними, вони переважно значно менші, ніж операційні витрати на мережу офлайн-банкінгу. Проте банки планують зберігати, а подекуди і нарощувати фізичну присутність. Адже можливість безперешкодного зняття готівки та доступність відділень – це елементи якісного сервісу, що все ще критично важливі для клієнтів.

Більшість роздрібних сегментів залишатимуться пригніченими

Кеш-кредитування³, яке до повномасштабної війни розвивало все більше банків, майже не відновлюється після стрімкого падіння з початку вторгнення. Кредити переважно отримували для придбання коштовних товарів. Війна змінила споживчий попит: клієнти переорієнтувалися з купівлі в кредит предметів розкоші на задоволення базових потреб. Основний канал продажів кеш-кредитів – також онлайн. Усе більша частка клієнтів звертається через сайт або застосунок банку. А от схема залучення клієнтів від партнерських банків припинилася. Раніше відповідно до цих угод за згодою клієнта банки передавали один одному заявки на кредитування, якщо самі вони не могли їх задовольнити.

Портфель автокредитів скорочується й надалі, хоча й повільніше, ніж торік. Попит на купівлю авто поволі відновлюється, однак з початку повномасштабної війни частка угод із купівлі нових авто в кредит скоротилася майже вдвічі – до близько десятої частини. Відповідно до даних Укравтопрому продажі нових авто за п'ять місяців цього року становили 55% обсягів за такий же період довоєнного 2021 року. Середня сума наданого кредиту зростає внаслідок девальвації гривні. Ключовим каналом продажу таких кредитів залишаються точки продажів в автосалонах.

Графік 3.4.4. Резервування працюючих та частка непрацюючих гривневих кредитів фізичним особам

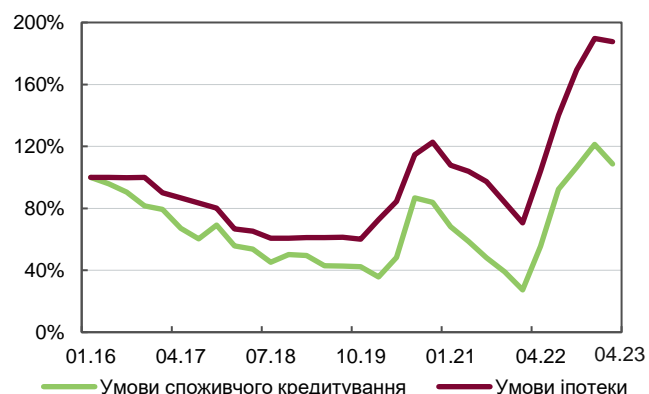
Резервування дорівнює відношенню резервів та валових кредитів.

* Кредитний ризик відповідно до вимог Постанови № 351.

Джерело: НБУ.

³ Кеш-кредит – кредит, що передбачає одноразову видачу банком визначеної договором суми кредиту в готівковій або безготівковій формі.

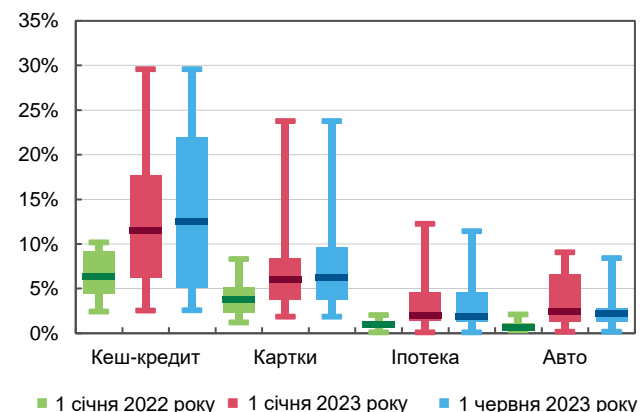
Графік 3.4.5. Умови кредитування домогосподарств, січень 2016 = 100%

Лінії відображають кумулятивну зміну балансів відповідей на запитання анкети “Як змінилися стандарти схвалення заявок на кредити домогосподарствам протягом поточного кварталу?” щоквартального [Опитування про умови банківського кредитування](#). Зростання показника свідчить про посилення жорсткості кредитних стандартів.

Джерело: НБУ.

Графік 3.4.6. Розподіл оцінок очікуваних збитків для гривневих кредитів фізичним особам на першій стадії за МСФЗ 9

Грані прямокутника – перший та третій квартилі розподілу. Лінія всередині прямокутника – медіана. Верхні та нижні лінії за прямокутником – максимум та мінімум.

Джерело: дані 18 банків з опитування у січні 2022 року, січні та червні 2023 року, розрахунки НБУ.

Графік 3.4.7. Прострочені валові гривневі кредити фізичним особам та кредити на другій стадії за МСФЗ 9

Джерело: НБУ.

Іпотечного кредитування і досі майже немає. Ознаки пожвавлення тимчасово з'явилися завдяки державній програмі “єОселя”, до якої залучалися переважно держбанки. Однак із березня надання кредитів у межах програми призупинилося (див. розділ [Ринок нерухомості та іпотечне кредитування](#)).

Банки переглянули скорингові моделі

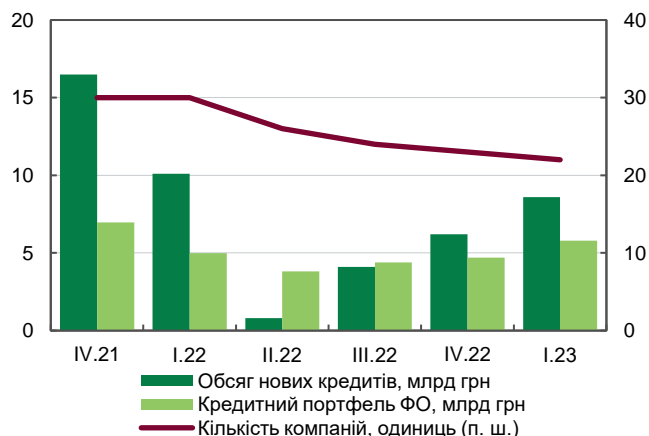
Повномасштабна війна значно змінила доходи, характеристики зайнятості та споживчі уподобання населення. Тож банки були вимушені переглянути скорингові моделі для прийняття кредитних рішень. Насамперед, із переліку чинників, які визначають ризики клієнтів, банки тимчасово виключали своєчасність обслуговування позик, адже під час “кредитних канікул” боржники мали право не робити платежі. Тож інформація з кредитних бюро про прострочення у ці періоди не використовувалася. Чинник активності подорожей за кордон, що раніше свідчив про достаток клієнтів, втратив свій зміст для скорингу через зростання міграції та обмеження для пересування окремих категорій населення. У регіонах, що найбільше постраждали від бойових дій, банки перестали покладатися лише на скорингові моделі і автоматично присвоювали клієнтам вищий ризик. Деякі фінустанови тимчасово взагалі розглядали кредитні заявки індивідуально без використання статистичних моделей. Переглядаючи скорингові моделі, банки все ж зберегли кредитні стандарти консервативними. Про це свідчать результати [опитування про умови банківського кредитування](#). Після лютого 2022 року стандарти кредитування ставали жорсткішими, і лише на початку 2023 року фінустанови повідомили про певне їх пом'якшення.

Про збереження профілю клієнтів свідчить майже незмінна частка позичальників, які не виходять за пільговий період низьких (або взагалі нульових) процентів. Вона як і до початку повномасштабної війни становить 20–30% користувачів за картковими кредитами. Окремі фінустанови визначають для себе ризикованіші категорії клієнтів, яких неохоче кредитують. До них відносять, наприклад, емігрантів, хоча їхня платіжна дисципліна суттєво не відрізняється від тих, хто залишився в Україні. Для окремих банків категорією високого ризику є також військовослужбовці, хоча інші фінустанови їх активно і охоче кредитують.

Оцінки кредитного ризику переважно оптимістичні

Загалом із лютого 2022 року в непрацюючі мігрувало близько 20% роздрібних кредитів. Ще 5% кредитів нині незначно прострочені, що відповідає показникам 2021 року. Тож загальні втрати портфеля від війни навряд чи перевищать 25%. Нині банки оптимістичні стосовно поточної ситуації з обслуговуванням боргу. Після проходження піку кризи у II та III кварталах торік роздрібні клієнти, як постійні, так і нові, переважно справно обслуговують заборгованість. Про стабілізацію якості кредитного портфеля свідчить частка непрацюючих кредитів: вона не зростала з березня 2023 року. Співвідношення обсягів сформованих резервів за працюючими кредитами до суми таких кредитів поволі

Графік 3.4.8. Кредитування населення найбільшими фінансовими компаніями*

* До розрахунку взято 30 найбільших у IV кварталі 2021 року фінансових компаній за показником наданих нових кредитів населенню за квартал.

Джерело: НБУ.

знижується. Оцінки очікуваних збитків для роздрібних гривневих кредитів на першій стадії за МСФЗ 9 стабілізувалися, а причиною скорочення покриття резервами є зниження частки прострочених кредитів та таких, що оцінюються на другій стадії. Загалом пік втрат унаслідок реалізації кредитного ризику, що відбувся наприкінці 2022 року, уже пройдено.

Кредитування населення фінансовими компаніями різко впало та нині мляво відновлюється

Із початком повномасштабної війни призупинилося не лише банківське роздрібне кредитування. Стрімко впали і обсяги позик, наданих населенню фінансовими компаніями. Як і під час коронакризи, перетікання клієнтів від банків до небанківського сегмента майже не було. Зниження небанківського кредитування визначали як слабший попит, так і неготовність низки учасників ринку продовжувати діяльність у перші місяці війни. Небанківські кредитори також зазнавали значних втрат портфеля. Подекуди погіршення платіжної дисципліни провокувало використання компаніями практики недобросовісного нарахування процентів та колекшену. Як наслідок, кільком великим компаніям у 2023 році було анульовано ліцензії за порушення вимог законодавства у сфері захисту прав споживачів. Ще низка компаній припинила діяльність, не впоравшись з операційними викликами. Незважаючи на це, кредитування поволі відновлюється, обсяги наданих у I кварталі цього року позик все ще на 20% нижчі, ніж за аналогічний період у 2022 році.

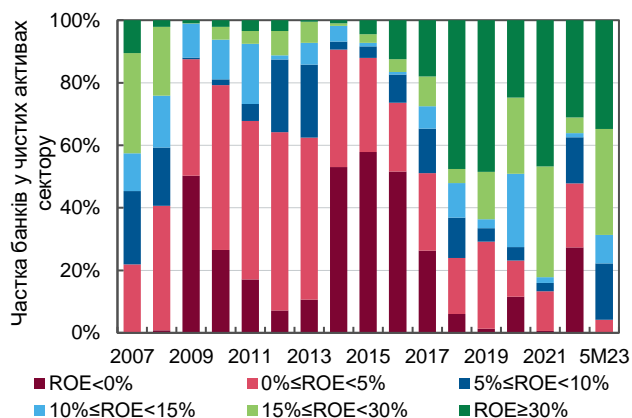
Фінустанови мають кредитувати відповідально

За час повномасштабної війни фінустанови втратили значну частину роздрібногo бізнесу, тож наразі намагаються за можливості знову нарощувати портфель кредитів. Цьому сприяє поступове відновлення приватного споживання домогосподарств. Прагнучи збільшити обсяги бізнесу, кредитори можуть вдаватися до агресивних маркетингових програм та нав'язливого пропонування кредитних продуктів, що не завжди є потрібними чи оптимальними для клієнтів. Така практика може призводити до появи фінансових труднощів позичальників, особливо з вразливих соціальних груп, які значно розширилися від початку повномасштабного вторгнення. Банки та інші кредитні установи мають дотримуватися найкращої практики відповідального кредитування та уникати нав'язливих пропозицій, що не є підходящими для клієнтів.

3.5. Ризик прибутковості

Банки повною мірою скористалися середовищем високих процентних ставок, згенерувавши значні операційний та чистий прибутки. Чистий процентний дохід значно зріс торік і залишається високим як завдяки вкладенню коштів у депозитні сертифікати НБУ, так і через стійкість процентних доходів від корпоративного кредитування. Достатньо висока чиста процентна маржа означає, що перехід до циклу поступового зниження процентних ставок не матиме критичного впливу на дохідність. Завдяки значним чистим процентним доходам та контрольованим адміністративним витратам банки підтримують високу операційну ефективність, незважаючи на зниження комісійних та валютообмінних доходів. Отриманий прибуток та запас капіталу додає банкам стійкості в умовах війни і надалі може бути використаний для покриття кредитних втрат і підтримки кредитування у період післявоєнного відновлення.

Графік 3.5.1. Розподіл активів банків за рентабельністю капіталу

Тут і надалі у розділі за платоспроможними банками на відповідну звітну дату.

Джерело: НБУ.

Банки нарощують прибутки та капітал

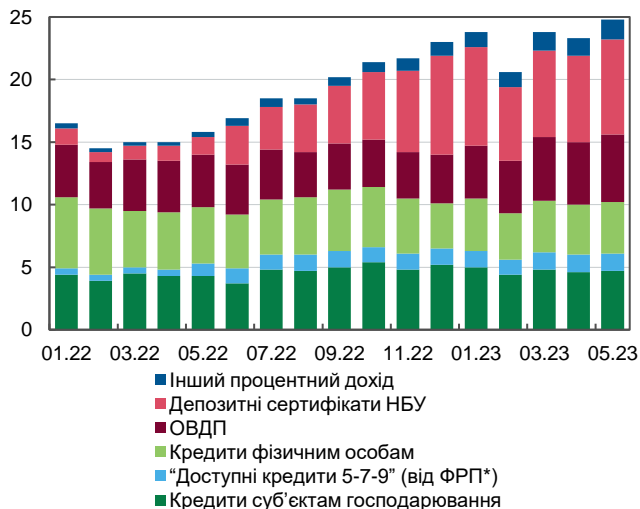
Попри значні втрати, пов'язані з війною, насамперед від кредитного ризику, банківський сектор загалом закінчив минулий рік із прибутком. Початок 2023 року позначився суттєвим поліпшенням фінансового результату. Збереження високих процентних ставок та доступ банків до високоякісних ліквідних інструментів сприяли підвищенню їхніх операційних доходів. Кількість операційно збиткових установ за п'ять місяців поточного року незначна і відповідає рівню 2021 року. Це дрібні банки, чиї активи сукупно не перевищують 1% активів сектору. Приведена до річного виміру рентабельність капіталу сектору за цей період становила 54%. За рахунок поточних прибутків банки нарощують капітал, який надалі зможуть використати для покриття ймовірних втрат активів та підтримання кредитування.

Зростання процентних доходів сповільнилося

Процентні доходи банків після стрімкого зростання у другому півріччі 2022 року залишаються високими. За п'ять місяців цього року процентні доходи були на 51% вищими, ніж за аналогічний період торік. Минулого року найдинамічніше в банків зростали доходи від вкладень у депозитні сертифікати, у яких фінустанови розміщували вільну ліквідність. Цьогоріч кількаразовий перегляд вимог НБУ до обов'язкового резервування обмежив вкладення банків у депозитні сертифікати та дещо знизив їхні доходи від цих інструментів. Натомість дозвіл частково виконувати вимоги до обов'язкового резервування за рахунок бенчмарк-ОВДП сприяв активнішому придбанню державного боргу. Порівняно з груднем минулого року в травні частка доходів від ОВДП у місячних процентних доходах зросла на 5 в. п. до 22%. Сукупна частка процентних доходів від депозитних сертифікатів та ОВДП у травні сягнула 53%.

Обсяги процентних доходів від корпоративного кредитування за п'ять місяців року були на 23% вищими, ніж за цей же період минулого року. Причини такого результату: вищі за довоєнні кредитні ставки та все ще вищі обсяги портфеля, попри його скорочення останнім часом. Надходження процентів від кредитів бізнесу складає близько чверті всіх процентних доходів. Понад 20% процентних доходів від кредитування бізнесу банки отримують з бюджету через державну програму "Доступні кредити 5-7-9%". Процентні доходи від роздрібного кредитування натомість скорочувалися передусім через стрімке скорочення портфеля, що

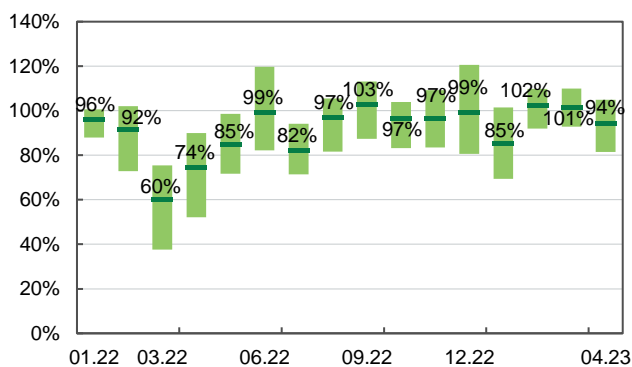
Графік 3.5.2. Складові процентних доходів, млрд грн

* Фонд розвитку підприємництва.

Джерело: НБУ.

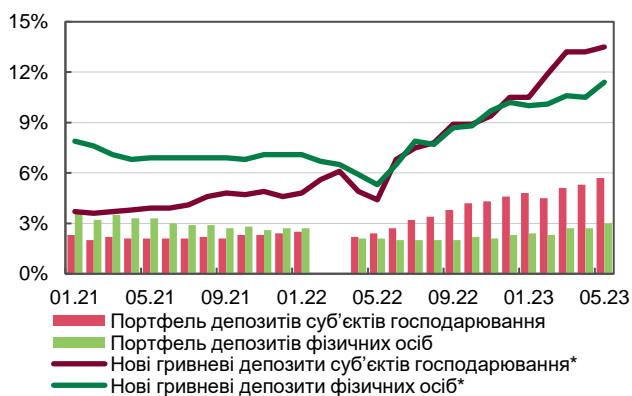
Графік 3.5.3. Співвідношення фактично отриманих та нарахованих процентних доходів за клієнтськими кредитами

Грані прямокутника – перший та третій квартали розподілу. Лінія всередині прямокутника – медіана.

Джерело: НБУ.

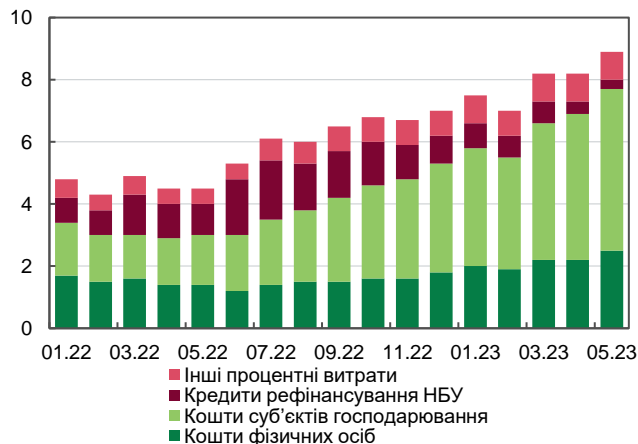
Графік 3.5.4. Вартість нових депозитів та наявних портфелів депозитів бізнесу та населення, % річних

Дані про вартість депозитного портфелю за лютий-березень 2022 року не подавалися. * Без пролонгації або інших змін контрактних умов.

Джерело: НБУ.

Графік 3.5.5. Складові процентних витрат, млрд грн

Джерело: НБУ.

тривало донедавна. У травні їхня частка в процентних доходах становила лише 17%.

Співвідношення отриманих та нарахованих процентних доходів від кредитування і надалі коливається довкола 100%. Значною мірою це коливання пов'язане з нерівномірними надходженнями компенсації процентів за державною програмою “Доступні кредити 5-7-9%”, у той час як сплата від клієнтів відбувається регулярно. Тож відображені банками нараховані процентні доходи переважно достовірно відображають надходження коштів.

Фондування дорожчас, найшвидше – від корпоративного сегмента

Останні пів року фінустанови прагнули підвищити строковість вкладів населення. До цього банки спонукав НБУ, підвищивши обов'язкові резерви за коштами до трьох місяців та змінивши дизайн монетарної політики. Тож банки підвищували депозитні ставки за строковими вкладками. Загалом із кінця 2022 року вартість гривневих депозитів фізичних осіб зросла на близько 2.5 в. п.: UIRD для 12-місячних вкладів – до 15% річних, тримісячних – до 14% річних. Водночас відносно привабливість довших депозитів фінустанови посилювали, знижуючи дохідність та скорочуючи лінійку коротших інструментів. Сукупність цих кроків дала результат: обсяги строкових коштів населення зросли. Разом з тим вартість нових роздрібних депозитів за цей період лише незначно підвищилася завдяки зниженню ставок за поточними та короткими вкладками. Процентні витрати банків на роздрібне фондування почали поволі зростати через дещо більші обсяги залучених строкових коштів та поступове заміщення залучених торік дешевших вкладів новими.

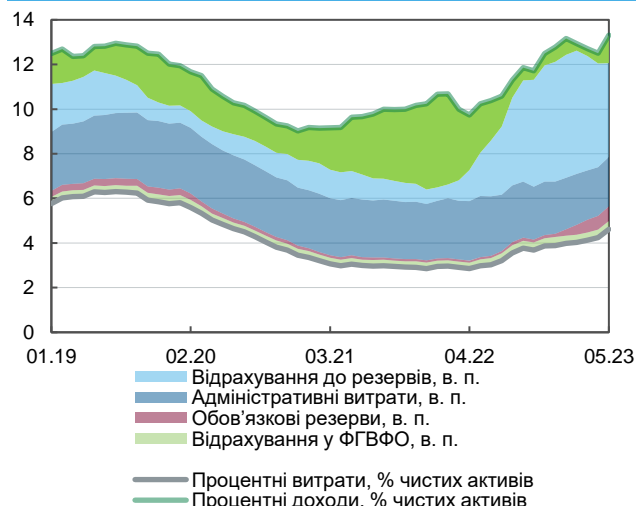
Банки мають менший простір для управління вартістю корпоративних депозитів порівняно з роздрібними. У бізнес-сегменті конкуренція між банками висока, переговорні позиції клієнтів сильніші, а різниця між ціновими умовами для поточних та строкових вкладів незначна. Аби утримати клієнтів банки змушені доплачувати за всіма коштами бізнесу. Останніми місяцями фондування від корпорацій стало для банків дорожчим, ніж вклади населення. Вартість корпоративного фондування зросла майже вдвічі порівняно з торішніми показниками. Зростали і обсяги корпоративних вкладів. Тож за останній рік значно змінилася структура процентних витрат. За перші п'ять місяців року близько 56% процентних виплат банків було зроблено на користь бізнесу – це на 22 в. п. більше, ніж рік тому.

Значна процентна маржа забезпечить прибутковість банків, коли ключова ставка почне знижуватися

Різне підвищення процентних ставок в економіці виявилось сприятливим для банків. Дохідність процентних активів банків зростала значно швидше, ніж вартість фондування. Тож чиста процентна маржа стрімко розширювалася упродовж 2022 року. Такі

Графік 3.5.6. Декомпозиція чистої процентної маржі* банків

* Плинна за три місяці. Розраховано як співвідношення процентних витрат та доходів до середнього обсягу чистих процентних активів за останніх три місяці. Адміністративні витрати враховано в частині, пропорційній співвідношенню чистого процентного та чистого комісійного доходів, усереднені за 12 останніх місяців. Відрахування до резервів включають резерви під кредитний ризик та боргові цінні папери, усереднені за 12 останніх місяців. Прибуток оцінено за залишковим принципом. У банках, платоспроможних станом на звітну дату.

Джерело: НБУ.

Графік 3.5.7. Вартість ризику (CoR)

* Відрахування в резерви під кредити за відповідний період/Чистий кредитний портфель.

Джерело: НБУ.

Графік 3.5.8. Чистий комісійний дохід банків за день*, млн грн

* За денними балансами, 60-денна середня плинна.

Джерело: НБУ.

тенденції притаманні банківським системам багатьох інших економік, що проходять через цикл підвищення ставок. Лише на початку 2023 року маржа українських банків дещо звузилася. Основний чинник – зниження середньозважених ставок за депозитними сертифікатами через зміну дизайну монетарної політики. Інший чинник – зростання вартості фондування та витрат на підтримку обов'язкових резервів.

Очікуване надалі зниження ключової ставки призведе до скорочення дохідності активів, насамперед безризикових інструментів. Натомість зростання частки строкових вкладів та нульові ставки за поточними коштами знижують маневреність банків в управлінні вартістю фондування. Тож чиста процентна маржа очікувано скорочуватиметься. Однак з урахуванням поточних прогнозів зміна ключової ставки відбуватиметься поволі, що дасть змогу банкам пристосуватися до змін. А поточний розмір процентної маржі забезпечить достатню дохідність ще тривалий час.

Операційні прибутки достатні для компенсації кредитних втрат

Значні витрати на формування резервів суттєво позначилися на прибутковості банків торік. З урахуванням втрат від кредитного ризику у 2022 році основні банківські операції майже не забезпечували доходів. Цьогоріч фінустанови значно сповільнили формування резервів. За п'ять місяців співвідношення відрахувань у резерви під кредити та чистого кредитного портфеля (CoR) становило менше 1% у річному вимірі порівняно з 14% за увесь минулий рік. Найімовірніше, вартість ризику протягом року ще зросте, хоча й залишатиметься в рази нижчою, ніж торік. НБУ розпочав оцінку стійкості двадцяти найбільших банків, що може виявити необхідність у підвищенні пруденційних та фінансових резервів. Однак поточна висока маржинальність дасть змогу це зробити без значної втрати прибутковості.

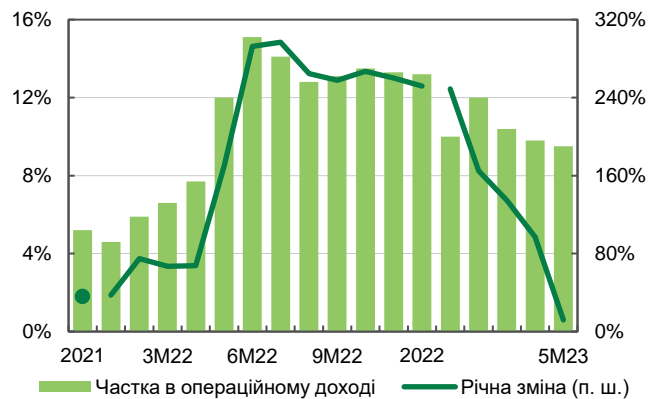
Банки частково втратили комісійний дохід

Попри стриману економічну активність восени та взимку внаслідок пошкодження енергетичної інфраструктури, обсяги платіжних операцій та відповідно чистого комісійного доходу банків майже не постраждали. Кількість операцій відповідала рівню 2021 року, у той час як середній чек збільшився. Проте втримати майже відновлений до передвоєнного рівня обсяг комісійного доходу не вдалося. Останнім часом знизилася обсяги операцій з платіжними картками українських мігрантів за кордоном. Також зменшились операції з готівкою через банківські пристрої самообслуговування в Україні. Один із чинників – врегулювання діяльності гравального бізнесу. Як наслідок, комісійний дохід помітно падає.

Внесок доходів від валютообмінних операцій у прибутковість банків знижується

Прибуток банків від валютообмінних операцій останніми місяцями скорочувався. Його частка в чистому операційному доході знизилася втричі з червня 2022 року до 8% у травні поточного року. Після стабілізації ситуації

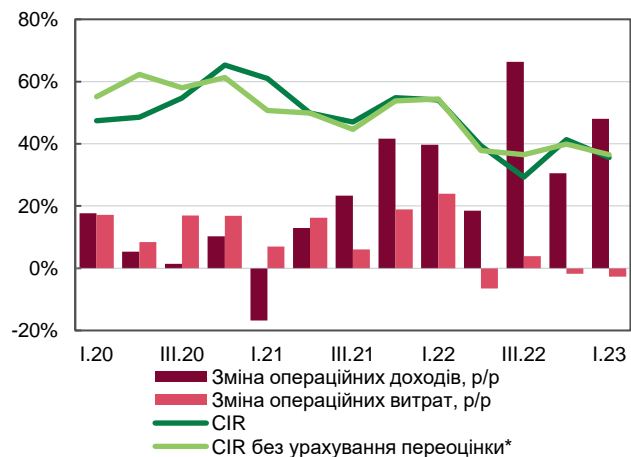
Графік 3.5.9. Прибуток від операцій купівлі-продажу валюти

Накопичувальним підсумком з початку року.

Джерело: НБУ.

Графік 3.5.10. Операційна ефективність банків

* Цінних паперів, валюти та похідних фінансових інструментів.

Джерело: НБУ.

на валютному ринку спред між готівковим та офіційним курсом скоротився, а попит населення на купівлю валюти послабився. Попри певне зменшення в останні місяці, обсяги карткових валютообмінних операцій залишаються вищими за довоєнні. Тож навіть за збереження низького спреду прибуток від купівлі-продажу валюти зберігатиметься вищим, ніж до війни.

Операційна ефективність залишається високою

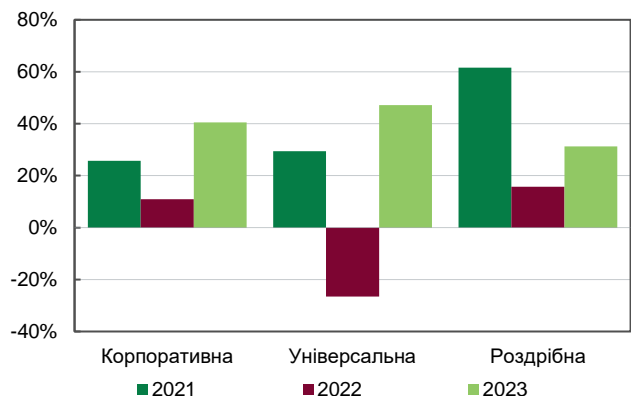
За перші п'ять місяців року операційні витрати зросли на 7.4% порівняно із аналогічним періодом рік тому. Забезпечення безперебійної роботи відділень у період масованих обстрілів енергетичної інфраструктури та відновлення діяльності в раніше деокупованих регіонах потребувало додаткових ресурсів. Тож витрати на утримання основних засобів та нематеріальних активів банків в останні пів року зростали більш як удвічі швидше, ніж сукупні операційні. Ці витрати займають близько п'ятої частини всіх операційних. Водночас банки продовжували оптимізувати мережу працюючих відділень, скорочуючи їхню кількість в окремих регіонах. Натомість витрати на персонал, кількість якого з початку року надалі зменшувалася, майже не змінилися.

Зважаючи на суттєве зростання операційного доходу, співвідношення операційних витрат і доходів (CIR) залишалось значно кращим, ніж перед широкомасштабною агресією. За п'ять місяців поточного року показник становить 38%. Це найкращий показник за більш як п'ятнадцять років. Поточна операційна ефективність формує для банків потужний запас міцності для поглинання кредитних та інших ймовірних під час війни збитків.

3.6. Ризики бізнес-моделей банків

Українські великі банки можна класифікувати за трьома бізнес-моделями: корпоративні, роздрібні та універсальні. Попри виклики війни, усі банки зберегли ключові напрями діяльності, а отже, і незмінні бізнес-моделі. Крім того, адаптуючись до поточних викликів, вони наростили частки вкладень у безризикові активи, зберегли дохідність кредитних операцій та навіть підвищили ефективність. Цьогоріч банки відновлюють рентабельність, хоча ризики для кожної з бізнес-моделей зберігаються.

Графік 3.6.1. Рентабельність капіталу в розрізі бізнес-моделей банків

Джерело: НБУ.

Бізнес-моделі великих українських банків можна поділити на три види

Чітке визначення та усвідомлення банком власної бізнес-моделі, що окреслює стратегію та щоденні бізнесові рішення, – запорука успішної роботи фінучастини. Вибір бізнес-моделі зумовлюють як можливості банків, так і перелік найвагоміших ризиків, якими банк змушений управляти. Ефективність роботи банку доцільно оцінювати, порівнюючи із іншими фінучастинами, що мають подібну бізнес-модель. З огляду на це в наглядній практиці ЄС в межах процесу SREP (Supervisory Review and Evaluation Process) поділ банків за бізнес-моделями – відправна точка аналізу.

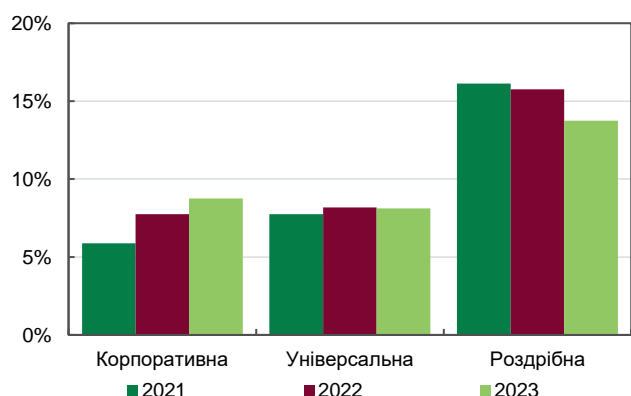
НБУ поділяє банки за п'ятьма бізнес-моделями: роздрібна, універсальна, корпоративна, корпоративна з роздрібним фондуванням та модель обмеженого кредитного посередництва. Такий поділ здійснюється залежно від структури активів, джерел фондування та доходів. Класифікація для цілей SREP є досить складною, однак її можна спростити для зручності аналізу та наочності результатів.

Надалі представлено результати спрощеної класифікації 25 найбільших банків за розміром активів, зважених на ризики, станом на початок 2022 року, без урахування держбанків. Через розмір, особливий статус державних банків та їхню роль під час воєнного стану їх варто виділити в окрему групу для цілей аналізу (див. [Ризик високої частки державного капіталу в банківському секторі](#)). Бізнес-моделі всіх проаналізованих банків віднесено до однієї із трьох груп: роздрібні, корпоративні або універсальні. Банки, у кредитному портфелі яких понад 70% займають кредити бізнесу або населенню, визначені як корпоративні або роздрібні відповідно, інші – універсальні. У корпоративних та роздрібних банків фондування складається переважно з коштів бізнесу або населення відповідно. В універсальних фондування переважно змішане.

Банки всіх бізнес-моделей надалі працюють в обраних сегментах

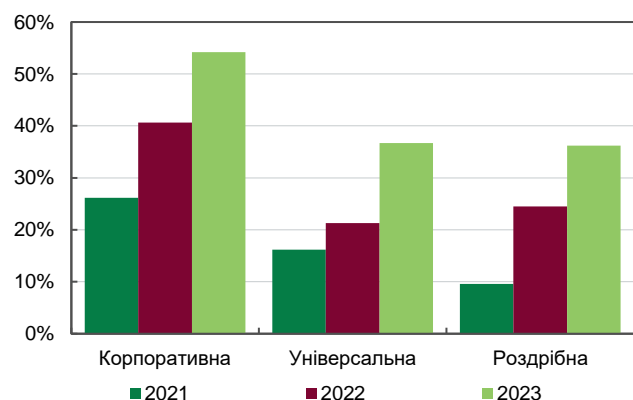
Повномасштабне вторгнення стало справжнім стрес-тестуванням ефективності бізнес-моделей банків. Загалом вони успішно проходять це випробування. Банки, що входять до вибірки, надалі працюють у тих сегментах, що і перед початком великої війни. Різких змін бізнес-моделей не відбулося, адже банкам усіх бізнес-моделей вдалося зберегти, а подекуди навіть поліпшити основні показники діяльності: рівень ліквідності, чисту процентну маржу, операційну ефективність. Через значні кредитні втрати прибутковість банків усіх бізнес-моделей

Графік 3.6.2. Чиста процентна маржа

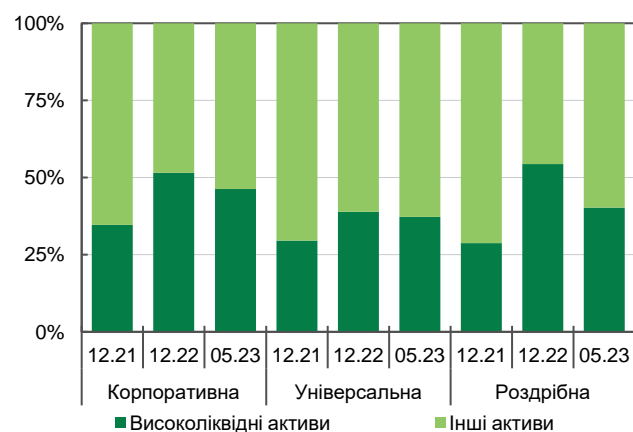
Джерело: НБУ.

Графік 3.6.3. Частка доходів від високоліквідних активів у загальних процентних доходах

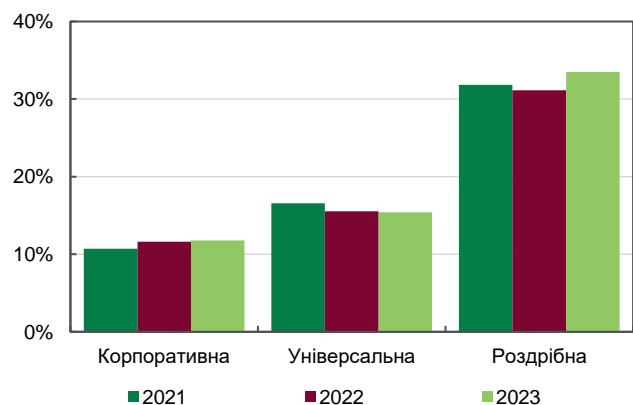
Джерело: НБУ.

Графік 3.6.4. Частка високоліквідних активів у структурі чистих активів банків

Джерело: НБУ.

Графік 3.6.5. Процентний спред за кредитними операціями

Різниця між дохідністю за кредитами клієнтам та вартістю фондування від клієнтів.

Джерело: НБУ.

впала у 2022 році, однак відновилася, а подекуди і зросла у 2023 році. Незалежно від бізнес-моделі, банки гнучко пристосовувалися до зміни ринкових умов: управляли кредитними ризиками портфеля через реструктуризації, наростили доходи за рахунок вкладень у високодохідні безризикові інструменти, оптимізували операційні витрати. Навіть у період кризи банки змогли успішно підтримувати свої бізнес-моделі.

Ризик ліквідності помірний для всіх бізнес-моделей

Частка високоякісних ліквідних активів у банках усіх бізнес-моделей становить близько 40% від чистих активів. Обсяги роздрібногo фондування банків стабільні, а корпоративні кошти останніми місяцями стрімко зростають. Потенційною загрозою для ліквідності роздрібних та універсальних банків можуть стати несприятливі ринкові зміни, що призведуть до відпливів коштів населення. Однак поліпшення строкової структури депозитів та чинні обмеження зменшують вразливість банків до такого сценарію. Для корпоративних банків ризики ліквідності пов'язані з концентрацією вкладів та високою конкуренцією за клієнтів.

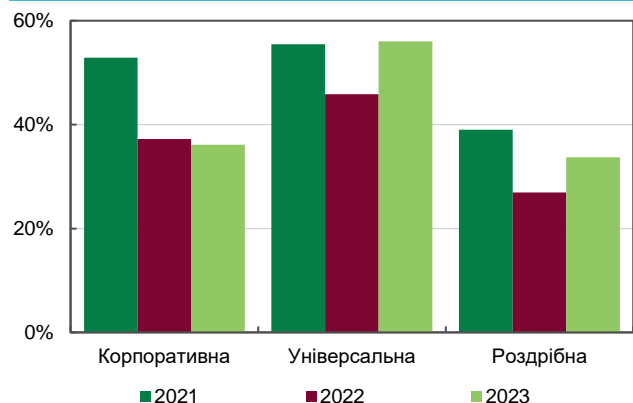
Банки усіх бізнес-моделей наростили процентні доходи

Процентні доходи банків різних бізнес-моделей у 2022-2023 роках швидко зростали завдяки вкладенням у високоякісні ліквідні активи, ставки за якими стрімко підвищилися. Частку безризикових складових в активах наростили банки всіх бізнес-моделей. Відповідно помітно зросла і частка процентних доходів від них у загальних процентних доходах. У період, коли реалізуються кредитні ризики в значних обсягах, нарощення безризикованих активів є очікуваним. Дохідність кредитування банків різних бізнес-моделей можна оцінити, порівнюючи процентний спред від операцій із клієнтами. Для розрахунку спреду використовувалася усереднена дохідність кредитних операцій та вартість фондування. У банків більшості бізнес-моделей цей показник зріс порівняно з 2021 роком. Лише для універсальної бізнес-моделі дещо знизився. У цих банків роздрібний кредитний портфель скоротився швидше, ніж менш дохідний корпоративний.

Процентний ризик реалізувався більшою мірою для корпоративних та універсальних банків

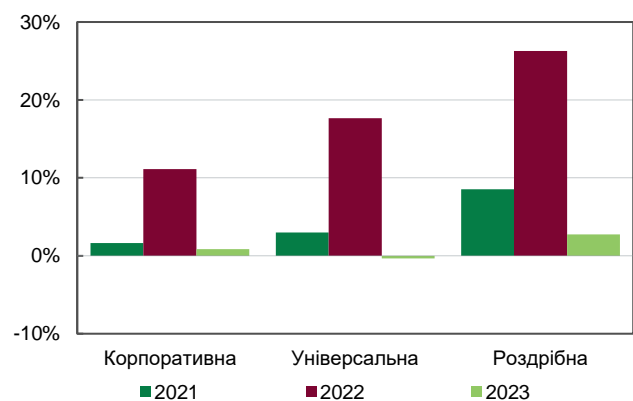
З початку війни вартість фондування для корпоративної та універсальної бізнес-моделей зросла майже вдвічі, до 4–6%. Банки конкурували за корпоративних клієнтів, а ті, реалізуючи свою переговорну силу, отримували вищі ставки. Але через високу дохідність активів більшість банків не втратили процентного спреду від кредитування. Вартість роздрібногo фондування з початку війни, навпаки, знижувалася, переважно через вищу частку коштів на поточних рахунках з майже нульовою вартістю. Зміна цього тренду відбулася лише на початку цього року. Високі чиста процентна маржа та спред в усіх бізнес-моделях створюють гарні стартові позиції напередодні прогнозованого зниження процентних ставок. Надалі вартість роздрібногo фондування буде інертніше реагувати на зміни відсоткової ситуації на ринку.

Графік 3.6.6. Операційна ефективність банків (CIR)

Джерело: НБУ.

Графік 3.6.7. Частка втрат за кредитним портфелем клієнтів

Відрахування до резервів під кредити за відповідний період / чистий кредитний портфель на початок відповідного періоду.

Джерело: НБУ.

Таблиця 2. Порівняльна оцінка майбутніх ризиків для банків різних бізнес-моделей (відносно середнього в секторі)

Ризики	Роздрібна	Універсальна	Корпоративна
Кредитний	Середній	Висщий	Висщий
Ліквідності	Висщий	Середній	Середній
Процентний	Середній	Висщий	Висщий
Валютний	Висщий	Середній	Середній
Операційний	Висщий	Висщий	Середній

Оцінка ризику:
 Висщий (червоний)
 Середній (сірий)
 Нижчий (зелений)

Джерело: НБУ.

Вирішальне значення для банків матиме спроможність компенсувати здешевлення безризикових активів через нарощення основних операцій із прийнятною доходністю.

Реалізація операційного ризику лише частково залежить від бізнес-моделі банку

Повномасштабні воєнні дії зумовили значні втрати від операційного ризику. Збитків зазнавали банки всіх бізнес-моделей, передусім через втрату активів. Однак визначальною для реалізації операційного ризику була географія відділень. Окремі банки також зазначали про значні обсяги недоотриманих внаслідок війни доходів, передусім комісійних. Проте втрати від операційного ризику не були критичними для жодного банку.

Банки успішно забезпечують безперервну роботу, хоч це і потребує додаткових вкладень. Операційні витрати не значно зросли у 2022 році, найменше в універсальних банків. Попри це, саме в універсальних банках показник відношення операційних витрат до доходів (CIR) залишився найгіршим серед усіх бізнес-моделей та навіть дещо зріс порівняно з довоєнним. Причинами є нижча, ніж у банків інших груп, маржинальність та значна мережа.

Надалі ризики кредитних втрат будуть вищими для корпоративних та універсальних банків

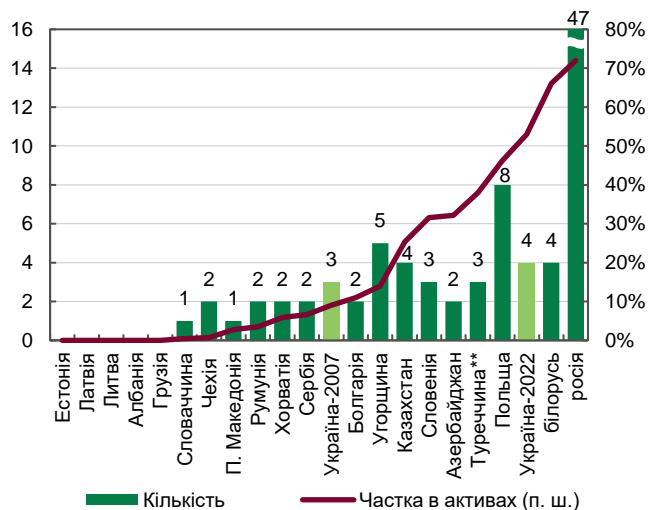
У середньому банки протягом 2022 року зарезервували 13% портфеля. Найбільших втрат очікувано зазнали роздрібні банки – більше 20% портфеля. Однак вони успішно покрили їх вищою процентною маржею. Другі за рівнем втрат – універсальні банки, вони через формування резервів зазнали збитків. Банки всіх бізнес-моделей з початком вторгнення активно пропонували клієнтам реструктуризацію. У роздрібному сегменті більшість послаблень була скасована ще восени торік. Тож більшість втрат за роздрібними кредитами вже було визнано і, якщо не буде нових потрясінь, якість портфеля надалі суттєво не погіршуватиметься. Натомість у корпоративному бізнесі ризики поступового визрівання кредитних збитків значно вищі через значну частку реструктуризованих кредитів.

Традиційно кредитний ризик корпоративного портфеля дещо посилює непряма дія валютного ризику: зростання боргового навантаження боржників за валютними позиками в разі девальвації. У корпоративних та універсальних банків частка валютних кредитів на початок червня незначно перевищує третину портфеля. У роздрібних банків валютних позик майже немає, тож їм не загрожує цей ризик. Внаслідок формування резервів за позиками в іноземній валюті у банків виникають короткі валютні позиції. Відповідно до чинних обмежень НБУ, фінустанови не можуть придбати іноземної валюти, щоб їх збалансувати. У червні обсяг такої відкритої валютної позиції становить близько 8% основного капіталу 25 великих банків, переважно корпоративних та універсальних. У разі девальвації гривні ці банки зазнають втрат від валютної переоцінки.

3.7. Ризик високої частки державного капіталу в банківському секторі

Із початком повномасштабної війни росії проти України роль та завдання державних банків, природно, змінилися. В умовах високих воєнних ризиків та значної невизначеності державні банки підтримують кредитування, зокрема і державних підприємств, утримують рахунки для державних виплат та забезпечують доступ до банківських послуг через найширші мережі відділень. Це призводить до значного зростання частки державних банків в усіх основних показниках банківської системи. Таке зростання є виправданим у період глибокої кризи, проте створює високі ризики для конкурентного середовища на банківському ринку в період відновлення. Відповідно вже зараз стратегії держбанків потрібно оновити, щоб вони адресували ключові недоліки їхньої діяльності та підготували би більшість із них до приватизації після закінчення воєнних дій.

Графік 3.7.1. Частка та кількість банків із державним капіталом у банківському секторі країн Центральної та Східної Європи*

* За 2021–2022 рік, залежно від доступності даних. ** 3 числа депозитних банків.

Джерело: сайти національних регуляторів, сайти банків з державним капіталом, розрахунки НБУ. Thebanks.eu.

Частка держави в банківському секторі часто зростає у кризу і знижується після її завершення

Значна частка держави у фінансовій системі переважно є джерелом додаткових ризиків. Зокрема, дослідження ЄБРР свідчить про вразливість державних банків до політичного впливу, який різко знижує їхню ефективність. Розвинені країни, зокрема європейські, прагнуть скоротити державну присутність у фінансовому секторі. Цьому сприяють, приміром, вимоги ЄС, що регулюють конкуренцію та державну допомогу. У державній власності в Європі залишаються переважно спеціалізовані установи: банки розвитку або експортно-імпорتنі (як у Чехії, Словаччині чи Румунії), які пропонують фінансові послуги в сегментах, де приватні гравці недостатньо активні.

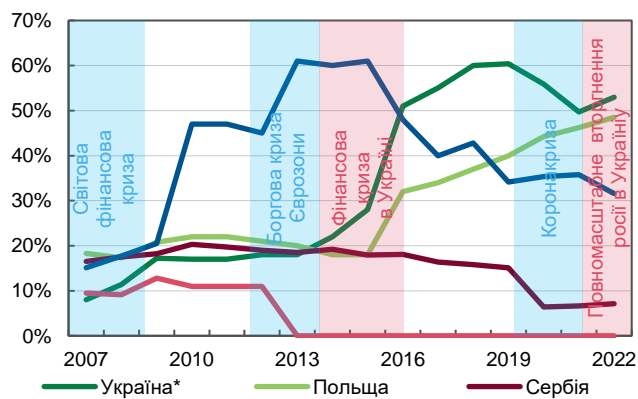
Однак у кризу держава може виявитися найнадійнішим акціонером, що має ресурси та бажання підтримати власні банки. З урахуванням цього клієнти сприймають державні банки як “тиху гавань” і схильні в кризові періоди переносити туди свої заощадження. Крім того, у кризові періоди уряди часто змушені рятувати приватні системно важливі банки, що опинилися на межі банкрутства. У регіоні Східної Європи та Балкан показовими є приклади порятунку банків у Словенії та Латвії за результатами глобальної фінансової кризи 2007–2009 років.

Через кілька років після кризи, за сприятливих ринкових умов, частка державних банків у європейських країнах поступово знижується. У низці сусідніх країн, зокрема в Молдові та країнах Балтії, державні банки були приватизовані повністю. Виключеннями в регіоні є Угорщина, де зростання державної частки сектору мало політичні мотиви, а також Польща, де таке зростання відбувалося через виведення приватних банків з ринку.

Війна вчергове відтермінувала плани приватизації українських держбанків

В Україні значна частка держави в банківському секторі передусім є наслідком минулих криз – державними ставали великі банки, які уряд рятував від банкрутства. Водночас з 2016 року Засадами стратегічного реформування державного банківського сектору (пізніше ця стратегія оновлювалася) було передбачено приватизацію більшості держбанків. Відтоді здійснено низку заходів для сприяння приватизації. Зокрема, удосконалено корпоративне управління, сформовані незалежні наглядові ради, затверджено стратегії кожного з держбанків та розпочато розчищення балансів банків

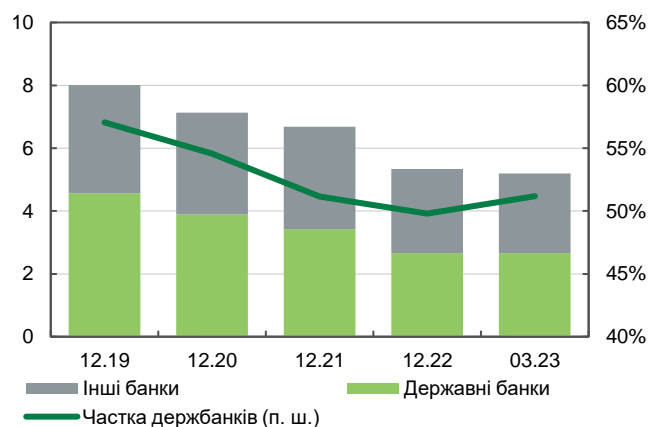
Графік 3.7.2. Частка банків у власності чи під контролем держави у загальних активах банківського сектору країн

* За валовими активами. ** Реальна частка впала додатково після зменшення державної частки в NLB на 65 в. п. до 25%.

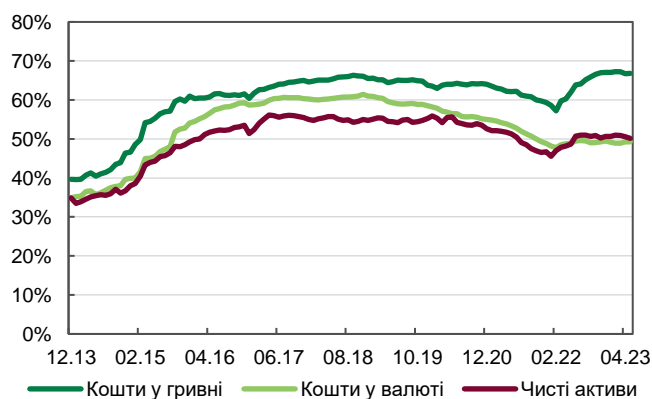
Джерело: сайти національних регуляторів, сайти банків з державним капіталом, розрахунки НБУ. Thebanks.eu.

Графік 3.7.3. Кількість (тис. одиниць) та частка (%) структурних підрозділів банків

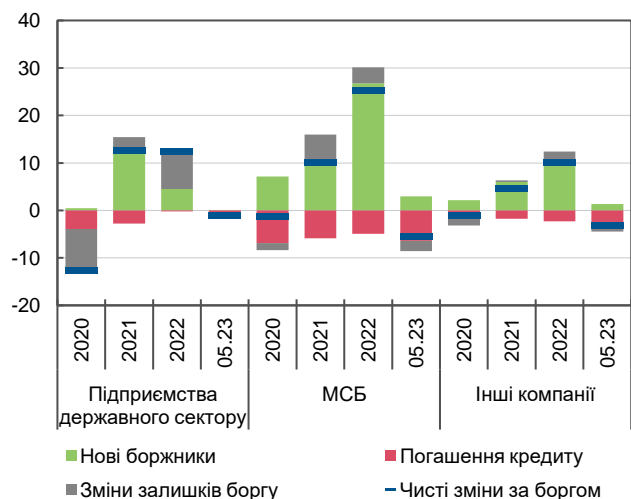
Джерело: НБУ.

Графік 3.7.4. Частка коштів фізичних осіб та чистих активів сектору в державних банках

Джерело: НБУ.

Графік 3.7.5. Нові корпоративні кредити державних банків, млрд грн

За мікроданими за кредитами більше 2 млн грн. За чистими кредитами.

Джерело: НБУ.

від старих проблемних активів. Укргазбанк отримав позику в 30 млн євро від IFC з правом конвертації в капітал. Ощадбанк напередодні вторгнення росії вів перемовини про залучення кредиту ЄБРР розміром 100 млн євро з можливістю конвертації в капітал. Стратегіями банків було встановлено цільові рівні ефективності та орієнтири їхніх часток у сегментах ринку. Попри те, що безпосередньо до приватизації жоден із державних банків так і не підійшов, їхня частка в секторі скорочувалася природним шляхом через активну конкуренцію на користь банків з приватним капіталом.

Початок повномасштабної війни відтермінував плани приватизації. Натомість діяльність державних банків була підпорядкована економічним потребам воєнного часу, зокрема збереженню вкладів і обслуговуванню рахунків у державному секторі та кредитуванню підприємств, зокрема стратегічно важливих галузей. Якість обслуговування кредитів державними підприємствами історично була високою.

Державні банки зберігають лідерство у розмірі мережі та залученні коштів населення

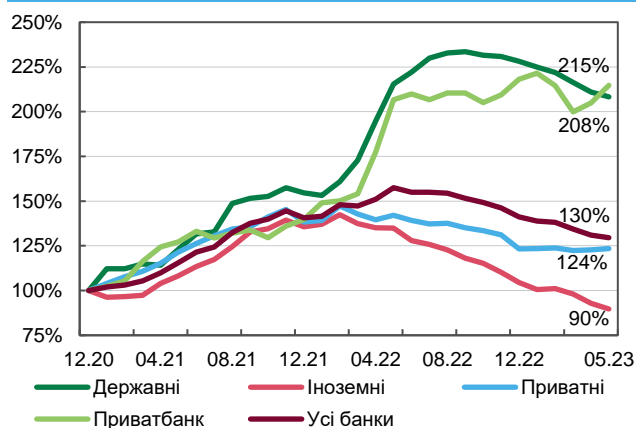
Два найбільших державних банки – Приватбанк та Ощадбанк – сукупно мають понад половину від усієї банківської мережі в країні. Напередодні вторгнення держбанки активно оптимізували свої мережі з огляду на розгортання безготівкових платежів та для оптимізації витрат. Із лютого 2022 року частина відділень банків, зокрема і державних, була вимушено закрита через бойові дії та тимчасову окупацію росією низки територій. Однак з часом скорочення кількості відділень держбанків припинилося. До того ж значна їхня частка була переобладнана для продовження роботи навіть в умовах тривалих відключень електроенергії. З урахуванням подальшої оптимізації мережі відділень низкою інших банків частка держбанків за цим показником зростає.

Держбанкам наприкінці 2021 року належало майже 56% депозитів населення, більшість із яких були сконцентровані в Ощадбанку та Приватбанку. З початком повномасштабної війни державні виплати, зокрема військовим, зросли в рази. Більшість рахунків для отримання таких виплат відкрито саме в цих двох банках, тож вони стали основними отримувачами коштів. Відповідно частка депозитів населення в усіх держбанках зросла до понад 60%. Ці кошти майже не перетікають в інші банки системи.

Державні банки продовжили кредитувати

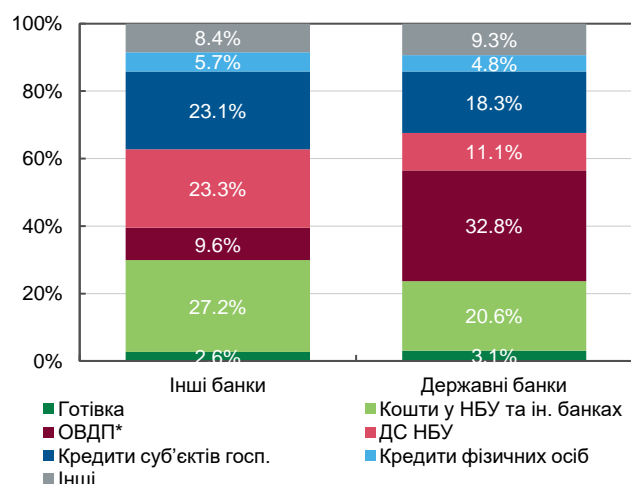
Торік колосальне падіння економіки та безпрецедентні безпекові загрози внаслідок війни значно [послабили апетит до ризиків](#) та до кредитування фінансових установ. Водночас уряд у травні 2022 року надав державним банкам рекомендації для роботи в умовах воєнного стану. Цими рекомендаціями, зокрема, підтримано подальше надання держбанками фінансової підтримки низці галузей економіки та підприємствам критичної інфраструктури. Навесні 2022 року державні банки активно включилися в кредитування аграріїв під посівну. У цьому їм сприяла досить розгалужена мережа

Графік 3.7.6. Чисті кредити суб'єктам господарювання в гривнях, 2020 = 100%

Джерело: НБУ.

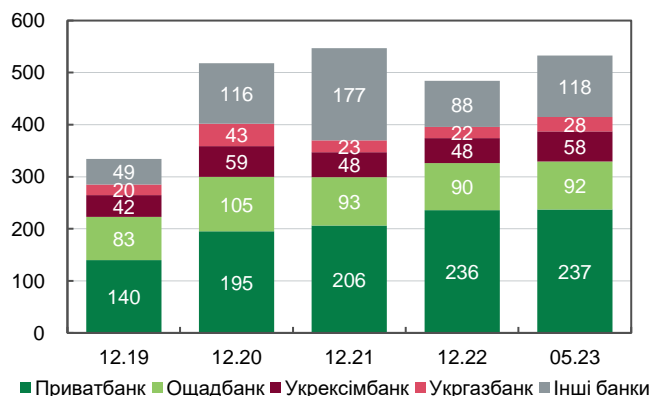
Графік 3.7.7. Структура чистих активів на 1 червня 2023 року

* Включно з ОВДП, якими держава рекапіталізувала держбанки.

Джерело: НБУ.

Графік 3.7.8. Обсяги ОВДП у розрізі банків*, млрд грн

* Включно з ОВДП, якими держава рекапіталізувала держбанки.

Джерело: НБУ.

відділень та доступ до державної програми “Доступні кредити 5-7-9%”. Держбанки надали понад половину схвалених у межах програми кредитів. Досить жваво кредитування бізнесу здійснював і Приватбанк, який доти лише поволі нарощував корпоративний кредитний портфель. Нині частка кредитів бізнесу в його кредитному портфелі становить вже майже 37% порівняно із 26% на початку 2022 року. Держбанки також найбільші користувачі програм державних гарантій: вони отримали понад дві третини від усіх лімітів портфельних гарантій уряду на кредитування.

Інший напрям кредитування, що підтримується саме держбанками, – фінансування держпідприємств. Частка таких кредитів у чистому корпоративному портфелі державних банків втричі вища, ніж у секторі в цілому, – майже третина. Нині лише держбанки готові надавати кредити держкомпаніям у необхідних значних обсягах з огляду на свій розмір та визначені урядом пріоритети.

Держбанки є найактивнішими учасниками державної програми іпотечного кредитування “єОселя”. Оскільки отримувачами кредитів за програмою є пільгові категорії населення (військові, правоохоронці, медики, педагоги та науковці), робота у програмі відображає соціальну функцію підтримки державою цих категорій. Разом з тим процентний спред, що його отримують банки за програмою, покриває лише операційні витрати та частково вартість кредитного ризику, не забезпечуючи банкам дохідності цих операцій.

Маржинальність та операційна ефективність більшості держбанків нижчі, ніж у приватних

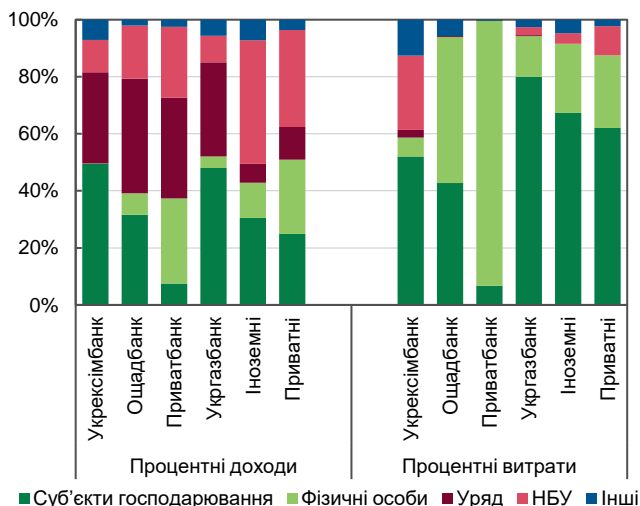
З огляду на свою переважну частку на ринку держбанки є “маркет-мейкерами” за низкою показників. Зокрема, вони визначають орієнтири депозитних ставок. Значні припливи коштів на депозити населення донедавна давали змогу держбанкам утримувати низькі депозитні ставки за ними. Така динаміка депозитних ставок поліпшила маржинальність банків. Отриманими перевагами дешевого фондування повною мірою скористався Приватбанк і меншою мірою Ощадбанк. Цьогоріч вони лише в березні-квітні почали активніше підвищувати депозитні ставки для населення у відповідь на низку заходів НБУ, але ціна ресурсу для цих банків і надалі серед найнижчих на ринку. Натомість, конкуруючи за корпоративні вклади для підтримки ліквідності та повернення дорогого рефінансування, окремі держбанки завищували вартість коштів бізнесу. Через підвищення вартості фондування Укрексімбанк та Укргазбанк мали чисту процентну маржу значно нижчу, ніж у приватних банків із подібними бізнес-моделями.

Реалізація кредитного ризику призвела до збитків та втрати капіталу окремими держбанками

Лише частково до початку повномасштабної війни були вирішені за давні проблеми державних банків із якістю активів. Частка непрацюючих кредитів держбанків напередодні вторгнення була значно вища, ніж в банків інших груп. Державні банки, як і сектор в цілому, також зазнали суттєвих втрат від кредитного ризику внаслідок

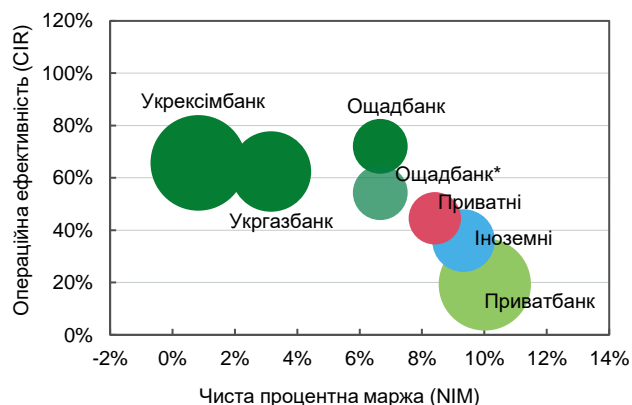
Графік 3.7.9. Структура процентних доходів та витрат*

* За 5 місяців 2023 року.

Джерело: НБУ.

Графік 3.7.10. Маржинальність та операційна ефективність банків за I квартал 2023 року

* CIR без переоцінки валюти, цінних паперів, деривативів.

Джерело: НБУ.

Графік 3.7.11. Отримані від бюджету та сплачені до бюджету державними банками кошти*, млрд грн

* Від'ємні значення – докапіталізація, додатні значення – сплачені дивіденди та податок на прибуток.

Джерело: НБУ.

війни. Значна концентрація портфеля підвищила рівень ризику. З іншого боку, проведені реструктуризації та значний обсяг державних гарантій за кредитами підтримали робочий портфель державних банків. Попри те, внаслідок нижчої маржинальності та операційної ефективності торік Укрексімбанк та Укргазбанк отримали збитки, а рентабельність Ощадбанку була низькою. Укрексімбанк – єдиний із банків, що нині порушує вимоги до нормативів достатності капіталу. За показником достатності основного капіталу в травні три державні банки входять до десятки найгірших фінустанов у секторі. За результатами оцінки стійкості в низки держбанків може виникнути потреба в капіталі. НБУ надасть банкам час для покриття цієї потреби, у тому числі за рахунок власних прибутків. Досі майже дві третини проінвестованих державою коштів поглинули накопичені фінустановами збитки. Як показує досвід України, для держави володіння банком – це радше витрати, ніж інвестиція.

Стратегії держбанків мають бути актуалізовані

Лаконічні Основні (стратегічні) напрями діяльності банків державного сектору на період дії воєнного стану та післявоєнного відновлення економіки мають бути доповнені конкретнішими цілями діяльності банків у найближчій перспективі. На підставі цих цілей новообрані наглядові ради держбанків мають затвердити повноцінні стратегії, що визначають роль та завдання кожного з банків в умовах тривалої війни.

Новим викликом може стати націоналізація банку, чиї акціонери знаходяться під санкціями, пов'язаними із російською агресією.

Зміни до стратегій мають урахувати зобов'язання України перед МВФ та стандартну для ЄС практику поступового посткризового скорочення частки держави в банківському секторі. Зважаючи на воєнні ризики, строки зниження участі держави у секторі, швидше за все, будуть досить тривалими. Водночас протягом цього часу державі як найбільшому акціонеру слід ретельно уникати створення неконкурентних умов у секторі. Зниження конкуренції та монополізація окремих напрямів кредитування будуть надалі перешкоджати входженню інвесторів на ринок, зокрема і для придбання державних банків.

Вставка 2. Чи може в Україні реалізуватися сценарій банкрутств банків як у США

Банкрутства банків у США підсвітили ризики від неврахування ринкових переоцінок фінансових інструментів у регуляторних нормативах. Ці події ще, напевно, призведуть до зміни регуляторних підходів до оцінки процентних ризиків у багатьох країнах. Українські банки, як і американські, утримують на балансах значні обсяги державних цінних паперів. Проте загрози реалізації прихованих переоцінок незначні, передусім через те, що банки мають значний запас ліквідності. Самі переоцінки відносно регулятивного капіталу є в рази меншими, ніж аналогічні показники банків США.

Особливості обліку цінних паперів можуть маскувати проблеми з вартістю активів

Згідно з МСФЗ банки мають обліковувати цінні папери, залежно від намірів їхнього утримання. Папери, що ними планують активно торгувати, оцінюють за справедливою вартістю з переоцінкою через прибутки або збитки (FVPL). Їхні переоцінки одразу відображаються і в регулятивному капіталі. Протилежний за суттю портфель – до погашення – оцінюється за амортизованою собівартістю (АС), тобто близько до номіналу із коригуванням на резерви під кредитні ризики. На балансову вартість цього портфеля ринкове коливання цін не впливає. Цінні папери, бізнес-модель управління яких передбачає отримання грошових потоків або від продажу або від погашення, оцінюють за справедливою вартістю через інший сукупний дохід (FVOCI). За регуляторними підходами в деяких юрисдикціях коливання їхніх цін може не впливати на регулятивний капітал, якщо папери не продаються.

Тож залежно від моделей обліку можуть виникати розбіжності між обліковою вартістю, що впливає на капітал, та ринковою ціною боргових цінних паперів. Ці розбіжності відображають потенційні прибутки або збитки, що банки їх могли би отримати, якби продали папери на ринку в конкретний момент часу. Допоки продаж не відбувається, ці прибутки або збитки залишаються нереалізованими.

Як реалізувався процентний ризик банків у США

Внаслідок світового підвищення процентних ставок цінні папери втрачали вартість. Фінустанови не відображали в капіталі збитки за цінними паперами, що планували утримувати до погашення. Однак брак ліквідності змусив окремі американські банки незаплановано продавати цінні папери. Це одразу перетворило гіпотетичні втрати на реальні та призвело до банкрутств чималих банків у США. Для банків у США обсяги невідображених у капіталі переоцінок [оцінено](#) у 620 млрд дол. на кінець 2022 року, що становить близько 28% від загального обсягу регулятивного капіталу. Збанкрутілий Silicon Valley Bank мав це співвідношення на рівні понад 90%. Обсяг нереалізованих переоцінок [європейських банків](#) менший, проте суттєвий для банків Італії, Іспанії, Португалії, Греції.

Українські банки мають помірні збитки від переоцінки ОВДП

ОВДП становлять понад третину активів українських банків, а рівень процентних ставок протягом останнього року різко зріс. Тож процентний ризик за державними цінними паперами потенційно може призвести до суттєвих збитків (див. [Вставка 2. Як реалізується процентний ризик вкладень в ОВДП](#), ЗФС, грудень

2022 року). Більшість цінних паперів банки утримують у кошику FVOCI, тож їхні переоцінки за правилами НБУ не впливають на регулятивний капітал. Загальна накопичена сума негативних переоцінок за цим портфелем становить 18 млрд грн, або 8% регулятивного капіталу. Це співвідношення може сягати 30% в окремих банків. Різниця балансової вартості паперів у портфелі АС та їхньої ринкової вартості становить ще 5 млрд грн. Менший відносний обсяг потенційних переоцінок в портфелі АС пояснюється короткою дюрацією цих інструментів. Тож сукупно 23 млрд грн збитків залишаються нереалізованими, що становить близько десятої частини регулятивного капіталу банківської системи. У портфелі FVPL містяться майже виключно індексовані цінні папери, якими держбанки свого часу було капіталізовано, – їх можна утримувати лише у FVPL. Вартість цих паперів, серед іншого, залежить від валютного курсу і зростає у разі девальвації гривні. Тож цей позитивний ефект компенсував негатив від підвищення ставок. Загалом банки майже не зазнали збитків від переоцінки ОВДП у FVPL упродовж 2022 року.

Таблиця 3. Портфелі ОВДП* за моделями оцінки, млрд грн

Портфель	На 01.02.2022	На 01.01.2023
Гривневі:		
FVPL	134.5 30%	126.2 32%
- індексовані**	120.3 27%	120.3 30%
- інші	14.2 3%	6.2 2%
FVOCI	229.0 51%	194.7 49%
АС	86.8 19%	79.7 20%
Разом	450.3 100%	400.6 100%
В іноземній валюті:		
FVPL	1.6 2%	2.2 3%
FVOCI	61.6 67%	65.2 80%
АС	28.2 31%	14.6 18%
Разом	91.4 100%	82.0 100%

* За номінальною вартістю у банках, платоспроможних на 1 травня 2023 року;

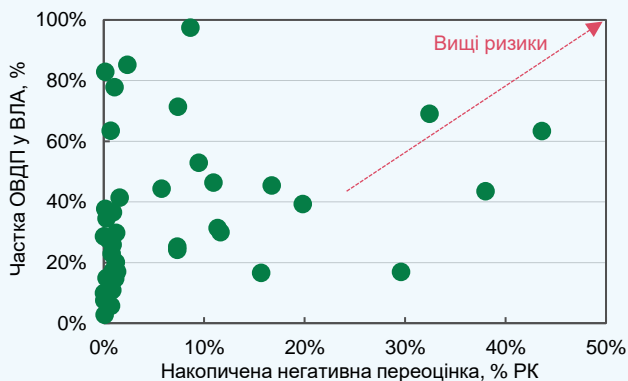
** ОВДП з індексованою вартістю.

Джерело: НБУ.

Вибір моделі обліку ОВДП не впливає на показники ліквідності

ОВДП належать до високоякісних ліквідних активів – чисельника коефіцієнта покриття ліквідністю LCR. Для розрахунку LCR усі інвестиції в ОВДП незалежно від моделі обліку враховуються за справедливою вартістю. Тому всі ринкові переоцінки вже відображені в LCR банків. Попри це, нині LCR у середньому по системі втричі перевищує мінімальні значення. Частка ОВДП становить менше половини високоякісних ліквідних активів у більшості фінустанов. Решту переважно формують депозитні сертифікати.

Графік В.2.1. Накопичена негативна переоцінка FVOCI та АС та частка ОВДП у ВЛА банків

ВЛА – високоякісні ліквідні активи, РК – регулятивний капітал
Джерело: НБУ.

Підтримка ліквідності – фактор пом’якшення впливу процентного ризику цінних паперів

Реалізація процентного ризику у світі цього року підштовхнула до пошуку рішення для мінімізації його наслідків. Ці події мотивували регуляторів спростити доступ до інструментів ліквідності. Зокрема, рада ФРС відкрила банкам доступ до фінансування під заставу боргових цінних паперів за номінальною вартістю. Адже доступ банків до рефінансування знижує ймовірність сценарію, коли банки змушені продавати цінні папери з портфелів та фіксувати збитки. За його рахунок банки можуть тимчасово покрити потребу в ліквідності. Натомість з наближенням строків погашення паперів, переоцінки поступово зменшуватимуться. Також у разі корекції ринкових ставок вниз папери знову дорожчатимуть, знижуючи потенційні втрати.

В Україні до розширення доступу до рефінансування мотивувало повномасштабне вторгнення росії. Так, у 2022 році НБУ запропонував банкам бланкове (беззаставне) рефінансування та послабив низку вимог до стандартних кредитів рефінансування. Банки швидко повернули отримане на початку вторгнення бланкове рефінансування, а НБУ поступово згорнув цей інструмент. Проте збереження вільного доступу банків до заставного рефінансування гарантується і надалі. На період воєнного стану кошти від НБУ банки можуть отримати під заставу за справедливою вартістю ОВДП без додаткових коригувань. За допомогою рефінансування банки можуть покрити потреби в ліквідності та запобігти реалізації збитків за ОВДП.

Перекласифікація ОВДП не знижує ризиків переоцінки

Відповідно до практики застосування МСФЗ перекласифікація між моделями – це виняток у відповідь на кардинальну зміну підходів до управління портфелем. Разом з тим значна невизначеність ринкових умов, чинні на початку воєнного стану обмеження на торгівлю та очікування подальшого можливого зростання ставок

мотивували шість банків перекласифікувати цінні папери. Банки перекласифікували переважно гривневі ОВДП із портфелів з оцінкою за справедливою вартістю (FVPL та FVOCI) – таких було чотири банки.

Загалом у 2022 році банки перекласифікували з портфеля FVPL до портфеля АС близько 5 млрд грн ОВДП. Це становить майже третину гривневого портфеля FVPL на 1 лютого 2022 року без урахування індексованих цінних паперів. Папери обсягом ще 0.7 млрд грн було переміщено між цими самими портфелями одним банком внаслідок двох трансакцій: продано ОВДП з портфеля FVPL та придбано до портфеля АС. З портфеля FVOCI до АС було перекласифіковано 6 млрд грн інструментів – це становило менше 3% від загальної суми в портфелі. Один банк здійснив перекласифікації ОВДП з оцінкою за справедливою вартістю до зняття обмежень на роботу вторинного ринку ОВДП, три банки – після.

Таблиця 4. Матриця перекласифікацій ОВДП банками у 2022 році*, млрд грн

	До портфеля			
	FVPL	FVOCI	АС	
3 портфеля	FVPL	x	0.01	4.98
	FVOCI	-	x	6.30
	АС	-	0.07	x

* За номінальною вартістю.

Джерело: опитування банків.

Перекласифікації ОВДП до портфеля АС були здійснені за вартістю, вищою за номінальну. Загальна премія становила 200 млн грн. Із цієї суми 130 млн грн – в одного невеликого банку, що становить 13% його регулятивного капіталу. Такі перекласифікації – скоріше відкладання визнання ризиків на майбутнє, адже цю премію банки матимуть поступово амортизувати впродовж строку до погашення ОВДП. Наприкінці 2022 року медіанна строковість перекласифікованих ОВДП становила 1.4 року, максимальна – 4.4 року.

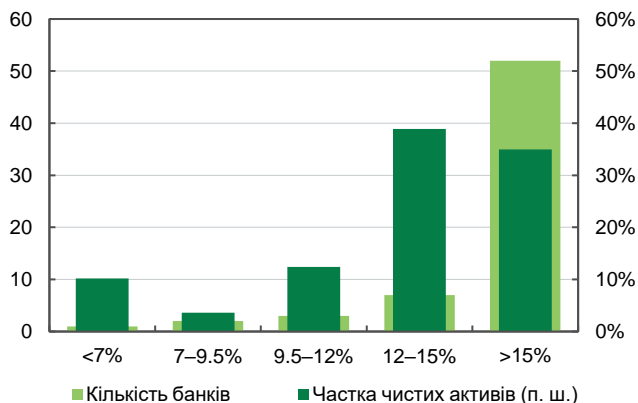
Уроки кризи підштовхнуть до удосконалення регуляцій

Провідні банківські регулятори зробили висновки з недавніх банкрутств та розмірковують над удосконаленням вимог до капіталу на покриття процентного ризику. Зокрема, ФРС розглядає можливість включення накопичених переоцінок інструментів у портфелі FVOCI до регулятивного капіталу для всіх банків. Наразі такі переоцінки відображають у капіталі лише найбільші американські банки. Постає питання можливого врахування процентного ризику банківської книги (IRRBB) у мінімальних вимогах до капіталу – Pillar I. Тож дискусії з приводу можливого подальшого удосконалення підходів до оцінки та врахування процентного ризику в капіталі найближчими роками поживаються на ключових світових регуляторних платформах.

3.8. Ризик достатності капіталу

Банки зберігають достатній запас капіталу понад мінімальні вимоги. Основна причина – прибутковість системи, що помітно зросла цього року. Крім того, достатність капіталу банків поліпшували регуляторні послаблення НБУ: відміна підвищених ваг ризику за незабезпеченими споживчими кредитами, відтермінування вимог до покриття капіталом операційного та ринкового ризиків. Структура банківських активів також зазнала змін: кредитний портфель, що вимагає покриття капіталом, скоротився, а частка безризикових інструментів зросла. Як наслідок, достатність основного капіталу банківської системи зросла та більше ніж вдвічі перевищує мінімальні вимоги. Цей запас знадобиться банкам для покриття можливих неочікуваних втрат, виконання відтермінованих вимог до розрахунку ризикозважених активів та формування буферів капіталу. Тож обмеження на розподіл капіталу зберігатиметься.

Графік 3.8.1. Розподіл нормативів достатності основного капіталу банків станом на 1 червня 2023 року

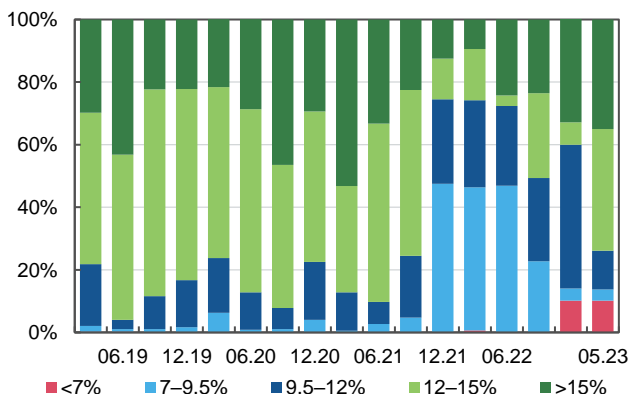
Джерело: НБУ.

Достатність капіталу банків зростає, попри війну

Українські банки надалі нарощують капітал. З початку повномасштабної війни приріст основного та регулятивного капіталу платоспроможних банків перевищив 13% та 17% відповідно. Найшвидший приріст банки продемонстрували цього року. Основна причина – збереження прибутковості сектором, незважаючи на всі виклики. Зароблені кошти переважно залишаються у розпорядженні банків з огляду на заборону виплати дивідендів, винятком із якої є лише державні банки.

Показники достатності капіталу більшості банків також поліпшилися. Середньозважений норматив достатності основного капіталу банків порівняно з лютим 2022 року зріс на понад 3 в. п. до 14.3%. Це більше ніж вдвічі перевищує мінімальні вимоги. Частка банків, чия достатність основного капіталу більше ніж 10%, перевищує 86% чистих активів системи. Найпомітніше за період повномасштабної війни зросла достатність капіталу банків з іноземним капіталом, найменше – державних банків, зокрема і через розподіл дивідендів. Єдиний банк системи, що порушує мінімальні вимоги до достатності капіталу внаслідок понесених торік збитків – Укрексімбанк. Ще декілька банків працюють із близькими до мінімальних показниками достатності капіталу. Вимоги до мінімального розміру регулятивного капіталу (не менше 200 млн грн) порушують два дрібних банки.

Графік 3.8.2. Розподіл нормативів достатності основного капіталу за часткою активів банків

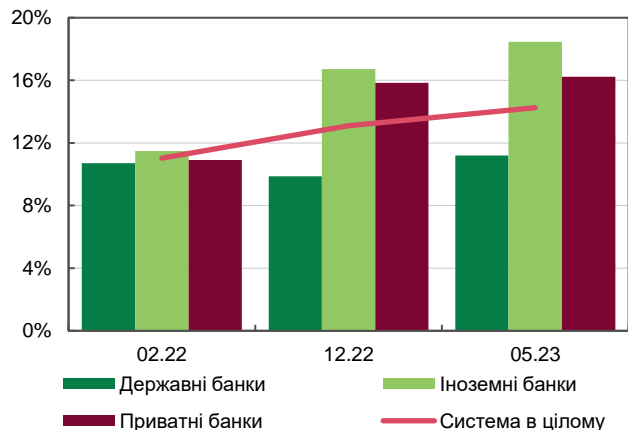

Джерело: НБУ.

Збереженню високої достатності капіталу сприяли мікро та макропруденційні послаблення

Крім зростання обсягу капіталу, підвищенню показників достатності капіталу сприяли мікро- та макропруденційні послаблення, які запровадив НБУ під час воєнного стану. Зокрема, було скасовано підвищені ваги ризику для незабезпечених споживчих кредитів та відкладено повне врахування розміру операційного ризику. Нині, як і до повномасштабного вторгнення, банки покривають капіталом лише половину його розрахункового розміру. Відтерміновано також підвищення ваг ризику для валютних ОВДП. Нині вони становлять 50% за необхідного рівня 100%. Врешті відкладено впровадження вимог до покриття капіталом ринкового ризику. Подальший графік впровадження перелічених вимог залежатиме від результатів цього річної оцінки стійкості. Збереженню високих показників достатності капіталу сприяє й зміна структури активів банків: зниження кредитного портфеля та зростання частки безризикових активів.

Графік 3.8.3. Показники достатності основного капіталу банків з початку війни

Джерело: НБУ.

Таблиця 5. Пріоритетність напрямів використання накопичених прибутків банків

Порядок пріоритетності:	
1	Покриття неочікуваних втрат від ризиків, що реалізуються під час війни
2	Виконання відтермінованих вимог до покриття капіталом ризиків: <ul style="list-style-type: none"> операційного ризику в повній мірі (наразі банки тримають капітал на покриття 50% операційного ризику); ринкового ризику (очікується запровадження вимог після тестового періоду); 100% ваг ризику за валютними ОВДП (зараз з урахуванням коригуючих коефіцієнтів вага ризику становить 50%).
3	Виконання нових норм, затвердження яких планується у 2023–2024 роках, зокрема: <ul style="list-style-type: none"> оновленої структури регулятивного капіталу; оновлених ваг кредитного ризику окремих активів; коефіцієнту левериджу.
4	Формування буферу консервації капіталу та буферу системної важливості.
5	Розподіл дивідендів

Джерело: НБУ.

Ймовірна потреба в капіталі з’ясується за результатами оцінки стійкості банків

Попри значний запас капіталу в системі в цілому, ризики для окремих банків зберігаються насамперед через можливі додаткові кредитні втрати внаслідок війни. Крім того, є ризики недооцінки банками вже реалізованих кредитних збитків. Для того, щоб пересвідчитись у достатності сформованих банками резервів, Національний банк розпочав оцінку стійкості найбільших банків (див. [Вставка 3. Особливості оцінки стійкості банків у 2023 році](#)). Оцінка стійкості покликана визначити реальний стан якості активів та сформулювати бачення фінансового стану банків на трирічному горизонті. Результати оцінки стійкості будуть відомі до кінця цього року. Фінустанови, для яких буде виявлено потребу в капіталі, розроблять плани відновлення капіталу за рахунок реструктуризації, або докапіталізації. Найімовірніше більшість банків зможе відновити капітал через накопичення поточних прибутків. Зовнішні вливання капіталу від акціонерів можуть знадобитися лише фінустановам, що не спроможні генерувати прибуток і матимуть від’ємні показники капіталу.

Цьогорічна оцінка стійкості відрізнятиметься від регулярної вправи, зокрема тим, що її проводитиме виключно НБУ. За стабілізації безпекових та економічних умов, наступного року повернеться практика незалежної оцінки якості активів (AQR), яка здійснюватиметься зовнішніми експертами. Під час незалежного AQR основну увагу буде зосереджено на оцінці якості активів банків за принципами МСФЗ. Методологія для такої оцінки буде розроблена заздалегідь, із залученням міжнародних партнерів.

Поточні обмеження сприяють формуванню банками запасу капіталу

Щонайменше до закінчення оцінки стійкості НБУ та незалежного AQR у 2024 році НБУ зберігатиме обмеження на розподіл банками капіталу. Із урахуванням результатів цих оцінок обмеження на розподіл капіталу можуть зберігатися і довше. Відповідно прибуткові фінустанови і надалі накопичуватимуть капітал.

До моменту зняття обмежень на розподіл капіталу НБУ планує повною мірою впровадити нові підходи до оцінки зважених на ризик активів та нову структуру регулятивного капіталу. Ці плани були відтерміновані через повномасштабну війну. Крім того, за результатами оцінки стійкості НБУ може поновити і вимоги до формування банками буфера консервації капіталу та буфера системної важливості. Тож виплата дивідендів буде можливою лише за рахунок надлишкового капіталу після виконання банками всіх нових вимог.

Вставка 3. Особливості оцінки стійкості банків у 2023 році

Оцінка якості активів та стрес-тестування – класичні інструменти аналізу банківських ризиків, якими користується більшість регуляторів у всьому світі. В Україні регулярна оцінка стійкості банків здійснюється з 2018 року з перервами: у 2020 році у зв'язку з пандемією та у 2022 році через початок повномасштабної війни. У 2023 році НБУ повертається до проведення оцінки стійкості. Війна зумовила низку особливостей цього процесу: початок оцінки стійкості довелося відкласти через наслідки масованих повітряних обстрілів, проводитиме її НБУ самостійно, банків, що підлягатимуть оцінці, буде менше, а строки на виконання вимог за її результатами – довші.

3 квітня НБУ розпочав оцінку стійкості банків та банківської системи після майже дворічної перерви, спричиненої повномасштабною війною. В основі цього річного обстеження – підходи, аналогічні минулим щорічним оцінкам стійкості, однак у деяких аспектах воно значно відрізнятиметься від регулярного.

Оцінка стійкості, як і зазвичай, проводиться в три етапи:

- 1) оцінка якості активів (AQR, Asset Quality Review);
- 2) екстраполяція результатів AQR на кредити, що не потрапили до вибірки (у разі потреби);
- 3) оцінка показників діяльності банку та його капіталу на горизонті трьох років.

Раніше до проведення AQR залучалися аудитори і ця оцінка виконувалася в межах щорічного аудиту фінансової звітності. У періоди, коли реалізуються значні ризики, НБУ схильний проводити AQR самостійно, як це було у 2015, 2016 роках. Це дає змогу забезпечити уніфікованість підходів. Крім того, законодавче скасування строків подання аудиторських звітів на час воєнного стану та непрогнозованість безпекової ситуації цього річ унеможливили залучення аудиторів. Тож у 2023 році НБУ здійснює AQR самостійно.

Щоб ефективно використати ресурси НБУ, кількість банків, що проходять оцінку стійкості, зменшено до 20. Їхній відбір ґрунтувався на трьох звичних критеріях із різною вагою: розмір зважених на кредитний ризик активів, депозити населення та кредити населення. Сукупно відібрані банки мають більше 90% чистих активів сектору. Цього більш ніж достатньо, щоб оцінити загальну ситуацію в секторі. Дата оцінки – 1 квітня 2023 року.

Для проведення AQR із портфеля кожного банку відібрано по кілька десятків кредитів із сегментів роздрібних та позик для бізнесу. До вибірки у корпоративному сегменті обов'язково потрапляють найбільші позики. Оцінка кредитного ризику за бізнес-позиками здійснюватиметься з урахуванням чинних регуляторних послаблень. Спроможність корпоративних позичальників обслуговувати борг буде поставлено під сумнів, якщо:

- виробничі потужності боржника було значно пошкоджено або зруйновано, або до них немає доступу через розташування бізнесу, на охоплених війною територіях;
- боржник втратив ринки збуту;
- після реструктуризації боржник не поновив регулярних платежів;
- поточний фінансовий стан боржника свідчить про неспроможність сплачувати принаймні проценти.

У AQR буде також верифіковано вартість найбільших об'єктів нерухомого майна в заставі банків.

Виявлені під час AQR відхилення в оцінці кредитного ризику мають бути виправлені банками. Якщо кількість порушень виявиться значною, результати AQR будуть екстрапольовані на кредити поза вибіркою. Для кредитів, що не були перевірені, відношення кредитного ризику до боргу буде збільшено на таку само кількість відсоткових пунктів, на скільки цей показник зріс у вибірці.

Традиційно третій етап оцінки стійкості – це стрес-тестування банків за базовим та несприятливим сценаріями. Цьогоріч несприятливий сценарій моделюватися не буде. Використання в оцінці стійкості несприятливого сценарію дає змогу оцінити потребу банків у капіталі на покриття ймовірних збитків під час гіпотетичних криз. Українські банки проходять через реальну кризу та вже використовують наявний запас капіталу за потреби. Тож завдання поточної оцінки – переконатися, що після поглинання всіх втрат банки зможуть утримувати капітал на мінімально необхідних рівнях. Відповідно прогнозування показників діяльності банків відбуватиметься тільки за базовим сценарієм, який відповідатиме макроекономічному прогнозу.

Вагомим для результатів оцінки стійкості є припущення про статичний баланс банків у прогнозованому періоді. Це означає, що розміри кредитного портфеля не змінюються крім як внаслідок резервування або курсових переоцінок. За поточних умов, коли кредитний портфель скорочується, це припущення додає консерватизму.

Як і у попередні роки за результатами оцінки стійкості НБУ визначить необхідні рівні нормативів достатності капіталу для банків. Необхідні рівні нормативів достатності капіталу визначаються так, щоб у разі втрати банком капіталу під час реалізації змодельованого сценарію достатність капіталу не опустилася нижче за встановлені граничні рівні. Для цього розрахункове зниження нормативів достатності капіталу у змодельованих сценаріях додається до бажаних граничних рівнів (графік В.3.1). У поточній оцінці стійкості таких граничних рівнів буде два: 0% та нормативне значення. Досягнення цих необхідних рівнів нормативів відбуватиметься послідовно.

Оцінка стійкості триватиме до кінця цього року. До 1 січня 2024 року банкам, у яких буде виявлено потребу в капіталі, направлять вимогу про складання планів капіталізації чи реструктуризації. До квітня 2024 року НБУ

погодить надані банками плани та опублікує результати оцінки стійкості.

Графік В.3.1. Ілюстративний приклад визначення необхідних рівнів нормативів достатності основного капіталу (НЗ)

Джерело: НБУ.

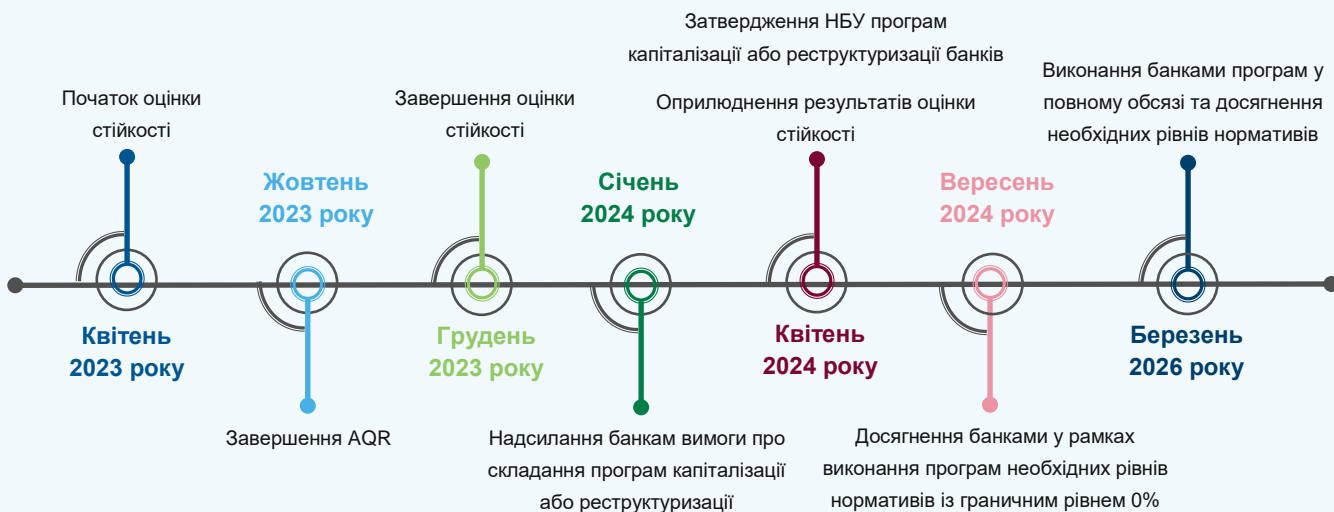
Банки матимуть достатньо часу на відновлення капіталу у разі такої потреби – два роки від завершення оцінки стійкості. Вимоги до досягнення необхідних рівнів капіталу банки виконуватимуть поетапно:

- до 30 вересня 2024 року банки мають досягти необхідного рівня нормативів капіталу, визначеного з граничним рівнем 0%;
- до 31 березня 2026 року банки мають досягти необхідного рівня нормативів капіталу, визначеного з граничним, що дорівнює нормативним значенням, тобто 7% для нормативу достатності основного капіталу та 10% для нормативу достатності регулятивного капіталу.

Особливістю цього річної оцінки стійкості є вимога до банків до 31 липня 2024 року забезпечити додатне значення капіталу, якщо він став від’ємним внаслідок AQR.

З огляду на тривалий час для виконання програм відновлення капіталу банки матимуть можливість це зробити за рахунок прибутків від поточної діяльності. Стандартно в банків також буде можливість виконати вимоги за рахунок реструктуризації власних балансів та в результаті зниження ризиків. Капіталізація може знадобитися лише в крайньому разі.

Графік В.3.2. Графік проведення оцінки стійкості

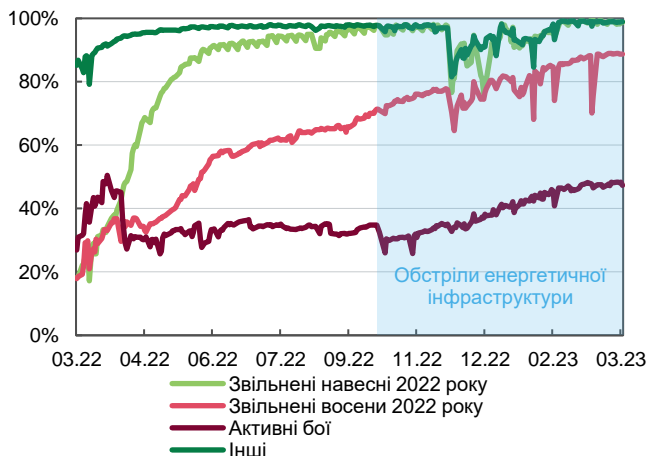

Джерело: НБУ.

3.9. Операційна діяльність та операційний ризик

Банки успішно пройшли осінньо-зимовий період відключень електроенергії та забезпечили безперервність роботи. Операційні збитки за останні півроку були незначними, однак обсяг операційних втрат фінустанов з моменту початку повномасштабної війни наближається до 15 млрд грн. Кіберризик та ризик шахрайства залишаються серед ключових джерел системних загроз.

Графік 3.9.1. Частка працюючих відділень системно важливих банків за областями

Виокремлено окремі групи областей: "Звільнені навесні 2022 року": м. Київ, Київська, Сумська, Чернігівська; "Звільнені восени 2022 року": Харківська, Миколаївська; "Активні бої": Донецька, Луганська, Запорізька, Херсонська.

Джерело: опитування банків, розрахунки НБУ.

Банки подолали виклик перебоїв із електропостачанням і безперебійно працюють

Під час повномасштабної війни та кризи, спричиненої нею, банки мають оптимізувати витрати на мережу забезпечуючи максимальну доступність послуг. З початку 2022 року банки закрили кожен п'ятий структурний підрозділ – усього майже півтори тисячі відділень. Найбільше відділень було закрито в областях, де ведуться активні бойові дії – майже дві третини. Однак кількість відділень банків, що припинили роботу, є значною і в інших регіонах: у Харківській та Миколаївській областях мережа скоротилася на понад третину, а в решті регіонів сумарно було закрито кожне сьоме відділення. Найбільше кількість відділень скоротилася у банків іноземних груп – на 27%, найменше у банків з приватним капіталом – на 19%.

Водночас банки забезпечують повноцінну роботу діючих відділень попри операційні виклики. Незважаючи на тривалі відключення електроенергії взимку частка відділень, що працювали, залишалася досить високою. Банки створили мережу чергових відділень, що можуть працювати за тривалого відключення електропостачання – "Power Banking". На середину червня вона налічувала вже більш як дві тисячі відділень 61 банку – це близько 45% від усіх структурних підрозділів фінустанов.

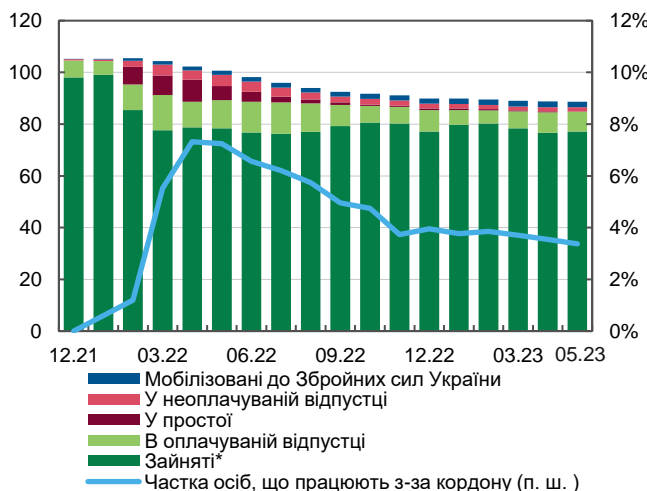
Скорочення банками персоналу сповільнилося

Оптимізація мережі банків тягне за собою і звільнення персоналу. Фінустанови намагалися пом'якшити цей процес тому спочатку пропонували працівникам переведення у відпустку як перехідний етап. Згодом із цими працівниками припиняли трудові відносини. Проте за останні пів року кількість працівників банків скоротилася лише на 3%, що втричі менше, ніж за аналогічний попередній період. Банки не звільняли персонал через проблеми внаслідок відключень електроенергії. За потреби призупинити роботу відділень фінустанови відправляли працівників у відпустку або релокували їх. Кількість працівників банків, які виконують роботу з-за кордону і далі скорочується та станом на початок червня становить близько 3% від усього зайнятого персоналу.

Кіберризик залишається актуальним для банків попри успішну протидію кіберзагрозам

Згідно з оцінками банків у відповідях на [опитування НБУ](#) кіберризик після певної перерви на початку повномасштабної війни повернувся до трійки найбільших системних ризиків. Кількість кібератак дуже волатильна. Проте час від часу число результативних кібератак зростає, хоча їхній відсоток у загальній кількості мізерний.

Графік 3.9.2. Кількість персоналу банків, тис. осіб

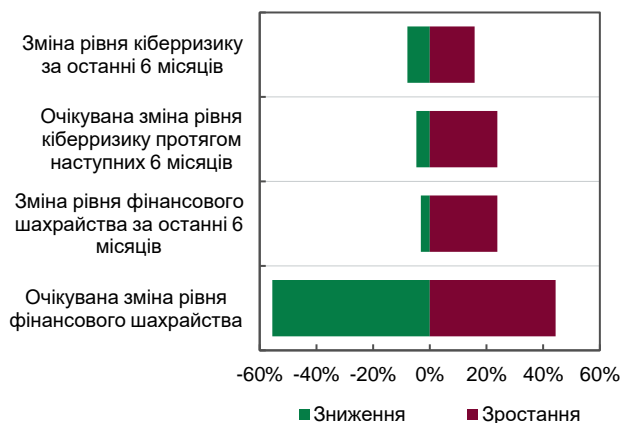

* До цієї категорії не віднесено працівників банку, які перебувають у відпустці у зв'язку з вагітністю та пологами або по догляду за дитиною.

Джерело: опитування банків, розрахунки НБУ.

Графік 3.9.3. Оцінка рівня кіберризиків банками, частка відповідей

Джерело: опитування банків, розрахунки НБУ.

Графік 3.9.4. Розподіл банків залежно від зміни кількості кібератак порівняно з попереднім місяцем

За весь період кібератаки зафіксував 51 банк.
Джерело: опитування банків, розрахунки НБУ.

Графік 3.9.5. Ранги найбільших факторів системного ризику у фінансовому секторі*

* Побудовано на балансах відповідей респондентів в Опитуванні про системні ризики фінансового сектору.
Джерело: НБУ.

З початку 2022 року характер кіберзагроз для банків дещо змінився. Найбільш поширеними залишаються DDoS атаки, однак значну загрозу становлять і атаки на інформаційну інфраструктуру, зокрема за допомогою шкідливого програмного забезпечення. Також новими цілями кіберзлочинців стають небанківські установи та розробники програмного забезпечення для банків. Збоїв у роботі систем подекуди призводять до затримок у роботі сервісів, зокрема клієнти можуть тимчасово втратити можливість користуватись онлайн-застосунком, здійснювати операції з картками чи знімати готівку в банкоматах. Щоб мотивувати фінустанови відповідальніше ставитися до протидії кіберризиків, НБУ посилив вимоги до управління ним. Фінустанови повинні здійснювати аналіз впливу негативних чинників на процеси, системи та сервіси банку включно з розглядом сценаріїв можливих кібератак.

Загрозу для банків і клієнтів становить також зовнішнє шахрайство. З початку 2022 року команда реагування на кіберінциденти CSIRT-NBU виявила майже 20 тисяч фішингових доменів, понад дві третини з яких було ідентифіковано цього року. Окремі банки зазначили про зростання рівня шахрайства за останні пів року. Злочинці почали використовувати нові схеми, щоб ошукати клієнтів банків: фішингові посилання на веб-сайти стилізовані під урядові портали та фіктивні посилання на соціальну допомогу від державних чи міжнародних організацій. Найпоширенішою формою обману клієнтів є інтернет-шахрайство, на яке в минулому році припало 86% усіх випадків та понад 90% сукупних збитків від незаконних дій.

Банки зазнають все менше збитків від подій операційного ризику

У червні НБУ втретє опитав усі платоспроможні банки про операційні втрати внаслідок війни. Шістдесят банків відобразили у своїх базах ненульові втрати від операційного ризику. Банки відзначили скорочення обсягу збитків за останні пів року майже втричі порівняно із попереднім півріччям. Однак сукупні операційні втрати банків з початку повномасштабної війни наближаються до позначки 15 млрд грн. Як і раніше, близько половини сукупних втрат від операційного ризику становлять втрати одного великого державного роздрібного банку.

З продовженням війни банки перестають відображати частину своїх витрат як збитки від операційного ризику. Йдеться про витрати, які фінустанови змушені нести постійно через докорінну зміну середовища. Ті витрати, які раніше вважалися наслідком реалізації операційного ризику, нині вже є складовою регулярних операційних витрат. Зокрема з плином часу фінустанови перестають відображати як збитки від операційного ризику операційні витрати на забезпечення автономності роботи відділень. Також банки перестають фіксувати як подію операційного ризику недоотримання доходів через падіння попиту на окремі послуги та закриття відділень банків.

Рекомендації

Щоб забезпечити фінансову стабільність у надскладних умовах воєнного часу, потрібні злагоджені зусилля та тісна координація дій усіх учасників фінансового ринку: банків, небанківських фінансових установ, Національного банку та інших регуляторів ринку, а також дієва підтримка органів державної влади. Національний банк пропонує державним органам і фінансовим установам свої рекомендації та оприлюднює власні плани і наміри на найближчий час.

Рекомендації органам державної влади

Надалі виконувати зобов'язання відповідно до програми з МВФ та домовленості з іншими донорами

Визначальним чинником більшої системності та передбачуваності зовнішньої фінансової підтримки стало погодження МВФ у березні нової програми розширеного фінансування. Вчасне виконання взятих Україною зобов'язань перед МВФ та іншими партнерами є ключовим для подальшого фінансування під час війни та повоєнного відновлення. Програмою, зокрема, заплановано досягнення фіскальної стабільності та реалізацію реформ у сфері протидії корупції та забезпечення верховенства права. Домовленості передбачають також ухвалення низки законів, зокрема законопроєкту № 5125 про кредитні спілки, що враховує міжнародний досвід регулювання сектору. Також передбачено ухвалення законопроєкту для посилення незалежності та інституційної спроможності НКЦПФР.

Забезпечити подальший розвиток ринку внутрішніх ринкових запозичень

Меморандум із МВФ передбачає роловер за внутрішнім боргом на рівні 100%. Нинішні високі показники роловера забезпечені значною мірою заходами НБУ, зокрема наданням банкам можливості покривати частину обов'язкових резервів за рахунок бенчмарк-ОВДП. Водночас потенціал для ринкових розміщень залишається високим. Цьому сприяють значний обсяг вільної ліквідності в українських банках та сповільнення інфляції, що збільшує реальну дохідність гривневих боргових інструментів.

Сприяти реалізації стратегії розвитку фінансового сектору, що буде ухвалена найближчим часом

Ухвалення оновленого документу передбачено Меморандумом з МВФ. Стратегія серед іншого передбачатиме поступове згортання надзвичайних заходів у фінансовому секторі, відновлення довоєнних та поступове впровадження європейських пруденційних вимог для посилення стійкості сектору. Після оновлення стратегії розвитку фінансового сектору виникне потреба і у оновленні стратегій державних банків із урахуванням фактору тривалої невизначеності безпекових та макроекономічних умов. Стратегія має містити і бачення подальшого розвитку державних небанківських фінансових установ, зокрема Експортно-кредитного агентства, Укрфінжитла, Фонду часткового гарантування кредитів у сільському господарстві.

Зберігати доступ широкого кола підприємств МСБ та банків до державних програм підтримки бізнесу

Державні програми, зокрема "Доступні кредити 5-7-9%", а також програми портфельних гарантій допомагають зберегти доступ до кредитів широкому колу підприємств МСБ. Доступ до цих програм має бути збережений для широкого кола банків. Будь-які ініціативи з доповнення або розширення програм не мають ставити під загрозу виконання зобов'язань за чинними договорами. Також має бути збережено спрямованість на підтримку саме малого та середнього бізнесу.

Рекомендації фінансовим установам

Відновлювати кредитування бізнесу та населення

Відновлення економіки поживає попит на кредити, принаймні в окремих її сегментах. Це сприятиме активнішому кредитуванню як банками, так і небанківськими фінансовими установами. Водночас дії кредиторів мають бути зваженими: варто стежити за борговим навантаженням позичальників і не допускати його надмірного зростання. Кредитування має бути відповідальним, із дотриманням прав споживачів. Щоб уникнути надмірного

зростання боргового навантаження на позичальників – фізичних осіб в умовах війни, НБУ ініціював обмеження граничних розмірів процентних ставок за мікрокредитами фінансових компаній. Пропонується, щоб максимальний розмір реальної денної процентної ставки не перевищував 0.8% на день.

Зберігати консервативну оцінку кредитних ризиків

Оцінка кредитного ризику дуже ускладнена від початку повномасштабної війни. Корпоративні позичальники не завжди можуть вчасно підготувати та надати фінансову звітність, аудит такої звітності подекуди неможливий та наразі тимчасово не вимагається законом. Тож якість фінансової звітності позичальників загалом погіршилася. Також подекуди складно оцінити тривалість викликаних війною труднощів у позичальника. Відповідно оцінка платоспроможності позичальників зараз потребує набагато більше зусиль та часу спеціалістів банку, ніж до початку великої війни. Попри все це, банки мають інвестувати достатньо ресурсів, щоб зібрати всю потрібну інформацію про корпоративних позичальників та впевнитися, що всі ключові фактори ризику враховані для прийняття кредитних рішень.

Підготуватися до розрахунку ринкового ризику та виконання вимог до капіталу на його покриття

НБУ затвердив методологію розрахунку вимог до капіталу на покриття ринкового ризику в грудні 2021 року. А нещодавно було уточнено і посилено вимоги до оцінки та управління ринковим ризиком, зокрема уточнено вимоги до віднесення інструментів до торгової книги. Упродовж листопада-грудня банки повинні провести тестові розрахунки мінімального розміру ринкового ризику, щоб бути готовими до його врахування у розрахунку достатності капіталу надалі.

Посилити увагу до управління ризиками інформаційної безпеки та ICT

НБУ виокремив ризики інформаційно-комунікаційних технологій (ICT) та інформаційної безпеки включно з кіберризиком у складі операційного ризику. Банки та банківські групи повинні створити ефективні системи управління цими ризиками, що включатиме політику, процедури та інструменти управління ними. Це повинно забезпечити безперервну діяльність функціонування систем та сервісів ICT.

Страховикам виконувати чинні стандарти МСФЗ та оновлені регуляторні вимоги

З початку 2023 року почав діяти новий стандарт обліку – МСФЗ 17 “Страхові контракти”. Страховикам потрібно надалі докладати зусиль для його належного впровадження, зокрема у частині оцінки страхових резервів. Також належна увага має приділятися якості активів. Із 30 червня всі страховики не зможуть зараховувати до прийнятних активів земельні ділянки, а для ризикових страховиків додатково буде виключено житло. Тож компанії мають підвищити частку ліквідних складових в активах.

Також фінансовим установам важливо надалі:

- неухильно дотримуватися вимог НБУ під час дії воєнного стану, зокрема стосовно санкційного законодавства та валютного контролю;
- своєчасно інформувати НБУ про порушення вимог до капіталу та/або ліквідності та про ризики такого порушення;
- підтримувати актуальність планів безперервної діяльності та планів відновлення діяльності.

Плани та наміри Національного банку

НБУ надалі дотримуватиметься підходу, що полягає в гнучкому реагуванні на виклики, поступово відновлюючи довоєнні та запроваджуючи нові вимоги до діяльності фінансових установ.

Завершити оцінку стійкості банків та банківської системи України

У квітні НБУ розпочав оцінку стійкості 20 найбільших банків, яка триватиме до кінця року. За її результатами будуть визначені необхідні рівні нормативів достатності капіталу. Банки в разі потреби розроблять плани для відновлення капіталу або реструктуризації балансів та матимуть час для їхнього виконання до кінця березня 2026 року.

Поступово відновлювати стандартні вимоги до оцінки кредитного ризику

Національний банк поступово відновлюватиме вимоги до оцінки кредитного ризику, які були тимчасово послаблені з початком повномасштабної війни. Досі вже було відновлено вимоги до розрахунку кількості днів прострочення боргу, моніторингу та переоцінки застав на територіях, де це доцільно і можливо. З урахуванням результатів оцінки стійкості банків будуть ухвалюватися рішення про скасування інших тимчасових регуляторних послаблень.

Прискорити гармонізацію регуляторних вимог із законодавством ЄС

Найближчим часом у фокусі буде впровадження оновленої структури регулятивного капіталу, оновлених підходів до визначення ваг ризиків окремих видів активів, коефіцієнта леввериджу, ліміту значних експозицій, стандартів розкриття інформації. Також НБУ разом із ФГВФО готує законодавчі зміни для впровадження нової системи відновлення діяльності та врегулювання неплатоспроможності банків відповідно до Євродиректив (BRRD). Запровадження нових вимог буде поетапним, графік залежатиме від результатів оцінки стійкості банківського сектору.

Також розробляється новий пакет регуляторних вимог для небанківського ринку, передусім сегмента страхування. Так, з початку наступного року запрацюють нові вимоги до платоспроможності страховиків.

Абревіатури та скорочення

У звіті дані наведено для банків, платоспроможних станом на 1 червня 2023 року, якщо не зазначено інше.

Повномасштабна війна, вторгнення	Широкомасштабне вторгнення росії в Україну з 24 лютого 2022 року	ОВДП	Облігації внутрішньої державної позики
Довоєнний	До повномасштабного вторгнення	ПІІ	Прямі іноземні інвестиції
Охоплені війною	Громади, розташовані у районах проведення воєнних дій, або які перебувають у тимчасовій окупації, оточенні – за визначенням Мінреінтеграції	Положення № 351	Постанова Правління НБУ від 30 липня 2016 року № 351 “Про затвердження Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями”
ВВП	Валовий внутрішній продукт	США	Сполучені Штати Америки
ВДЕ	Відновлювані джерела енергії	ТЕЦ	Теплоенергоцентралі
ВПК	Військово-промисловий комплекс	ФГВФО	Фонд гарантування вкладів фізичних осіб
Держбанки	Банки з державною часткою	Фінустанова	Фінансова установа
Державна програма “5-7-9%”, “5-7-9%”	Державна програма “Доступні кредити 5-7-9%”	ФО, Фізособа	Фізична особа
ДКСУ	Державна казначейська служба України	ФОП	Фізична особа-підприємець
ДП	Державне підприємство	ФРП	Фонд розвитку підприємництва
ДС	Депозитні сертифікати	ФРС	Федеральна резервна система
ДССУ, Держстат	Державна служба статистики України	УФЖК, Укрфінжитло	Українська фінансова житлова компанія
e/e	Електроенергія	ЮО	Юридична особа
ЄБРР	Європейський банк реконструкції та розвитку	AQR	Asset Quality Review
ЄІБ	Європейський інвестиційний банк	CIR	Cost-to-income ratio
ЄК	Європейська Комісія	CoR	Cost of risk
ЄС	Європейський Союз	EBIT	Earnings before interest and taxes
ЄСВ	Єдиний соціальний внесок	EBITDA	Earnings before interest, taxes, depreciation and amortization
ЄЦБ	Європейський центральний банк	ICAAP	Internal capital adequacy assessment process
ІСЦ	Індекс споживчих цін	LCR	Liquidity coverage ratio
ЖКП	Житлово-комунальні послуги	LGD	Loss given default
МВФ	Міжнародний валютний фонд	LTV	Loan-to-value
Мін’юст	Міністерство юстиції України	NPL	Non-performing loan
МОП	Міжнародна організація праці	PD	Probability of default
МСБ	Малий та середній бізнес	SREP	Supervisory Review and Evaluation Process
МСФЗ	Міжнародні стандарти фінансової звітності	ROE	Return on equity
МФІ	Міжнародна фінансова інституція	UIRD	Ukrainian Index of Retail Deposit Rates
НБУ, Національний банк	Національний банк України		
НКЦПФР	Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку		
тис.	тисяча	r/p	у річному вимірі, річна зміна, до відповідного періоду попереднього року
млн	мільйон	кв. м	Квадратні метри
млрд	мільярд	М, міс.	місяць
грн	гривня	п. ш.	права шкала
дол.	долар США	хв	хвилина
дол. екв.	У доларовому еквіваленті	шт.	штук
в. п.	відсотковий пункт		